

MŰHELY

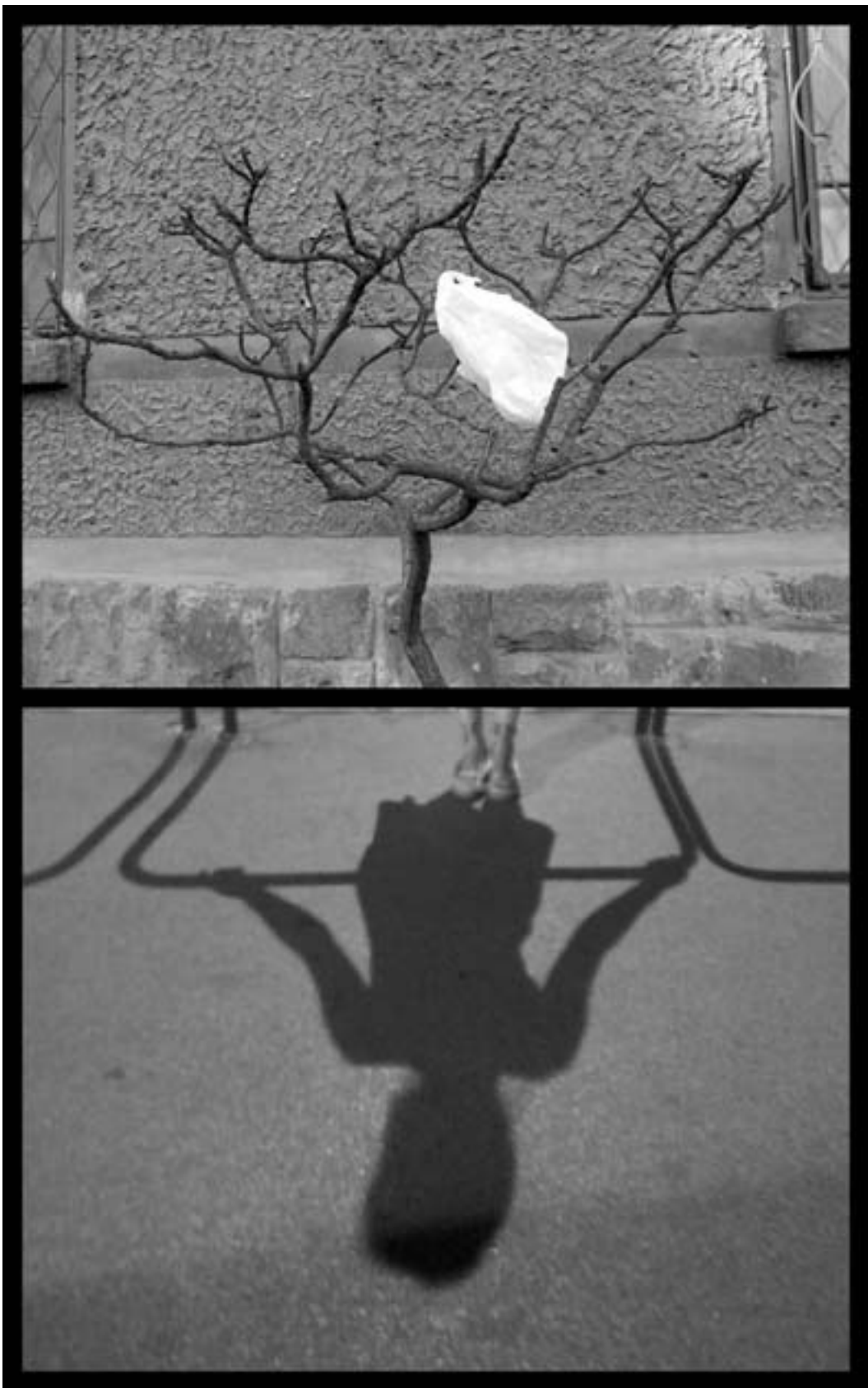

Hannes Böhringer: Nekikészülni. Istenem!
• Su-la-ce: Feljegyzések Lin-csiről – Közreadja Sári László • In memoriam Rába György – Rába György: Beavatás; Takács Zsuzsa: 1924. június 13. és 2011. január 28. között; Két levél Rába Györgytől; Tábor Ádám: vén fa • Bíró József, Kelemen Lajos, Kerék Imre, Komálovics Zoltán,

2011

2

Szabados György, Tönköl József, Turczi István, Varga Mátyás és Vasadi Péter versei • Deák László: Repkény • Egressy Zoltán, Méhes Károly és Mészáros Urbán Szabó Gábor prózája • Fried István: Madárfelügyelet – bűnügyekkel (Nat Roid – Tradoni – Mr. és Mrs. Tanrodi regényesetei bűnnel és verébbel) • Fisli Éva: Portbou, passzázs • Fisli Éva fotói

Tartalom

HANNES BÖHRINGER:	Nekikészülni. Istenem! (J. A. Tillmann fordítása)	3
-------------------	---	---

„Független vagyok, de nem szabad. Mégis szabadságot gondolok és vágyok. Azt akarom, hogy én és az akaratom szabad legyen. Am aztán szerelmes leszek, gond nélkül feladom a szabadságomat, édes függésbe kerülök a szerelmemmel, és amennyiben szeret, visszanyerem tőle a szabadságomat. A szeretet feloldja a szabadság és függőség ellentétét.”

SU-LA-CE:	Feljegyzések Lin-csiről – Közreadja Sári László	7
-----------	---	---

„Tao-vu nem ismerte a tünődés békéjét. Örökké sürgölődött, nem fért a bőrébe. Épp olyan volt, mint azok, akiket a tünődők megvetnek. Akik népszerűsége törnek, akik felkínálják magukat a tapsnak, ünneplésnek. A tünődők azért tesznek komoly erőfeszítéseket, nehogy kitűnjenek az emberek közül.”

In memoriam Rába György

RÁBA GYÖRGY:	Beavatás	19
TAKÁCS ZSUZSA:	1924. június 13. és 2011. január 28. között	20

„Egy árnyalattal sötétebb lett a világ azzal, hogy meghalt. De fogalmazhatunk kevésbé borúlátóan, egy árnyalattal világosabb volt, ameddig élt, 1924 és 2011 között.”

KÉT LEVÉL RÁBA GYÖRGYTŐL	22
TÁBOR ÁDÁM:	vén fa	23

VASADI PÉTER:	Angyal(i) előzetes II.	24
	Hogy kell-e álmodoznunk	25
KELEMEN LAJOS:	Átutazó	26
	Drifting	26
	Bukkanó	27
KERÉK IMRE:	Árulás	28
	Miniatúr apámról	28
	Szerelmes vers	28
	Új dimenziókba	28
	Görög pillanatképek	29
TÖNKÖL JÓZSEF:	Ekevasat vág a nyakamba	30
	Elszóródtunk lenyíratlan hajjal	30
	Magtörő halszáj fészke kell!	31
VARGA MÁTYÁS:	nővértém, odaát	32
	visszatérés	32
	artus	33
KOMÁLOVICS ZOLTÁN:	A harmadik	34
	Tiéd az elsőbbség	35
SZABADOS GYÖRGY:	Mi olyan világban	36
	Szamar az égen	36
	Ünnepély	37

BÍRÓ JÓZSEF:	Megadás egy gyereknek	38
TURCZI ISTVÁN:	Adj szép világos látást	38
	(– sic transit gloria mundi –)	39
	Bécsi találkozás Kassákkal, 1925 tavaszán	40
	Klímakonferencia	40
	Rilke	40
KALÁSZ MÁRTON:	Önfeledtség – átirat	41
	Vadon	41

DEÁK LÁSZLÓ:	Repkény	42
--------------	---------------	----

MÉHES KÁROLY:	Tanulni jó (Részlet a Hegymenet c. készülő regényből)	47
MÉSZÁROS URBÁN	Fehér	52
SZABÓ GÁBOR:	Szaggatott vonal (részlet)	53
EGRESSY ZOLTÁN:		

FRIED ISTVÁN:	Madárfelügyelet – bűnügyekkel (Nat Roid – Tradoni – Mr. és Mrs. Tanrodi regényesetei bűnnel és veréssel) ..	56
---------------	--	----

FISLI ÉVA:	Portbou, passzázs	62
------------	-------------------------	----

KOMÁLOVICS ZOLTÁN:	A hozzátartozás poétikája (Takács Zsuzsa: A test imádása / India)	63
KELEMEN LAJOS:	Vers születik, azért ünnep van (Vasadi Péter válogatott verseiről)	66
BAÁN TIBOR:	Egyensúly (Kelemen Lajos: Föltett igaz)	68
HORVÁTH IMRE:	„Még ég a villany, még lélegzem, élek” (Szabó T. Anna: Villany)	70
MÉNESI GÁBOR:	„Mindenből mese lesz” (Méhes Károly: Túl élő)	72
FEKETE J. JÓZSEF:	„... mint akinek ezeket elmondani a dolga...” (Joó József: Maga soha nem sírt, Mosonyi bácsi?)	74
JUHÁSZ ATTILA:	„Egyetemeink” (Lengyel András: Képzlet, írás, hatalom)	74
HANTI KRISZTINA:	Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde (Győri Nemzeti Színház, Kisfaludy Terem)	77

KÉPEK: FISLI ÉVA fotói
 KECSKEMÉTI KÁLMÁN fotója (18. oldal)
 KARÁTSON ENDRE fotója (23. oldal)

Nekikészülni. Istenem!

Nekikészülni

Szokás szerint éjjelente fekszem az ágyban és alszom, álmodok. Ébredés után többnyire nem kell rögtön felkelnem. Még egy kicsit fekve maradhatok, révedezhetek és gondolkodhatok. A bosszúság fantáziáit az elbizakodottság fantáziái váltják föl. A gondolatok elkalandoznak. Gondok, remények. Fáradtsággal próbálom a gondolatokat a mai napra irányítani. A belső beszéd nem akar leállni. Alig tudok kiszabadulni ebből a fecsegésből, hacsak nem úgy, hogy felkelek és a fürdőszobába megyek.

A benső nincs rendbe rakva. Egymás után elbotlok bennük, keresztülesen az egyiken, aztán a másikra támaszkodva feltápáskodok. Mivel a benső nincs rendberakva, csak limlomot hozok ki belőle. Nem tudok nekikészülni és már az elején belezavarodom.

Szokás szerint éjjelente fekszem az ágyban, szokás szerint teát iszom reggelire és aztán újságot olvasok. Szinte mindig ezt csinálom és mindig újra. A szokások ismétlések. Szokás szerint azt csinálom, amit tegnap és tegnapelőtt is csináltam. A legtöbb ismétlődik. Szerencsére mindig történik valami, valami közbejön. Az ismétlés ugyanis félrevezet. Nem hozza vissza ismét azt, amit megismétel. Az esemény visszahozhatatlan. De az ismétlés túl sematikus is ahhoz, hogy ismét meghozza a szabad teret és szabad levegőt is, az összeszedettséget, a jó kedélyt. Gondolkodás nélkül megint betölti a teret. Magát állítja bele. Ezért kell mindig valaminek jönnie, ami felborítja a rendet, megszakítja a megszokást és feltartóztatja az ismétlést. Rés támad, szünet, amelyben a megszokások megpihenhetnek.

A csecsemő fekszik az ágyban és sír. Hívja az anyját. Az anya jön és inni ad neki, vagy hoz egy csörgőt, egy játékot. Ha a gyerek tud járni, maga készít valami innivalót a konyhában, vagy hoz egy játékot a szekrényből. Kezdetben még el kell hozni az iskolából. De egyre inkább maga készíti elő azt, amire szüksége van. Önállóvá válik. Tud magán segíteni.

Az ember neki tud készülni. A rákészülés alapvető tevékenysége.¹ Mindegyre új, nagyobb, mélyebb térségeket keres, amelyekben nekikészülődhet. Ezért kell rendet raknia. Mert csak a rendrakás során nyílik tér, amelyen áthaladhat, hogy előkészítse azt, amire szüksége van, és lendületet vegyen annak megszerzésére, amit akar. Rákészülve egyre jobban növeli a teret. Ugyanis nincs egyedül, hanem társadalomban van, versengésben vagy harcban másokkal. Másokkal együtt szövetkezik mások ellen. Közösségben vagy egyedül megkísérel másokat beérni és mások elébe kerülni. Így tágul az előkészület tere egyre tovább.

A terek egymásba nyúlnak: a szerszámok, gépek és fegyverek technikai tere, a beszéd és az írás nyelvi tere, az elmúlt idők, idegen kultúrák történelmi tere, és végül a bensőség, a szubjektivitás mélyedése.

Nekikészülni azt jelenti: lendületet venni, nekifutni. Az ember visszamegy, hogy előbbre jusson. Az ember uralja a közvetett, a kerülőkön, a több állomáson át vezető türelemjáték művészetét. Mennél hosszabbá válik az út, annál inkább közbejöhethet valami. Nem az jön ki belőle, ami szándékában áll – sajnálatos vagy szerencsés módon.

Mennél nagyobb nekifutással készül az ember, annál könnyebb valahol megakadni és elveszíteni a lendületet. Rövid nekilendüléssel olykor messzebbre lehetne ugrani. Az előkészületek elhasználják az energiát. A kerülők utat tévesztenek: tévút, digresszió. Az ember egyre távolabb kerül céljától. Amit be akart érni, eltűnik a látómezőből. Megpróbálok lendületet venni és elcsúszom, megbotlom, valahol fennakadok, belezavarodom és nem jutok tovább. Az elkészítés többnyire már a nekikészülésnél félresikerül.

Így kerül sor az ismétlésre. Az ember újra és újra megpróbálja, amíg nem csak egyszer, hanem mindig sikerül, a nekikészülés és az elkészítés. A folyamatos gyakorlásban, a megszokásban a nekikészülés és az elkészítés eggyé válnak. A célra rögzültség eltűnik. Az egész mozgás válik céllá. Az ismétlés feltakarítja a tevékenység mezejét. De csak meghatározott utakon söpör át, amelyek a vágott célhoz vezetnek. A megszokás utakkal képez torlaszokat a szabad mezőn.² A mozgás pályákat nyit magának. Az ismétlés tartósan elfeledi azt, amit meg akart ismételni. Beéri azzal, hogy megismételje, amit bevett útjain el tud érni. Az ismétlés rutinná válik. Ezért kell pályáit mindegyre valaminek

¹ Heinrich Popitz: *Der Aufbruch zur Artifizialen Gesellschaft*, Tübingen, 1995.

² Paul Feyerabend: *A módszer ellen*, Budapest, 2002.

kereszteznie, valaminek történnie, ami mindent felforgat, az utakat betemeti, hogy ne lessen mást tenni, mint újból nekifogni.

Az ismétlés erőt takarít meg. A megszokás gazdaságos. Takarítása az utak söprésére korlátozódik. Ezen az úton éri el azt, amire képes. A megszokások hiánygazdaságán érzett csalódása vezeti arra az elhatározásra az embert, hogy mindazt kihozza belőle, ami ezúton csak kihozható. A legtöbbet kihozni akarás vágya abból a csalódásból ered, hogy az elhozható mindig kevesebb annál, mint ami történik.

A kihozásra törekvés el tud szakadni az önérdektől, képes önzetlenné válni és más szolgálatába szegődni, hogy számára a legtöbbet hozza ki: életet, szabadságot, boldogságot. Valaki segítségért kiált, egy másik a segítségére siet, sőt lehet, hogy hívatlanul jön, mert látja a kutyaszorítót, amiben a másik van, és kihozza belőle. Ez a kihozás kimentés az inségből, a szorult helyzetből, a zűrzavarból, a bezártságból és a halálra-váltságból.

A kisegítés nemes lelkű történeteit számos változat beszéli el. Ugyanis az erő, amivel az ember a kívántat és a szükségeset képes magának megszerezni, behatárolt. A megszokás tere szűkös. Az ismétlés egyre jobban bezárja. Ezért kell a véletlennek, az eseménynek, egy hősnak vagy istennek kiszabadítania az elveszetteket.

A segítség az inségbe kerültek segítőkészségére szorul. Az embernek készen kell állnia arra, hogy kihozzák, észre kell vennie szorult helyzetét. A megszokás maga is egy szorult helyzet, amelybe belekerült az ember. A megmentés: hagyni történni a dolgokat. A segítség közjátékként, *en passant*, a saját szándékokat keresztezve érkezik. A panasz- és segélykiáltás annak a készségét jelzi, hogy valaki szorult helyzetéből kihozható. A kiáltásnak át kell hatolnia a belső és külső közti falon. Megint a hívásról és felfigyelésről van szó. A segítség kívülről érkezik. Különben nem lenne lehetséges. Az embert ki kell hozni. Egy istennek kell közbejönnie, hogy az embereket megszokásaikból kihozza.

Istenem!

Szokás szerint éjjelente fekszem az ágyban és alszom, ha bírok. Hála Istennek, nem kell túl korán felkelnem. Olykor azonban szükségem van ébresztésre, nehogy elővigyázatosságból a fél éjszakát ébren töltssem, és esetleg éppen akkor aludjak el, amikor fel kellene kelnem. Istenem, mi történt? Az ébresztőóra cseng. És aztán fokról fokra a tudatára ébredek, mi vár rám.

Amit szokásosan teszünk, szinte mintha álomban tennénk. De aztán történik valami, ami felriaszt bennünket: Ó, Istenem! Az interjekciónak³, a felkiáltásnak meg kell állítania a történetet, amitől az ember esztét veszti. Egy pillanatra megáll. Az ész a mondásaival csak megszokott módon működik. A szokatlan ijedelmében kihagy. De mégis kiszaladnak a szánonk mondások, szavak, többnyire akaratlanul: Úristen! Nyelvi szokások, amelyeket nem könnyű megváltoztatni még annak sem, aki nem hisz semmilyen istenben.

Az olyan kifejezések, mint Jajistenem! vagy Ajaj! tiszteletből és elővigyázatosságból kiforgatják a szent nevét. Így torzítják el megszokások a biztonság kedvéért azt, ami történik. Így számunkra ismertnek, hétköznapiak, egyformának, elnyűttnek tűnik. A szokásaink közé tartozik Isten is. Európában a keresztény Isten a megszokott. Hozzá igazodom.

Isten a szokatlanról, a csodásról, a szerencséről és a szerencsétlenségről való beszéd- és gondolkodásszokás. Szokás szerint próbálunk nélküle meglenni. De aztán történik valami: Jaj Isten! Az eseményekben rejtőzve merül föl. Ő maga az esemény, ő történik, ő megy végbe. Így keresztezi a megszokás világát.

Istent az események urának tekintjük. Elkerülhetetlenül kiforgatjuk, emberivé és szokásossá tesszük: úrrá, apává, fiúvá, hanggal bíró személlyé. Isten emberré lesz, megszokottan. De ezáltal töri meg a megszokottat. A megszokott eseménnyé válik. Isten a megszokottban mutatkozik meg, noha mint szokatlan rejtőzik benne. A kiforgatásban és az interjekcióban mutatkozik meg. Megérkezése zavar. Mint szokatlan, valószínűtlen jön közbe, de a hétköznapi alakjában. Ő az egészen más⁴, a nem más módján⁵.

Ki vagy mi az Isten? Ki vagy mi egy isten? Micsoda különbséget jelent egy névelő! Isten olyanvalami, mondja Canterbury Anzelm, aminél nagyobbat nem lehet elgondolni.⁶ Tehát lennie is kell, mondja. A gondolkodás vágygondolkodás, kívánás, vágyás, a

³ Weinrich: Textgrammatik der deutschen Sprache, Mannheim, S. 857.

⁴ Emmanuel Lévinas: Wenn Gott ins Denken einfällt, Freiburg–München, 2004.

⁵ Nikolaus von Kues: Vom Nichtanderen, Hamburg, 1976.

⁶ Anselm von Canterbury: Proslogion, in: Kann Gottes Nicht-Sein gedacht werden, hg. von Burkhard Mojsisch, Kempten 1989, S. 51 f.

csalatkozásoktól csak részben és fáradtságosan tartható határok között. Minden ember, minden kor gondolja, kívánja és meghatározza azt, aminél nagyobbát nem lehet elgondolni, legyen az gyönyör, erőszak, önmegvalósítás, kommunizmus, evolúció vagy természet. Sok isten, jobban mondvá: istenségek. Amennyiben elgondolták őket, értelmes vitát lehet folytatni arról, hogy azon túlmenően nem lehetséges-e nagyobbát elgondolni és kívánni. Egy határozott kívánság kifejeződéseiként vitathatatlanok. Istenség áll szemben istenséggel.

Az emberiség története vallásháború, vita és felvilágosodás arról, aminél nem gondolható el nagyobb. A filozófia is vallás: észvallás. A művészet és a műveltség vallás volt egykor. A darwinizmus a keresztény egyházak ellenállásának köszönhetően a természettudomány vallásává vált. A nap- és testkultúra az életreformerek számára szigorú rítus volt, a bolsevizmus és a fasizmus politikai vallások voltak. Kialakul egy közösség, egy nép gyűlik össze egy legfőbb vágyakozás köré, és nekiindul annak, amire ez a vágy irányul.

Az emberek kétségben vannak önmaguk felől: elővigyázatosság vagy kockáztatás? Szerencsejátékosok és szokásállatok. A tétet a valószínűtlenre teszik és egyszersmind a valószínűvel számolnak. A valószínű a megszokott. A szokás menedék. Megóv bennünket a meglepetésektől és a csalódásoktól, bezár és majdhogynem függetlenné tesz a történetstől. De unalmat is áraszt. Semmi sem történik már. Semmi sem jön közbe. Minden az előrelátható menetrend szerint megy.

Ám ez nem elég. Mi akarunk.⁷ Az emberek többet akarnak, sokkal többet, nevezetesen azt, amin túl nem lehet nagyobbat gondolni és kívánni. Ezen vannak. Ennek indulnak neki, e felé tartanak. Azt akarják, hogy megvalósuljon az, amit kívánnak, és egyúttal félnek csatlakozni a vágygondolkodásukban. Ezért szokásaik védelmébe bújnak vissza. Ám azok sem nyújtanak biztosítékot a vágyaikkal szemben.

A gondolkodás vágygondolkodás, a valóság konstrukciója, és ezért mindig gyanús, hogy valójában képzelődés, fantáziálás, szokássá vált álmodozás. A bizonytalanság, hogy a gondolkodás és a vágyakozás valami felé törekszik, valamit felállít, ami valóságos, még ha elkerülhetetlenül kiforgatott, mitologikusan torzított vagy emberiesített is, döntést kíván: biztonság vagy kockázat? A biztonság kedvéért nem akarni? Ebben is még akarat rejlik.⁸ Az emberek hisznek egy istenben, még akkor is, ha ez a semmi, vagy a felvilágosodás minden hagyományos istenhit felől.

Tehát tétet kell tenni az egyikre vagy a másikra, annak fiktív vagy valóságos volta-ra, amire gondolkodás és vágyakozás irányulnak. Fogadni kell.⁹ Kockázatra kényszerítve megint a megszokás biztonságába menekülünk. Így surran be Isten a jajistennel vagy ajajjal a megszokásba. Isten szokás és esemény; az, ami meghaladja, keresztezi, megszakítja a megszokást és interjekcióként megint szokásossá válik.

A szokásossá válás viszont megintcsak hétköznapivá, emberivé válást jelent. Azzal, hogy Isten emberré válik, már nincs szükség külön kifejezésre. Az emberré létel vált a kötöttaggá, a kifejezéssé. Isten megszólítható személyné lesz: Istenem. Az emberek számára nincs annál magasabbrendű, mint személynek lenni és egy hanggal bírni. Benne tudja magát kifejezni azáltal, hogy választ hív elő és választ ad.¹⁰

A gondolkodás vágygondolkodás, kívánczóság. Kívánunk egy személyt. Ekkor a szeretet a bírvágyat odaadássá változtatja. A kívánás nem szűnik meg, de már nem a legfőbb. A megszokás függetlenné tesz attól, ami történik, de szolgálóvá változtat. Független vagyok, de nem szabad. Mégis szabadságot gondolok és vágyom. Azt akarom, hogy én és az akaratom szabad legyen. Ám aztán szerelmes leszek, gond nélkül feladom a szabadságomat, édes függésbe kerülök a szerelmemmel, és amennyiben szeret, visszanyerem tőle a szabadságomat. A szeretet feloldja a szabadság és a függőség ellentétét. Állapotában lebegve szabad elhatározással és könnyű szívvel adjuk az életünket. Vágy, akarat, szabadság nem a legfőbb. Valójában a szeretetet a legfőképpen egy személy alakjában kívánjuk: Isten emberré válásában.

A megszokott mondások eltűnnek, amikor valóban történik valami, ami minden szokottat megingat és elbuktat és egycsapásra múlttá változtat, amikor az átmenet folytonossága megszakad, amikor komollyá válik az átmenet és az elhaladás. Már nincs tovább. A megszokások – a vallásos megszokások is – cserben hagynak. „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?”¹¹

Talán minden csak képzelődés volt, mivel Isten a döntő pillanatban hallgat. Vajon jobb lett volna a tétet Isten helyett a tragikus-heroikus magányra, a semmire, vagy talán a biztonság kedvéért semmire sem tenni? A vallási szokás legvégén felhangzik egy hívó szó, ami inkább kiáltás, mint szólítás, mert akit szólít, az nemcsak rejtőzködő, hanem esetleg sosem volt jelenvaló. Én Istenem! Ebben a pillanatban igazolódnia kell annak, aminél jobbat nem lehet gondolni és kívánni.

J. A. Tillmann fordítása

⁷ Aurelius Augustinus: Vallomások, Budapest, 1982. VIII. 5 és XIII. 11.

⁸ Nietzsche, Zur Genealogie der Moral, 3. Abhandlung 28.

⁹ Platón, Phaidon 114 d; Pascal, Gondolatok 233.

¹⁰ Spaemann, Personen. Versuche über den Unterschied zwischen „etwas“ und „jemand“. Stuttgart, 1996, 2. fejezet.

¹¹ Máté 27, 45; Márk 15, 34.

Feljegyzések Lin-csiről

Közreadja Sári László

32.

– Ide figyeljétek, szerzetesek! Látom, hogy hiába beszélek nektek, nem vagytok résen. Túl sokat olvastok. Vigyázzatok a könyvekkel! Látom, ahogy bódultan ültök a lapok felett, ahogy eltűnődve néztek a messzeségbe, ahogy úrrá lesz rajtatok az írások tengere. Hát, elment az eszetek?! Honnan van rajtatok ekkora hatalma az írásnak? Miért hiszitek, hogy el kell olvasni minden hülyeséget? – mordult ránk Lin-csi apát egy reggel, alig-hogy összegyűltünk a Keleti Csarnokban.

– Mielőtt elvetjük az írásokat, elolvassuk őket, hogy tudjuk, mit vetünk el – szólalt meg Taj-jüan szerzetestársunk. – Azt tanítottad, apát, hogy így helyes.

– Így helyes. De nincs rá tízezer életed, hogy végignyálazz az Ég alatt minden könyvtárat. Hogy eszelős mesterek eszelős munkáit olvasd. Az írástudók között épp olyan sok a tehetségtelen, mint máshol. Mint, mondjuk, a takácsok és a kelmefestők között a kétbalkezes. Csak hogy a tönkretett szöveget, selymet sohasem látod. Mind ott végzi a szemétdombon. Az írások még itt vannak a könyvtárainkban, olvashatja őket boldog, boldogtalan. Akármilyen pocsek firkálmányok. Ezért kell tudnod mondatokból, sőt szavakból megítélned a könyveket! Nem jár nekik, hogy többet adj értük az életedből! – felelt dühösen Taj-jüannak Lin-csi, azután hozzánk fordulva, csendesebben folytatta.

– Gondoljátok meg, szerzetesek, hová vezet ez! Hová juttok, ha balgaságaikat sokáig forgatjátok a fejetekben? Az írásoknak a megértése azt jelenti, hogy eggyé válnak veletek. Befogadja őket az elmétek és a testetek. Veletek lesznek, bármerre jártok-keltek. A rossz mérgez, de még a jó is átformálja a tulajdon természeteket. Nem szabad, hogy az írásoknak hatalmuk legyen rajtatok. Hogy ők irányítsanak, saját felismeréseitek helyett.

Még a legértékesebb művek sem gondolkodhatnak, dolgozhatnak helyettetek. Az utat csakis ti ismeritek. A célt is nektek kell elérnetek. Ne becsüljétek túl a könyveket, szerzetesek!

Így szólt egyszer hozzánk Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Még a legértékesebb művek sem gondolkozhatnak, dolgozhatnak helyettetek. Az utat csakis ti ismeritek.”

A mi kolostorunk elveti a régi írásokat, de elolvassuk őket. Ahogy Taj-jüan szerzetestársunk mondta Lin-csinek. A gyengébbekből a tévutakat ismerjük meg, az értékesebbek haszonnal szolgálják törekvéseinket. De csak szolgálnak, nem vezetnek minket.

Sok áldozatot látok a szellem útjain. Az írások áldozatait. Olyanokat, akikben testet öltött az írás. Már nem önmaguk. Nem emberek.

Addig olvastak, míg maguk is régi írásokká változtak.

33.

– Hívek! Ha egyszer teljesen elhülyülnétek, ne a könyveket okoljátok érte! Nem lehet ilyen könnyen megúszni a felelősséget. Mi ugyan nem kíméljük a butaságot: rendszeren ki-osztjuk az eszement szerzőket, és helyretesszük balga írásaikat, de ez édeskevés. Jegyez-zétek meg, szerzetesek, hogy magatokért mégiscsak ti vagytok felelősek. – Ezekkel a szavakkal fordult felénk egy reggel Lin-csi apát, és máris folytatta.

– A jó és a rossz írások is próbára tesznek benneteket. Akár elfogadjátok, akár elvetitek őket, akkor érnek valamit, ha következtetések származnak belőlük. Ha nem marad bennetek az írás holt ismeret. Helyes és helytelen állítások is vezethetnek hasznos és fontos felismerésekhez. De ehhez a ti szellemetek briliáns munkájára van szükség: fényre, mely összefüggéseket világít meg, felfedi a jelenségek között a rendet. Bármit elolvashat-

tok, ha jó helyre teszitek, amit belőle kivesztek. Bármilyen ismeretre szert tehettek, ha józan gondolat származik belőle. Ha viszont semmi nem jut eszetekbe róla, a legértékesebb ismeret is haszontalanná válik: tudás helyett tudatlansággá.

Hiába ismeritek akár a világ minden egyes atomját, hiába hatalmasabb a tudásotok a Taj-san hegyénél, az mind csak haszontalanság, amíg nem lesz szellemi létezésetek eleve részévé. Amíg nem lesz belőle filozófia, ami beépül az életvezetésetekbe.

Ez mind a ti felelősségetek, szerzetesek, és ez alól senki nem ment fel benneteket soha! Akármilyen ócska, szemétdombra való könyvet olvastok, vagy akármilyen kiváló írásművet, nektek kell utána gondolkodnotok és dolgoznotok, nektek kell az ismeretekből elvet, szabályt alkotnotok.

De tartsátok féken az eszeteket, nehogy a hiú okoskodás útjára tévedjete!

Így szólt egy nap hozzánk Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Bármit elolvashattok, ha jó helyre teszitek, amit belőle kivesztek. Bármilyen ismeretre szert tehettek, ha józan gondolat származik belőle. Ha viszont semmi nem jut eszetekbe róla, a legértékesebb ismeret is haszontalansággá válik: tudás helyett tudatlansággá.”

Azt hiszik az ostobák, hogy a sok ismeret: okosság. A holt ismeretek halmozása azonban biztos elbutuláshoz vezet. A szellem pályái járhatatlanná lesznek, alkalmatlanok a munkára. Elsötétülnek, beszennyeződnek. Beáll a vakság, a bénultság. A szellem csendje nagy és drámai. Vészjósló.

Nincs ennél borzongatóbb.

34.

Egy hűvös, sötét, téli reggel Lin-csi arra kért minket, hogy vegyük magunkra minden meleg ruhánkat, és várjuk meg őt a kolostor udvarán. Amikor megérkezett, annyit mondott csupán, hogy „na, gyerünk, szerzetesek, ideje végre indulnunk!” „Hová?!” Kérdezték páran meglepődve, de olyan halkán, félénken, hogy Lin-csi meg se hallotta. Vagy nem tartotta a kérdést válaszra méltónak. Erős, határozott léptekkel átvonult a kerten, ki az északi kapun, azután elindult a folyóparton fölfelé. Mi engedelmesen utána.

Hosszan tapostuk a mély havat, kapkodtuk a lábunkat, nehogy elmaradjunk tőle. Már fent jártunk a hegyoldalban, amikor lassan-lassan világosodni kezdett, majd egy váratlan pillanatban szétnyílt felettünk a halványiszürke ég, és bíborvörös, vakító napsugárözön zúdult a tájra. Hirtelen mindannyian megálltunk, egyszerre, mintha vezényszóra tettük volna. Lihegve és hunyorogva, szótlannul álltunk a hegyoldalban, majd azon a talpalatnyi helyen, ahol ki-ki megállt, tátott szájjal forogtunk körbe-körbe.

Lélegzetelállítóan szép volt a táj, senki meg se kísérelte szavakkal illetni. Egy ideig még ropogtattuk a talpunk alatt a havat, bámultunk némán, aztán megint teljesen egyszerre megindultunk néhány kidőlt fatörzs felé, az erdő szélén. Letelepeltünk rájuk, mint a verebek, csakhogy mi még ezután is szótlannul ültünk, szorosan egymás mellett. Senki nem kérdezte, hogy minek jöttünk ide, s megyünk-e még innen tovább. És azt se, hogy hová. De mentünk megint, szédülten lépkedtünk az ezüstsziürke kérgű óriásfák tövében Lin-csi után. Körös-körül izzó fényben ragyogott minden.

Aztán egyik pillanatról a másikra borult ránk az alkony. Ismét a napkelte bíbor színeivel telt meg a levegő, a hajnal sötétebb árnyalataival, majd máris a holdtalan éjszákák dermesztő sötétjében jártunk. Mint a fal, tapintható volt a sötétség. Időtlen és végtelen volt az éjszakai erdő.

Váratlanul állt meg az apát. Egy szalmakunyhó előtt járkált, míg mindegyik szerzetese odaért. Ahogy bementünk, ájultan leroskadtunk a kunyhó tetejéről aláhullott szalmacsomókra. Nem volt miről beszélni, nem volt mit kérdezni. A jeges szél olykor átsüvített a tető alatt, mi odalent kuporogtunk a szalmán. Erősen megtépzott, ócska, öreg kunyhó volt, de védelmet nyújtott az éjszaka képzeletbeli rémségei ellen. Lin-csi elaludt, volt, aki követte a példáját, mások gondolni se mertek az alváásra. Őket a szél, a fagy és a félelem tartotta ébren reggelig.

Lassan jött a hajnal, és addig elült már a szél. Rózsaszínű fények támadtak a horizonton, felettünk is világosodott az ég. Feltápszkodtunk. Amikor előbújtunk a szalmakunyhóból és megmozgattuk a tagjainkat, azonnal felélénkültünk, többször körüljártuk a kunyhót. A reggeli derengésben egy apró táblát láttunk a bejárata fölött, az állt raj-

ta, hogy „A Valóság, az Igazság, az Értelme és a Szabadság Háza”. Éppen csak el tudtuk olvasni a kopott írást.

Az apát még mindig nem szólt egy szót sem. Mi sem. Elég gyorsan összeszedtük magunkat, és nem sok idő telt bele, máris otthon voltunk a kolostorunkban.

Se előtte, se utána nem tett ilyet szerzeteseivel az apát. És azóta se tudja senki biztosan, mi volt a szándéka vele. De mindenki gondol róla valamit.

Ez történt egyszer Lin-csi apáttal és szerzeteseivel a kolostorunk fölötti hegyekben, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„A reggeli derengésben egy apró táblát láttunk a konyhá bejárata fölött, az állt rajta, hogy »A Valóság, az Igazság, az Értelme és a Szabadság Háza«. Éppen csak el tudtuk olvasni a kopott írást.”

Talán az apát nem is tudott a tábláról, talán teljesen véletlenül botlott a szalmakonyhóba. Talán csak azért húzódtunk meg az ócska tető alatt, mert a sűrű sötétben nem találtunk volna haza.

Az biztos, hogy ma már mindegyik szerzetestársunk tudja, mert látta: a valóság, az igazság, az értelem és a szabadság háza nem palota. És ha van egy csöpp esze, azt is tudja, hogy miért. Ha ezt felfogta, már nem hiába költözött a konyhába arra az éjszakára. De nem hiszem, hogy ez volt Lin-csi célja. Talán azt akarta, hogy ismerjük a rémületet, a reménytelenséget és okát: a mérték nélkülit, a hatalmast és fénségest. A létezés lélektanából nem hiányozhat ez az élmény. Beszélni róla pedig hiábavalóság. Senki nem tett érte az apátnak szemrehányást. Másnap már mindenki büszke volt a kalandra.

Ez volt Lin-csi legrejtélyesebb tanítása. Ha tanítás volt egyáltalán. Mert lehet, hogy csak sétálni támadt kedve a festői, téli tájban.

35.

– Ide figyelj, Tao-vu! – fordult egy nap szerzetestársunkhoz Lin-csi a Keleti Csarnokban. – Okos fiú létedre, nagyon nagy hülye vagy ám! – Szavai úgy hangzottak, mint a botütés. Lin-csi semmit és senkit nem kímélt soha, de szerzeteseit ritkán bántotta. Túlzásai költőiek voltak inkább, erős jelzőit stílusértékükért használta, nem durva jelentésükért. Indulataival is felrázni, ébreszteni akart minket, sohasem sebet ejteni. Mindenki tudta, aki ismerte. Most azonban másképpen szólt a hangja.

– Amit tervezel, nemcsak butaságra vall, de jellemhibára is. Az ész csapdájába esél, pedig mennyire óvitalak benneteket! Megint az ész, az ész, a legsötétebb bajkeverő! Menj, indulj, járd végig a Középső Birodalom minden könyvtárát, ahogy tervezed, de tudd: nem lelsz a könyvekben megváltásra! Okoskodással nem tudod magad kimenekíteni ebből a világból. Nem tudod levetni tökéletlenséged gyalázatát, nincs recept az üdvözülésre. Főleg nem az írásjegyek burjánzó erdeiben, az ész birodalmában. Okosabb, aki csendben a fenekén marad.

Az ész rabláncra fűzi minden képességedet. Igába hajtja értékes tulajdonságaidat, és rögeszméje szolgálatába állítja őket. Csatába küldi, mint halálra szánt katonákat, hogy hajtsák végre parancsait. Neked ott már nem lesz szavad! Az ész hatalomvágya a legerősebb szenvedély a világon. Nem tudod megfékezni. A lángja felperzsel minden józanságot, s te véreddel szolgálod. Most mondom neked utoljára: az értelem nem a természet törvényeit követi, hanem épp ellenkező a szándéka. A saját törvényeit akarja előírni neki. Ezt a csatát az ész nem nyerheti meg. A természet törvényei nem engedik. Érted, Tao-vu?! Tulajdonképpen minek képzeled te magad?! – tette fel a kérdést egy csöppet sem barátságosan az apát Tao-vunak, aki kolostorunk egyik legjobb képességű szerzetese volt. Sajnálunk volna megválni tőle, mindig aggódva figyeltük a vitáit Lin-csivel, de most minden veszni látszott. Az apát már lemondott róla. Tao-vu rendületlenül bízott éles eszében, sohasem voltak kétségei. Nem ismerte fel az értelem korlátait. Ezért akarta nyakába venni a világot, és fellelni a titkos tanításokat.

– És még egy dolog, Tao-vu! – folytatta Lin-csi. – Azt se gondold soha, hogy az elme, legyen bár lángelme, kitalálhat valaha olyan technikát, amelynek segítségével elvárható magad innen a sárból. Józan ésszel is megsejtheted a végtelenséget, olykor elringathatod magad benne, de örökre nem válhatsz eggyé vele. Nem ilyen könnyű eltakarod magad a földi világból.

– Sehol a szellem birodalmában nem találsz írást, mely megtanítja ezt neked. És te

sem találod föl a varázslatot, mert nincs ilyen. Legfeljebb ábrándképekkel csalhatod magad, ábrándképekkel, melyek elborítják elmédet és látásodat.

Üres héj vagy csupán, Tao-vu, ki most megtelt az értelem göggyével! Hatalmat akarsz a túlsó világ felett, de még földi határaidat sem ismered. Nem hozol az utadról senkinek üdvösséget. Túlbecsülöd magad!

Menj, ne is lássalak!

Így szólt egyszer Tao-vu szerzetestársunkhoz Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Okos fiú létedre, nagyon nagy hülye vagy ám!” Kezdte haragosan az apát Tao-vu csépelését, azután feltárta neki az ész vérengző természetét. Hadd szolgálja gyilkos urát ez az eszes ostoba, ha akarja. Ezt gondolhatta magában Lin-csi.

Őszinte haragjának Tao-vu elszánt akarása volt az oka. Hogy hitte: a túlpárti tudás akarással megszerezhető. Meg aztán, ahogy Tao-vut ismertük, bizonyára azt is remélte, hogy osztogatható, árusítható lesz ez a tudás. Mindig volt benne magamutogatás, becsvágy. Erre célzott Lin-csi, amikor a kirohanása végére még odatette: „Nem hozol az utadról senkinek üdvözülést!”

Tao-vu nem ismerte a tűnődés békéjét. Örökké sürgölődött, nem fért a bőrébe. Épp olyan volt, mint azok, akiket a tűnődők megvetnek. Akik népszerűsége törnek, akik felkínálják magukat a tapsnak, ünneplésnek. A tűnődők azért tesznek komoly erőfeszítéseket, nehogy kitűnjenek az emberek közül. Tao-vu azért tett, hogy elismerjék.

Lin-csi kolostorának kapuja örökre bezárult mögötte.

36.

– Komor napok járnak mifelénk manapság! Most kaptuk a hírt, szerzetesek, hogy városi otthonában meghalt Fu Seng nagyúr – kezdte egy nap reggeli beszélgetését Lin-csi apát a Keleti Csarnokban. – Képzett szerzetesek lennénk, Buddha tanításában inaskodók, mégis zavarba ejtett minket minden haláleset híre. Mit kezdjünk vele?! Mit gondoljunk? Mit tegyünk? De jó lenne tudni, hogy mi is a halál!

Mert ha az élet és a halál ugyanaz, akkor nem kell megrendülnünk. Ha a halál rosszabb az életnél, akkor sajnálnunk kell Fu Seng nagyurat. Ha viszont jobb, akkor örvendülnünk kell, hogy szerencsés fordulatot vett a sorsa.

– Hogyan halt meg? – kérdezte, jobb kérdés híján, Jao-san szerzetestársunk Lin-csitől, aki erre furcsán fészkelődni kezdett elmélkedő számolyán.

– Mindenki úgy hal meg, ahogyan élt. Fu Seng, hisz ismertétek, ügyeskedve, trükkösen élt. Hízogató volt, haszonleső, de hát milyen legyen egy kereskedő? Méltóságra, becsületre sosem tett szert, csak a vagyonával tudott kicsikarni magának némi tiszteletet.

Mégsem volt hitvány, alávaló, mint általában az ilyenek. Nem volt fősvény, irigy. A hasznából bőven jutott a városnak, jutott a kolostoroknak. Kaptak tőle a taóbarátok, és nem egyszer kaptunk tőle segítséget mi is.

Amióta érezte mulását, különösen bőkezűvé vált. Örökké jótékonykodott, fűnek-fának szolgálatokat tett. Megmentett mindent és mindenkit, ha akarta, ha nem. Azt hiszem, így akarta megvesztegetni az égieket. Jó színben kívánt feltűnni előttük, amikor túlvilági bírái megítélik.

– Mi lesz a sorsa odaát? – kérdezte az apátot Jao-san tovább.

– A hamisság elég nagy vétség az emberekkel és az égiekkel szemben egyaránt. De Fu Seng nem tudott róla, hogy görbe úton jár: Önmagát is csalta, vak volt az egyenes útra. Úgy gondolta, hogy tisztességes, amit tesz. Megadja mindenkinek a járandóságát. Megvásárolja a földiek és az égiek jóindulatát.

Am a bírák minden bizonnyal átlátanak mesterkedésén. Túlvilági útja hosszú lesz és fáradtságos. Mint amilyen földi útja volt. Szenvedni fog, és nem is tudja, hogy miért. De a végén elnyeri békéjét.

– Igazság ez, apát? – szólalt meg ismét Jao-san.

– Értelmünk tökéletlensége és hiányossága feljogosít, hogy higgyek a túlvilági igazságban és más efféle eszmékben. Csakis így békélhetünk meg ellibbenő, majd szertefoszló alakunk képével.

Ha próbára tesz az élet, próbára tesz a halál is.

De végül meg kell nyugodniuk a lelkeknek.

Így beszélgetett egyszer Fu Seng nagyúr haláláról Jao-san szerzetestársunkkal Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján. S én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem a beszélgetést. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Értelmünk tökéletlensége és hiányossága feljogosít, hogy higgyek a túlvilági igazságban és más efféle eszmékben.” Mondta Jao-san szerzetesnek Lin-csi, a megtestesült józanság.

Kell is hinnie, nincs más választása. Így válik eggyé a földi és az égi világ, az élet és a halál. A lelkek a végtelenség útjait járják.

A holtak porcelán arca nem valóság.

37.

– Mondd, apát! Miért nem ismeri fel létezése célját a férfi? És miért ismeri pontosan a nő? – tette fel a kérdést egy reggel Fa-jün szerzetestársunk Lin-csinek. Érdeklődése gyakran vitte őt a titkos tudásnak erre a területére, de nyilvánosan ritkán kérdezett. Ilyen alkalmakkor az apát rendszerint földi tapasztalatainak hiányosságára hivatkozott, és arra, hogy égi tapasztalatai idelent nem alkalmazhatók. Fa-jün ilyenkor megnyugtatta, hogy őt különben is csak elméletileg érdekli a kérdés. Ezután – ahogy ma reggel is – megindult közöttük a beszélgetés, amit mindannyiszor élénk figyelemmel kísértek a szerzetesek.

– Ahogy én gondolom – kezdte Lin-csi –, a nő egyértelműen teremtő és fenntartó szereplő. Az a célja, hogy családot teremtsen, világra hozza, óvja és felnevelje a legifjabbakat, a jövő nemzedékét. Ez éppen eléggé konkrét, és az életét csaknem teljes mértékben kitöltő feladat. Fizikai erőt, lelket és szellemet próbáló munka, ez az egyetlen emberi tevékenység, ami nem hiábavaló. Ha csak ezt tekinti céljának, ez is épp elég. Ha bármi egyéb-re is képes még ezen kívül, az külön elismerést érdemlő. De tudnunk kell, hogy ezzel is eredeti célját szolgálja: a közösséget teremtő és fenntartó munkálkodást. A legértékesebb női készségeket és életük gyakorlatát tekintve, erre a megállapításra jutottam.

Ezzel szemben a férfi dolga a kinti világban sokkal kevésbé konkrét. Ezért nem ismeri fel élete célját, sem értelmét. Ezért nyugtalan, kóborló. Bármibe belefog, bármit megtesz, hogy igazolja: értelmes életet él. Az se baj, ha a feje tetejére állítja a világot, csak végre megmutassa magát. Az alkotásban sem ismer mértéket, kényszeres, rögeszmés cselekvő. Ezért van az a sok kövérre hizott, ostoba könyvtár, ezért vannak burjánzó, örült városok mindenfelé. Ebből származik minden esztelenség.

Semmi nincs, ami megfékezze. Égető szükség lenne végre irányt szabni tettvágyának, értelmes célt állítani elé. Am eddig még senki nem mutatott neki ilyet. Ennek híján lázasan kapkod, haszontalanul sürgölődik, és nagyratörő, veszedelmes eszméit igyekszik megvalósítani. Izgága, rebellis.

Ilyen tökéletlen szerkezetű lény.

Így felelt egyszer Fa-jün szerzetestársunk kérdésére Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Lázasan kapkod, haszontalanul sürgölődik, és nagyratörő, veszedelmes eszméit igyekszik megvalósítani. Izgága, rebellis. Ilyen tökéletlen szerkezetű lény.”

Attól ilyen, hogy nincs semmi komoly dolga. Napról napra nyílt csatában vagy lökdösődve, ügyeskedve megszerzi a zsákmányát és hazaviszi. A szellem távolabbra mutató céljaitól ez a lármás hősködés teljesen elvonja a figyelmét. Nincs horizontja. Pedig egyetemes akar lenni, az anyag és a szellem birodalmának is diadalmas ura.

De nincsenek képességei hozzá. Honnan is lennének?

Csak fékezhetetlen akarása van, és félelmetes, pusztító eszközei.

Pedig alkotónak képzelet magát.

38.

Egyik reggel Lin-csi kissé gondterhelten járkált a csarnokban. Amikor összegyűltünk, hirtelen megállt.

– Tudjátok, min töprengtek mostanában, szerzetesek? A világi férfiak mérhetetlen tettvágyán. Fa-jün szerzetestársunk feltett legutóbb egy kérdést, hogy miért tudja pontosan a helyét a nő, és miért nem találja a férfi. Azért, mert öncélú tettvágyfűti. Soha senki nem kérte rá, hogy emberfeletti erővel munkálkodjon, gépezeteket teremtsen, és tovább alkossa velük az anyagi világot. Soha senki nem kérte, hogy ebben a szerepben mutassa meg magát. Magára is maradt hatalmas küzdelmében, szembe találta magát mindennel és mindenkivel. Legfőképpen a nővel, aki természeti lény. Aki természetesen teszi a dolgát, munkájának értelmes, kézzel fogható célja van. A férfi pedig már az örökké mesterkedő elme rabja, az intellektusé. Társtalan, magányos, eltévedt lakója a földi világnak.

Ám, ha nem lenne önjelölt isten, rögeszmés teremtő, halálra unná magát. Tevékeny, céltudatos asszonya mellett belepusztulna a tétlenségbe és szegényébe. Ezért igyekszik folyton-folyvást bizonyítani létezése értelmét. Irdatlan munkája eredményeire mutat, és azt mondja, ime, ez vagyok én. Fél arra gondolni, hogy talán minden egyes műve haszontalanság. Teher az ember életén.

A tétlenségen és az értelmetlen munkálkodáson kívül nincs más választása. De újabban már nem is töri rajta a fejét. A választott utat, a teremtőét, végig kell járnia. Nem hagyhatja félbe a munkát. Rádől a tökéletlen, félkész, túlméretezett alkotás. Akkor is pusztítóvá válik, ha többé nem dolgozik rajta, akkor is, ha építi tovább. Nem képes számba venni a nagy mű felállításának következményeit. Milyenné változtatja az életet, miként tartsa működésben, miként táplálja, óvja, nehogy elromoljon és ellene forduljon a teremtmény. Ez már meghaladja az erejét.

Ilyen veszedelemben vezet a kinti világban a férfi útja, ide vezet a hiúság és a harcos akarás. De ide jut az is, aki biztatja, bátorítja, mert munkájától kényelmet, biztonságot és gyarapodást remél.

Hamarosan a feje tetejére áll odakint a világ.

Így szólt egyszer hozzánk Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Irdatlan munkája eredményeire mutat, és azt mondja, ime, ez vagyok én. Fél arra gondolni, hogy talán minden egyes műve haszontalanság. Teher az ember életén.”

Az apát megvetette a földi célokért iparkodókat, lenézte ezeket a lobogó elméjű, elszánt harcosokat. Rögeszméik és türelmetlenségük soha nem engedi őket a tűnődés könnyű fellegei közé. Ami éppenséggel a mi eszményünk, szerzeteseké. Minket nem érdekel más, csak a lényeg: a fények, a színek, a formák változásai, a végső átváltozás. A kisszerű világi élet eseményeiről és szereplőiről szólni nem méltó hozzánk.

Pedig, ha nagy lesz a baj odakint, nem áll meg a kolostor kapujánál. Valakinek majd meg kell fékeznie a szalmakutyákat.

39.

– Mondd, apát! Mit tesz az, akit nem fűt a tettvágy? Mivé lesz, akiben nem támad se készletesség, se akarás? Ok és cél nélkül cselekedni, erény? – záporoztak a kérdések egy reggel Lin-csire, miután elének tárta a szenvedélyes iparkodás veszedelmeit, a tettvágy féltelen természetét. Leírta a burjánzó városok pusztulásra jutását, lakóik szorongásait, félelmét. A teremtő ember mértéktelenségéről, nagyravágyásáról beszélt.

– Szerzetesek! Éppen ti kérditek ezt?! Éppen ti, akik a tettnélküliség eszményét tűztétek magatok elé? – kérdezett vissza őszinte csodálkozással Lin-csi, majd leült az elmélkedő számolyára. Nem sokáig töprengett a válaszon.

– Elmondom hát nektek, hogy mívé lesz az, akit nem fűt a tettvágy, akiben nem támad se készletesség, se akarás, aki ok és cél nélkül cselekszik. Tudjátok meg, szerzetesek, hogy az ilyen természetű ember szerzetes lesz. Választ magának egy jó fekvésű kolostort, erdők alján, hegyek ölén, mondjuk, a Huo-to folyó partján, és beköltözik oda. Kedvére sétálgat a kerti ciprusok között, olykor felnéz az Égre, bámulja a fellegeket, a Holdat, az égbolt fényességes csillagzatját. Odabent finom teát kortyol, elméjével és szívével a világok változásait fürkészi. A létezés rejtélyeiről tűnődik, felismeréseit és elgondolásait megosztja a könyvtárban a régiekkel, a Keleti Csarnokban pedig tudós társaival.

Máskor vendégek érkeznek a kolostorba eszmecserére. Ők is a tűnődők életét élik, elméjükkel és szívéjükkel a világok változásait fürkészik. Ők sem fogják a létezés rej-

télyeit feltárni soha, de jól tudják, hogy nem fürkészni őket: bárgyúság. Együtt kortyolgatják hát a teát. Nincs ennél méltóbb tevékenység, míg kitöltik a rájuk szabott időt.

Az egész világon egyedül ők szabadok! Felülemelkedtek már mindenben. Nem ejti őket kétségbe az élet, nem ejti őket kétségbe a halál. Finom érzékkel igazodnak minden változáshoz: ha hideg van, felöltöznek, ha meleg van, levetkőznek. Ha éhesek, esznek, ha szomjasak, isznak. Ha álmosak, alszanak. Amikor kell, megfürdenek, hogy ne legyenek bűdösek. Ám szabad elhatározásukból is megtehetik mindezt, akkor is, amikor nem égetően szükséges. Öltözköhetnek, vetkőzhetnek, ehetnek, ihatnak, alhatnak, fürdőzhetnek, amikor csak akarnak. Ily módon gyakorolják a tudós szerzetesek az ok és cél nélküli cselekvők mérhetetlen szabadságát.

Ennyit tudok mondani nektek, szerzetesek, azokról, akiket nem fűt a tettvágy, akikben nem támad se készletesség, se akarás, akik ok és cél nélkül cselekednek a kolostorokban.

Mások, máshol nem tehetik ezt. Rabságban élnek: szűkös sorsuk rabságában, ahol minden pillanatot megkötöz a szabály, a kényszerűség.

Odakint nem létezik szabadság.

Nem létezik ésszerűség.

Így felelt egyszer szerzetesei kérdésére Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Együtt kortyolgatják hát a teát. Nincs ennél méltóbb tevékenység, míg kitöltik a rájuk szabott időt.”

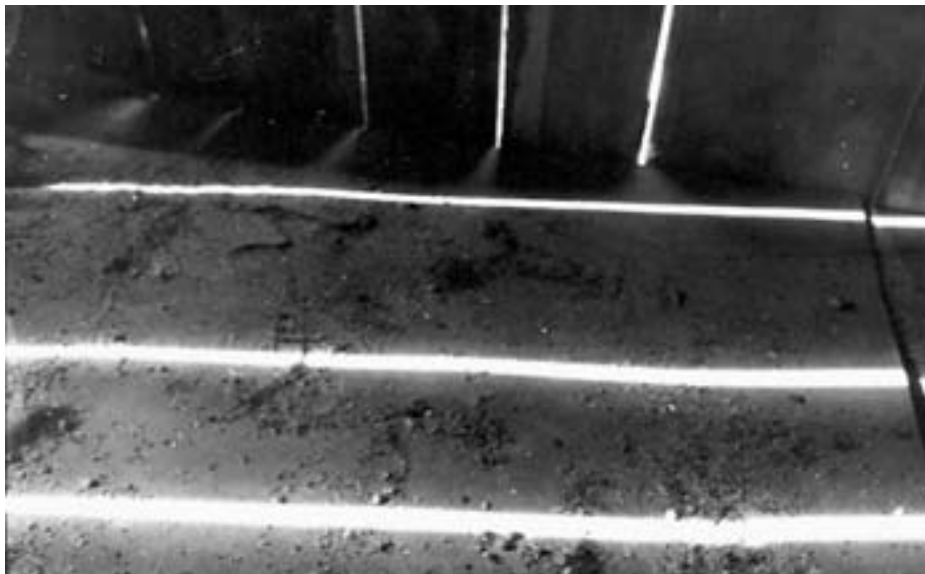
Hát nincs. Ugyanis ésszerűen kell berendezni az életet. Ésszerűnek pedig csakis azt nevezhetjük, ami nem válik sem feleslegessé, sem teherré. A bölcelet és a tea kortyolgatása soha nem felesleges, és nem is terhes. Valamint éppen kibírható még az öltözés és a vetkőzés, az evés és az ivás, a lefekvés és a felkelés. Épp ennyire elviselhető tevékenység a fürdés is. Vesződéses bár, de vállalható.

Nem léteznek fontosabb felismerései az ontológia tudományának.

40.

– Mit gondolsz, apát? Mi, szerzetesek, az életművészet felső fokát gyakoroljuk kolostorokban? – kérdezték egy reggel a hívek lelkesen Lin-csit. Jó volt hallaniuk nemrég, hogy nem köti őket tízezer szabály, mint a kinti világ lakóit, sorsuk tágasabb mederben folydogál, lassan és méltóságteljesen. Nem húzza őket iga, egyes-egyedül ők szabadok az egész világon.

– Ennél többre nem juthat az ember, szerzetesek! – csapott le a kérdésre az apát, ő is lelkesen. Egész, hosszú életét a szellem szolgálatába állította, tudnia kellett, hogy a kolostor segítette-e a munkáját vagy fékezte. Ha segítette, akkor bizonyára a mi szellemi

törekvéseinknek is ideális otthona. Ha akarta, ha nem, erre a kérdésre csakis vallomással válaszolhatott.

– A kolostoron kívül nincs más hely az Ég alatti világban, ahol önnön szellemének kútjából meríthet az ember, ahol a változások szelíd, kezes társa lehet, ahol könnyedén kiengedheti ujjai közül az akarat gyeplőit. Nem fenyegeti a világgal való szembeszegülés, küzdelmeiben legfeljebb önmagával találkozik – érvelt Lin-csi a kolostori élet művésze mellett. Szavait úgy hallgatták a szerzetesek, mint andalító lantmuzsikát. Megint az élet csúcán látták magukat, áldották jól berendezett életük otthonos és biztonságos helyszínét. Elégedetten várták a kolostori élet további magasztalását, még szívesen ringatóztak volna jó sorsuk könnyű és boldogító tudatában, amikor Lin-csi hirtelen, komoran és röviden befejezte a beszélgetést. Már csak ennyit mondott:

– Élni nem mindig jó, szerzetesek, de lenni igen. A kolostor éppen a szellemi létezés örömeinek felső fokát nyújtja nektek. Ezt kapjuk mi mindannyian, hiveim, itt a Huo-to folyó partján. Értitek? – szölt, azután kísértalt a csarnokból.

Értettük. De szükségünk volt még egy kis időre, hogy helyesen értsük. Azt is, amit nem mondott ki az apát.

Ez történt egyszer Lin-csi apát kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Élni nem mindig jó, szerzetesek, de lenni igen. A kolostor éppen a szellemi létezés örömeinek felső fokát nyújtja nektek. Ezt kapjuk mi mindannyian, hiveim, itt, a Huo-to folyó partján. Értitek?”

A pusztán szellemi létezés talán nem élet? Csak levés? Erre gondolt Lin-csi, amikor elkomorodott a hangja?

A hegytetőn álldogáló szerzetes története jut eszembe. – Te mit állsz itt? – kérdezik tőle a társai. – Friss levegőre vágysz? – Nem vágyom friss levegőre. – Hát, gyönyörködsz a tájban? – Nem gyönyörködöm a tájban. – Az eget bámulod? – Nem bámulom az eget. – Vársz valakit? – Nem várok senkit. – Akkor meg mit állsz itt?! – Csak úgy álldogálok.

Neki ott volt a kolostora.

41.

– Szerzetesek! Mielőtt elgyengülnétek a világ gyönyörűségeit szemlélvén, közöttük például kolostorunkat és magatokat, gondoljatok rá, hogy nem ez a valóság. Mielőtt elkeserednétek a világ sivárságát látván, benne kolostorunkat és magatokat, gondoljatok rá, hogy nem ez a valóság. De ne keressétek, hogy mi a valóság, mert nincs valóság. Se valóság, se igazság, se értelem, se szabadság nincs a világon. Csakis változás van, semmi más.

Nem kell tehát bódultan olvadoznotok jó sorsotól és pompától, mert nincs jó sors és pompa. Nem kell rémüldözőnötök balsorsotól és szükségtől, mert nincs balsors és szükség. Az egyik sors olyan, mint a másik. Úgy van bennük jó, és úgy van bennük rossz, hogy akár cserélgetni lehetne őket egymással. De fölösleges, mert se valóság, se igazság, se értelem, se szabadság nincs egyikben sem. Csakis változás van, örökös, szakadatlan változás. Beleszédül az ember.

Jobb tehát, ha nem is gondoltok rá, miként áll sorsotok, s miért éppen úgy áll. Ne méricskéljete, ne ügyeskedjete! Csak józanok legyetek. Hogy soha semmi nem múljon rajtatok, hogy soha ne kelljen magatoknak szemrehányást tennetek. A többit bátran elengedhetitek, nem csorbul a méltóságotok.

Azzal se foglalkozzatok, hogy a kolostor jó-e vagy rossz. Mert látom, hogy olykor erősen elgondolkodtok, s kissé belezavarodtok. Csak a köznapi dolgokhoz igazodjatok! A köznapi élet maga az Út.

Hiszen, tudjátok...

Húzzátok ki magatokat, és bárhol álltok, ott helyben sorsotok mestereivé váltok! Nem leli az Utat, aki keresi, de rajta jár, aki nem keresi. Ezt mondja a Tanítás. Mert a régi mesterek tudták, hogy a valóság, az igazság, az értelem és a szabadság nem lakik velünk. Odakint, a legsötétebb erdő mélyén laknak mind együtt, egy széljárta szalmakunyhóban, amelyet már alaposan megtépázott az idő. Nem nyújt otthont senkinek. Kár is keresni azt a kunyhót, szerzetesek!

Hiszen, tudjátok...

Így szólt egy nap szerzeteseihez Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Ne méricskéljete, ne ügyeskedjete! Csak józanok legyetek. Hogy soha semmi nem múljon rajtatok, hogy soha ne kelljen magatoknak szemrehányást tennetek. A többit bátran elengedhetitek, nem csorbul a méltóságotok.”

Lehet, hogy a józanság nem más, mint titkos értelem? Mely ismeretlen alakban munkálkodik sorsunkon. És persze nem a széljárta szalmakunyhó lakója, hanem az Égé. Mi más lenne képes oly pontossággal mérni ki a sorsokat, hogy „akár cserélgetni lehetne őket egymással”?

Míg mozgatója lehet földi életünknek, sem bús szenvedői, sem hangos ünneplői nem leszünk sorsunknak soha.

42.

Egyszer bekopogott hozzánk a kolostorba egy vándorszerzetes, akit aztán hosszú napokra vendégül láttunk. Különleges eset volt ez, Lin-csi nem kedvelte a tudást kolduló vándorszerzeteseket. Rövid beszélgetés után már csaknem ezt a vándort is eltanácsoltuk, amikor Lin-csi észrevette héthúros hangszerét a hátán. Behívta, és megkérte, hogy játsszon nekünk valamit rajta. Nem sokkal ezután történt, hogy Jao-san novicius ájul-tan esett össze, ledöntötte a lábáról a zene ereje. A vándor tökéletes lantjátékosnak bizonyult. Jao-san aznap kétszer mosta fel a szakács, ő meg csak vigyorgott, mintha az Égből tért volna vissza. Este a vacsoránál azt mondta, hogy buddhává vált, megvilágosodott. Senki nem vitatkozott vele.

Ettől fogva Jao-san nem szabadult többé a lantmuzsika hatása alól. Nem tudta elfelejteni az élményt. Míg tudós szerzetestársai bölcséleti olvasmányaikba merültek, ő a városi teaházakba járt csodálni és tanulni a lantjátékot. De a szakirodalmat is végigbogarászta, az utolsó írásjegyig minden egyes művet elolvasott, amit a hangszerről írtak. Ilyenből márpedig akadt jó néhány. Aztán lassan-lassan érteni kezdte a kottát, végül tudásával elkápráztatta a teaházak leghíresebb lantművészeit is. Csudabogárnak tartották, de tisztelték.

Meg tudta javítani a tönkrement hangszereket, ő hangolta föl a gazdag kereskedők és hivatalnokok pompás, vutangfából készült lantjait, azokét, akik jó dolgukban találták ki, hogy hangszert vegyenek durva kezükbe. Irigyelték a zenészek elragadó játékát, de főként a társaságban zenélgető írástudókat majmolták. Ezeknek a jómódú városiaknak a köreiben forgolódott Jao-san, s egy alkalommal közöttük tett szert saját hangszerre is.

Nagy büszkén hozta haza a kolostorba, hetekig dolgozott rajta, hol a kertben, hol a cellájában, azután napokig szerelte fel rá a selyemhúrokat, és pengette, hangolta őket. Végre igazi, szépséges lantmuzsika hangzott fel a cellájából, s mi hangosan megéljeneztük az eredményt. Jao-san ragyogó ábrázattal lépett ki cellája ajtaján, kissé zavartan, pirosuló fülekkel.

Büszkék voltunk rá.

A hangszerével rendszerint a kolostorkert valamelyik távoli sarkába vonult, ott játszott, nehogy zavarjon minket. De nemhogy zavart volna, csapatokban mentünk utána, és tátott szájjal hallgattuk a játékát. Legtöbbször Lin-csi is velünk tartott. Először hosszan nézte, vizsgálta Jao-san hangszerét, ügyes kezemunkáját, aztán meg nagyokat bólogatott, elismerően hümmögött a zenére.

Később azt mondta, hogy a tökéletessé fejlesztett zenehallgatás épp olyan magas művészet, mint a tökéletessé fejlesztett lantjáték. Egészen biztos, hogy mi, szerzetesek a tökéletesnél sokkal alacsonyabb fokon élveztük Jao-san muzsikáját, mégis el voltunk ragadtatva tőle.

Előadásainak szüneteiben Lin-csi a zene tudományáról beszélt nekünk, a zene értékéről szóló tudós dolgozatokról és költeményekről, amelyeket még a régiek írtak, és sok furcsa történetet is mesélt.

Például, hogy voltak valaha legendás zenehallgatók, és hogy élt egyszer egy lantművész, aki nem volt hajlandó játszani másnak, csak egyetlen hallgatójának. Egyedül neki játszott egész életében. Átment hozzá a kertjébe, ő játszott, a másik meg hallgatta. Így ment ez hosszú éveken át, mindennap, reggeltől estig. Senkit a világon nem engedtek a közelükbe. Amikor aztán ez a barátja meghalt, a

művész soha többé nem vette kezébe a hangszerét. De még a húrokat is szétszagatta rajta.

Aztán elmondta még az apát, hogy a nagy Tao Jüan-mingnek, a költőnek is volt egy öreg lantja, éjjel-nappal azt pengette. Addig pengette, amíg egyetlen húr sem maradt rajta. De ebéd után ezután is mindig fogta ezt a húr nélküli lantot, és kiment vele a kertjébe. Leült a fűbe, magához szorította, ölelgette, simogatta, és hallgatott. Amikor a barátai kérdezték tőle, hogy miért teszi ezt, egy kicsit talányosan azt válaszolta, hogy neki elég csupán a zene illatát éreznie, a hangjaira nincs is szüksége. A zene illatát pedig akkor is érzi, ha csak kézbe veszi az öreg, használhatatlan hangszer.

És beszélgettünk még égi zenékről, amelyeket csak az Ég lakói hallanak, mi el sem tudjuk képzelni, hogy milyenek. De azért persze elképzeltük, és olykor hallani is véltük az égi zenét.

Így teltek a nyáresték a kolostorkertben, miután Jao-san szerzetestársunk kitanulta a lantjáték művészetét, és hangszer hozott magának a városból.

Ez történt egykor Lin-csi apát kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Később cellám homályában egy este, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce kommentárja a lantjátékhoz és Lin-csihez:

„Legtöbbször Lin-csi is velünk tartott. Először hosszan nézte, vizsgálta Jao-san hangszerét, ügyes kezemunkáját, aztán meg nagyokat bólogatott, elismerően hümmögött a zenére.”

Semmilyen szépség nem képes olyan nagy erővel hatni a lélekre, mint a zene. Jól tudta ezt Lin-csi, ezért engedte Jao-sant kóborolni a városban, hagyta, hogy űzze a szenvedélye. Nemes szenvedély volt ez, végül megtalálta magának, és elhozta nekünk is a zenét. Boldogok voltunk a lanttal mindannyian.

Azóta Jao-san játéka még tökéletesebbé vált, mi pedig a zenehallgatás képességét igyekszünk egyre tökéletesebbé fejleszteni magunkban.

Egyesek közülünk azt állítják, hogy már képesek érezni a zene illatát.

43.

– Ide figyeljete, szerzetesek! Elmondom nektek, hogy miért érdemes végigcsinálni ezt az egészet. Mi az az egyetlen dolog, amiért megéri ideszülni a porba, megmaradni kapálózva, elhülyülve, vakon mászni le a sírba, s mindvégig értelmét remélni az értelmetlen sorsnak. Most megmondom nektek, hogy mit gondolok erről a lázas szertelenségről én, Lin-csi apát – szólt hozzánk egy reggel a Keleti Csarnokban a Mester, s egy pillanatnyi szünetet sem tartva, folytatta.

– Azt gondolom, hogy csakis annak éri meg átküzdenie magát a rászabott időn, akinek van esélye megtapasztalni a végtelenség érzését. Akinek része lehet az egyetlen élményben, mely messzebb mutat az ember végességén. Túlmutat a léten a létezés felé.

Na, és tudjátok-e, szerzetesek, hogy miből kaphatja meg a véges ember a végtelenség élményét? – kérdezett most Lin-csi, de esze ágában sem volt megvárni a választ, ő maga felelt a kérdésre. – Tudjátok, de most nem gondoltok rá. A végtelenség élményét, szerzetesek, mindannyian a mérhetetlenből, a hatalmasból, a bírhatatlanból, a felfoghatatlanból, a fenségesebből kapjuk, mint amilyen a háborgó óceán, a tomboló szél, az óriás hegyek szédítő vonulata, a ránk boruló csillagos Ég. Vagy egy erősen megindító, lesújtó és felemelő zenemű, költemény, építmény. Vagy akár a halál.

Azért ezekből, mert mindezek nagysága, ereje nem fogható véges, mérhető határok közé. Sem érzeinkkel, sem elménkkel nem vagyunk képesek megragadni és értelmezni őket. Velük találkozván megszűnik minden kompetenciánk. Egyetlen jellemzőjük a fenség, és a fenségesség hatalma, híveim, megrendítő. A bénultan és megrendülten álló ember a végtelenségbe pillant, ami magával ragadja őt. Ez a végtelenségélmény.

Ez az egyetlen dolog tehát, szerzetesek, amiért érdemes átvergődnünk a ránk szabott időn. Ez az egyetlen jel, mely arra utal, hogy van egy parányi alkotóelemünk, mely nem a végességgel, az elmúlóval, a pusztulóval rokon, hanem a végtelenséggel, a maradóval, az örökkévalóval. Ez a parányiség, ez a megrendülésre egyedül fogékony emberi alkotórész az ígéret a végességben minduntalan szertefoszló, megszűnő emberi alakzat számára. Az egyetlen ígéret a folytatásra. Jól jegyezzétek ezt meg, szerzetesek! Mert nincs a létezésben semmi más vigasztaló.

Így szólt egyszer Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Ez a parányiség, ez a megrendülésre egyedül fogékony emberi alkotórész az ígéret a végességben minduntalan szertefoszló, megszűnő emberi alakzat számára. Az egyetlen ígéret a folytatásra.”

Ez a parányiség az egyetlen bennünk, mely nem a végességnek van alávetve, hanem a végtelenségnek, az örökkévalóságnak. Amelyet nem ural az ész, az érzék, ami egy a végtelennel.

Felemelő elgondolás. És lesújtó.

*A véges: illanó.
A végtelen: örök való.
De pusztító, akár a véges,
még annál is pusztítóbb.
És vonzó, akár a halál,
még annál is vonzóbb.
Borzongató.*

44.

– *Hívek! Ma elmondom nektek, hogy miért nem érdemes bölcséleti választ adni minden bölcséleti kérdésünkre. Miért nem szabad filozófiai értelmezést fűzni minden érzésünkhöz. Azért, szerzetesek, mert ha rendszeresen így járunk el, akkor becsavarodunk.*

Itt van például a „miért küzdjük végig a ránk szabott időt” kérdése. Ez a legfontosabb ontológiai kérdésfelvetés a világon. Bölcséleti eszmefuttatás helyett olykor mégis megelégszem a szív rögtönzött válaszával. Az enyém például leggyakrabban azt feleli erre a kérdésre, hogy azért érdemes végigvergődnünk a ránk szabott időn, mert minden délután van egy pillanat, amikor a cellám ablakán úgy esik be néhány sugara a napnak, hogy attól a látványtól el tudnék szállni örömben, bukfencet tudnék vetni, vagy kiabálva végigrohanni a folyosón, kizavarni benneteket a cellátokból, hogy gyertek azonnal, nézzétek meg a sugaraim szépséges aranyos barnaságát. Nézzétek a vörösét, a sárgáját, a narancsos rózsaszínjét. És eszetekbe ne jusson bármi okosat mondani, értelmezni, magyarázni a falra vetülő képet. De nem is tudnátok akkor megszólalni, elakadna a lélegzeteitek, híveim!

Mert abban a pillanatban, szerzetesek, az a látvány minden lángelméjű költeménynél többet ér, minden csodás égi muzsikánál többet ér, minden tudós dolgozatnál többet ér, még ha a világ összes titkát tárja is elénk. Az élet minden örömenél többet ér. Ugye, értitek, szerzetesek? – Így szólt hozzánk egy reggel Lin-csi apát, és lassan, nyugodtan végigvezette rajtunk a tekintetét. Nem látszott se izgatottnak, se lelkesültnek. Őszinte volt csupán. Mi, szerzetesek, nem szóltunk egy szót sem. Csak elképzeltük a hosszú csendben az öreg apátot, amint cellája falán a napsugarak szépséges színeit szemléli délutánokként. Aztán ennyit mondott még:

– *Ma reggel csak ezt akartam elmondani nektek, semmi mást. Tartoztam ezzel a sok filozófia után – szólt, majd könnyed léptekkel, derűsen kisétált a csarnokból. Nem nyomta a vállát semmiféle gondolat terhe, nem nyomasztotta a lelkét semmiféle titok. Már is beragyogta a szívét az a délutáni aranyos barna, vörös, sárga, narancsos rózsaszínű fénysugár.*

Ez történt egyszer Lin-csi kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Abban a pillanatban, szerzetesek, az a látvány minden lángelméjű költeménynél többet ér, minden csodás égi muzsikánál többet ér, minden tudós dolgozatnál többet ér, még ha a világ összes titkát tárja is elénk. Az élet minden örömenél többet ér. Ugye, értitek, szerzetesek?”

Többet ér a fenségesnél. Többet ér a végtelenségnél.

Ja, igen... megint a szív. A meztelen szív költészete.

Im memoriam Rába György

RÁBA GYÖRGY

Beavatás

Rámolvastott a hatalmas varázsló
menj ölt magadra számos alakot
mit megnevezni sincsen még parázs szó
bár meglehet egy hangot sem adott
jelenetből csöppentem jelenetbe
színhelyek szerint váltogatva mezt
egy évszázadon futva át szökellve
nem törtem fölteni lejárt lemezt
az ember még oly szófukar telén sem
de ön-jelemhez a sólymok elől
hű maradtam korhatag odu-résben
énekes ki jelenlétet füttyül
múltak múltával az üzenetértő
így lettem vadont irtást ismerő
szentanúságával szellemidéző
élményében terünk böngészhető
egy dalt hajlítgatva más-más szerepben
földkerülő utóbb révkalauz
gázoló sérült fölcserélhetetlen
osztályrész általam felszínre jut
ez a profán Szegények Bibliája
történelem húsomra tetovált
seregszámla az idő odavájta
elszámolását az együgyü bált
lásd túljártam ravasz tökmag halandó
minden boszorkány-mesterek eszén
száz élet újdonsága kél szavamból
ha csak azt mondom én

A vers először a Műhely 1996/1–2. számában jelent meg.

TAKÁCS ZSUZSA

1924. június 13. és 2011. január 28. között

*A kép helyén füstfogta árnyék
s egy cédula:
FÉNYKÉPEZÉSRE
LEAKASZTVA
S nem kerülhet többé helyébe
más kép.*

(Rába György: Nyílt tenger)

Január vége volt, talán pontosan egy éve. Éjjel három és fél négy között. Amikor megszólalt a telefon, azonnal felvettem. Egy félálomban megfogalmazott verssort akartam volna leírni éppen, éber voltam, mint ilyenkor mindig. Akárha teljesen kialudtam volna magamat, füleltem a hangra. Rába György hívott. Megköszönte a leveletem, amelyet kb. egy hete adtam postára Babits-díjához gratulálva. Ott voltam én is a díjátadást kísérő irodalmi esten, a nagyszámú, többnyire idős hölgyekből álló vendégseregben. Csak ő, az ünnepelt maradt távol. Az Irodalomtudományi Intézet elnöke bejelentette, hogy az influenzafertőzés veszélye miatt Rába György lemondta részvételét.

Csak egyben tévedett, Zsuzsa, mondta, amikor mindezt elmeséltem, *nem az influenza miatt maradtam távol, kórházban voltam.* Egy szóval sem ellenkeztem, nem mondtam, hogy ez a hivatalos bejelentés hangzott el. Éreztem, hogy ez a beszélgetés sokkal fontosabb annál, mintsem tényekre hivatkozzam. Kiderült az is, hiszen tisztázni akarta azonnal, hogy a Babits-versek sem az ő összeállításában hangzottak el. *Nem az én érdemem,* mondta, *én csak jóváhagytam az elnök válogatását.* Rátértünk hogylétére, sokadik elesésének következményére, friss kéztörésére. Elbűszkélkedett vele, hogy nincs teljesen egyedül, nevelt fia és annak felesége, aki annak a kórháznak a főorvosa, ahonnét éppen most jött haza, gondoskodnak róla. Bár, tette hozzá, hiába szerződtek egy ebédszállító céggel, aznap nem kapta meg az ebédjét. Szerencsére van otthon kávéja, ebből tudott főzni egy csészényit, és két, kicsit száraz, szeletelt kenyérről pótolta a kimaradt ennivalót. Beszélgetésünk nem tartott tovább egy negyedóránál. A Nyugat nagyjainak utolsó ismerője, a tisztességéről, hibátlanul működő etikai érzékéről ismert, az Újhold nagy nemzedékének utolsóelőtti tagja, a kiváló költő és irodalomtörténész kifáradt. *Tegyük le a kagylót,* javasolta. Letettük.

A csend harangütése ébredéskor: / egyedül újra. Mint szűk folyosókon / a kivilágítatlan nappalokban / segítségért tapogatózom. 61-es *Nyílttenger* c. kötete, ahonnét ez az idézet is való, ennél a lapnál magától kinyílik. Sokáig szolgált intő példaként számomra ez a verskezdet arra, hogyan kell verset írni. Bárhova beilleszthetőnek tetszett. Érvényes volt minden kontextusban.

Hajnali, szerinte délutáni háromnegyed négy volt tehát. Kinéztem az idő nélküli kavargó ködbe, sötétbe, aztán visszabújtam az ágyba. Várható megszégyenüléseire, másoknak való kiszolgáltatottságára gondoltam. Hanyatt feküdtem, nyitott szemmel még sokáig. *„A dobpergés újra ke-rekedett / az arcok már úgy úsznak, mint a dokkon / az út mentén eperfák a szívek / és mint redőny zuhog le minden alkony / Új szemhatár megint plakát plakáton / és minden éjjel kéne melegedni / hali hó hej hali hó te rigó / a szeretetből hol füstöl levesnyi.* Emlékezetemben, mint annyiszor húsz valahány éves koromban, felidéződtek Rába többnyire központosítás nélküli, asszociációk sorából épülő verssorai. A hosszú hallgatást, elhallgattatást követő említett *Nyílttenger*be felvett szigorú, számomra már idősödő (!), negyven év körül járó költő felejthetetlen sorai beleíród-

tak agyamba a Pilinszky- és Nemes Nagy-versek közé. Mennyire férfias volt és maradt ez a költészet! Fegyelmezett, szinte katonás, de mégis érzelmes, hasonlatokban bővelkedő, szuggesztív, példás líra volt az övé. *Múlt időben beszélek már róla*, kaptam rajta magamat, *lemondtam róla*.

A viszontlátás reménye, akár az ég alatt hajófüst bikanyála / percről percre nő, de sorsom ma már / külön kontinens negyven felé járva, / s nyomban búcsúznom se vidít, se fáj. Szégyenemben belekezdttem egy Miatyánkba, de megakadtam. Üresen kongott a *mindennapi kenyereinket add meg nekünk ma*. Mit számít a kenyér, ha nem tudjuk megkülönböztetni többé az éjszakától a nappalt? Ha senki nem vár többé tőlünk semmit, ha nevetségessé válunk családtagjaink előtt? Aztán elszégyelltem magamat, hiszen éppen ezt cáfolta meg Rába telefonja az imént. A januári depresszióba süllyedt éjszakai Budapest lakói zavaros álmukat aludták, az ebédszolgáltatásra szakosodott cég konyhásainak szoba-konyhás lakásában csörgött a vekker, szemüket dörzsölték a dolgozók, és hideg vízben megmosták az arcukat. Az ebédnek még híre hamva sem volt, de Rába György ebédasztalára ott várt a kávé és a két szelet száradóban levő kenyér.

Egy év telt el aztán megaláztatásban, öregotthonokban, hazamenetelekkel és rövidebb-hosszabb kórházi tartózkodásokkal. Nála jóval fiatalabb irodalmárok búcsújárása közepette, volt tanítványok szeretetnyilvánításától bátorítva-kísérgetve üldögélt az SZTK-rendelőkben, az OTP-fiókban. Volt tanítványa segítségével menekült haza, rangrejtve a krónikus belosztályról, azaz elfekvőből. Időnként felhívta egy-egy szerkesztő, és érdeklődött, hogy van-e tarsolyában vers. Rába ilyenkor azt felelte, hogy neki már tarsolya sincs.

70–75 éves kora után költészete megújult, lágyabb lett, vallomások sabbá vált. Nagyívű tanulmányai, irodalomtörténete, Babits-kötete, írói életműve visszaemlékezésekkel, novellákkal gazdagodott. Díjakat kapott, az összeget többnyire jótékony célra fizette be. Nemcsak a költők titkait ismerte, őrizte és elemezte, ismerte a madarakat is, Pannónia utcai ablakából elfogult szeretettel kísérte cikcakkos repülésüket. Az volt az érzésem, hogy bennük sosem csalódott. 93-ban írott *Madarászok* c. verse nem a madarászok, az íróelődök emléke előtti tisztelgés, önvallo-más is egyúttal. *Ahogy elnézem őket évtizedeken át / mindegyikük fürkészte a maga madarát / korántsem római módra ingyencsemegeének / nem is kalitkába zárt önző mulatsága végett / talán vizslatták bennük háttartalan énjüket.* Életművéből sziget született – fákkal, virágokkal, saját ég-darabbal.

Egy alkalommal, tizenöt éve is talán, szokásos sétáink színterének a Margitszigetet választottuk. Különös óvatossággal készültem mindig találkozásainkra. Megjegyezte és kommentálta ugyanis nem egy előző, könnyelmű megjegyzésemet. Két óra hosszat ültünk egy padon a délutáni lanyhuló napsütésben, az akkor még gazdag és ápolt parkban. Verseimről beszélt. Néhányat még franciára is lefordított. Nem azokat a verseimet szerettem, amelyeket ő szeretett. Elkedvetlenedtem. Túlérzékeny és nehéz ember volt, meggyőzhetetlen. Nehéz ember vagyok? – tűnődtem magamban. Sétáink folytatódtak, együtt láttuk a Rippl-Rónai-kiállítást. Mindent tudott, a festészet, a képek különösen fontosak voltak a számára. Most, hogy egyre erősebben szomjazom a képek látványára, gyakran gondolok rá, de nem tudnám idézni, mit mondott Mednyánszkyról vagy a *magyar vadakról*. Pedig beszéltünk róluk, pontosabban ő beszélt, én kérdeztem.

Egy árnyalattal sötétebb lett a világ azzal, hogy meghalt. De fogalmazhatunk kevésbé borúlátóan, egy árnyalattal világosabb volt, ameddig élt, 1924 és 2011 között.

Két levél Rába Györgytől

Kedves Villányi László!

90.3.18.

Mindenekelőtt köszönöm a szives gratulációt.

Megkaptam a Műhely új folyamának első számát is. A mai magyar irodalom és sajtó inséges viszonyai között párját ritkítónan szép kiállítású kiadvány. Remélem, maradhat ilyennek a jövőben is. Ami "belbecsét" illeti, érdeklődési köre meglepően tág, mértéke magas. A következő számok előzetese a hátlapon ezt a benyomást öregbíti.

Ismételt köszönettel kívánok további eredményes munkát mind Neked, mind a Műhelynek:

Kedves Laci!

2008.7.21.

Bizonyára szívesen veszed a Műhely egyes számainak visszhangját: ebben a szellemben írok most.

A Műhelynek, mint mindig, versrovata kiegyensúlyozott. Ha mégis ki kell emelni valakit, valamit, akkor Baán, Csizsér és Sulyok első verseit, valamint Szabó T. Anna mindkét költeményét emelem ki. Bálint Péter regényrészlete élvezetes, de ami külön szót érdemel, a kritikai rovat. Elsősorban Halmai, Szlukovényi, Miklóssy kritikáit, de még Hanti recenziója is olyan, hogy akár a Nyugat is közölhetne volna: meg lehet ismerni belőlük a könyvet, ugyanakkor végig elméleti távlatból mérlegelnek.

Baráti üdvözléssel

TÁBOR ÁDÁM

vén fa

in memoriam Rába György

vén fa
vastag törzsű terebélyes
vén költő
öregifjú
keserédes
 versed
fűlnek szellemnek
szóló gyümölcs
a múltmélyből szívja
nedvét gyökered
törzsed
 évszázadon gyűrűz át
ülünk
 ágaid árnya alatt
míg fényben fürdő koronád
örökkék eget ér

VASADI PÉTER

Angyal(i) előzetes II.

Ha szent, éles, mint a szike, s túhegye van.
Metsz s szúr finoman,
pontosan bele a gubancba.
Mentésben leleményes,
gyors, nem fontolgatja,
fájhat-e mozdulata egy sebesültnek. Megnyit,
tágít, kipucol, bekötöz.
Nincs gyolcs a kezében,
Nem sajnál. Nem habozik.
De a bűnöst ölbe veszi.
Nem korhol. Nem oktat ki.
Áh!, majd összezárja a száját. Vitte a vérző
Assziszit is. Tudta, ki ő.
Keveset szól. Nem érteni, mit, de röviden.

A másik gonosz. Gyűlöli társát, körülcsapkodja a szárnyával. Tehetetlen.
És folyton ítél. Vádol, hazudik, de szakszerűen.
Te amint legmélyedből öklendezed föl vérnyomos gyöngyökként mérgeidet,
tajtékozva tapodja két lábbal a földbe. Befelé fordítja arany pecsétgyűrűjét, nagy P betű vésve fekete ékkövébe.
S fölpofoz azzal. Lehetsz jó, csirkefogó is, egyre megy.
Ő üt... A szent „iszonyú”, legbenső törvénye szerint.
Ez megront a velődig.

Hogy kell-e álmodoznunk

Ó, annak a drága magyar
nyelvnek költői virági.
Ama kedves, mély hasonlatok.
Miattuk akar verselgetni,
ó, az ember, s műve pamf
lett. Mivelhogy ugyanis
kőbe álmodik a szobrász ezt-
-azt; tünődöm rajta, hogyan?
Bedugja tán fejét a szikla-
résbe, s így aluszik? Mely
nehéz lehet... Mégis csak
jobb, ha megfaragja. Önti,
vési, forrasztja, kalapálja.
A jövőről sem álmodozni
kellenék. Alighanem azért
van elbaltázva rendesen.
Inkább tenni kéne érte,
szervezni, folytatni, újra-
kezdeni, nyalábba kötni-
-oldani erővonalait.
Mindig épp most vetni meg
alapját. A legmagasb értelmi
fokon, hagyva elég helyet
a folyton meglepő s meg is
érkező intuicióknak.
Milliókkal együtt, s mégis
külön-külön őket kihordani
gondolatban, tiszta beszéddel,
tapasztalva, hogy értelem
konok erény, bátorság sarkall
arra, mit is akarjon. S azt
pontosan, mind világosabban
sejtesse meg a többivel:
hisz ezt kívánta ő is, bár
homályosan. S büntesse meg
keményen igazságosság, közjó,
kinti-benti szépség gáncsolóit.
... Ó! (szerző ígéri, ez az
utolsó-ó-ó), magyar „leány”
ne álmodozz: „holdas éjszakán”
egy királfíú „hószín paripán”
beüget érted; nem üget be.
Kint vár házad előtt a fíú.
S füttyög jó nagyokat.

KELEMEN LAJOS

Átutazó

Eleve nem ad ki aznap a boltos lány
kenyeret –

csak só és ecet;

minden baj a világból nyelveden, és jaj
az utazásnak, hogy se hona,
se értelme –

s mely ringott, zörög a rózsakert,
a hely, ahova jöttél, locsog a tenger –
s nem ad ki aznap jelet a kő szintjén a torony,
vázkarjával a dicsőség-szobor,
imáid ha mégis, mint a telepések,
templomot növesztenek:

az javadra szól,
hogy milyen magas; hogy csöndjével körbezár,
az jel vajon;

beszédes kegyelem a kenyéralak
az úrasztalon?

Drifting

Ki is sodródhatnék a jóból –
hirtelen egybelátható lett:
reggeltől mindig mit tettünk, kis bűnöket
sóhajokkal mosván;
s vétkeinknek mily magasig áll ellen
a csodákra választott pálya?
tisztá volt, tetsző – igazán,
mikor még nem porzott, nem dobált –
és máris az, ami nem: vonalak
összevisszasága – ráncokba gyűrt színek
hullámvölgy gyanánt
rajzolódnak ki – kapaszkodj tehát,
esetleg engedd el magad;
csak hadd menjen – csak tovább;
a végső csattanás?
puha merülés?
egyetlen körbe fogva mi következik? - - -

Bukkanó

Meredekebb a mellékút –

egyszerű, napsütött hajlat,
s hirtelen a nyájas gyep limesze;

úgy nyílik meg a pillanat,

dehogy böngészheted élettanát,
a talány lejtőjén mintha a tér szorítana,
hámok, fékek, kétségeid –
az időköz,
s oldalt a magasodó fal kitakar
tájat és eget,

s te is tartózkodóbb lettél,
te, földhözragadt,

ki most befelé haladsz,
tehát a világosságba,
amely csak furcsa, nem idegen –
s ez fog elemelni majd.

KERÉK IMRE

Árulás

Közelről néztem a szemét
a fakó szemüveg mögött
éreztem: messze van nagyon,
akár az Androméda-köd.

Miniatúr apámról

apám rögök közé falazva
válla fölött súlyosodó
pipacs árnyékából kiáltoz
pörli jussát a napvilághoz

Szerelmes vers

kék szemedből csillag iszik
szemed partján szárítkozik

hajad lombján sugár táncol
vékony patakként aláfol

olyan szép vagy gyönyörű vagy
állam alatt hegedű vagy

ha én téged ha te engem
soha jobban soha szebben

amíg bennünk zeng a lélek
nem hallgathat el az ének

fűjjük együtt fűjjük vígan
holtomiglan-holtodiglan

Új dimenziókba

nem csak a megnyíló test öntudatlan
virágot bontó örök-egyszeri
csodája nem csak a vággyal telített
szervek megszólaló hangszerei
de ami kettőnk közös örömén túl
az elérhetőnél egy gazdagabb
világba lendít új dimenziókba
múlhatatlanabb cél felé mutat

Görök pillanatképek

1. Tempe-völgy

Tempe-völgy, Tempe-völgy – ízlelgetem
a szót. De honnan ismerős e táj? –
Fölzengve bennem új-elevenen
egy régi Berzsenyi-sor muzsikál.

2. Az Akropolisz kariatidáihoz

Körülfonva örök szépségetek,
köszöntsön benneteket ez a rím
most, hogy végre láthatlak titeket
kétezer éves kőkedveseim.

3. Kabóca-zene Epidaurosban

Finom ráspolyok, gyémántreszelők –
hangjuk egy pillanatra sem pihen:
zirr-zirr... lassan eget-földet betölt,
előmlik a fás, bokros berkeken.

TÖNKÖL JÓZSEF

Ekevasat vág a nyakamba

Naptól körüljárt kertjeidre is emlékeznek,
ha suttogni kezdenének fái, illatos bokrai,
és végig tudnék menni virágzó máksorok előtt,
mint a vak, hónom alá csapott bottal,
mikor az órák állnak,
érezném vadmadarak nyugvóhelyét,
kazlakhoz vivő utakon sár ölelné patkós csizmám,
esti kenyéren s vízen sírnám el, hiába éltél,
hol lehetsz, elalvás és felébredés között
ugyanazt az udvart járod-e el s vissza
gyönyörűen, tavalyi levelekben lépkedve,
szüntelenül csak néznélek,
október leghosszabb éjszakáján,
halott testeden vad-szagú seb, rémülten látom,
az előszoba ajtaját százszor betörném,
hogy szurok-szűrű lábadat, ráncos karodat
segíthessem, szádat beszéltessem,
hogy felriadj, te édes asszony, hétnyelvű anyám,
síkolt, mint délelőtti kút tetején az özvegy varjú,
mikor az ég ekevasat vág a nyakamba.

Elszóródtunk lenyíratlan hajjal

Nehezek a csontjaink, nehezek, mint a hó.
Ha más országban élnénk, akkor is
belefáradnánk az álmokba,
egyre inkább a prűszkölő táltos csutakolásába.

A világszép szárnyas istennel birkózó öregek
Szent Mihály fekete lován végignyújtóznak,
a pipacsos árokpartokról mit sem tudnánk nélkülük,
a kövektől semmi válasz, távoliak, idegenek,
olyan az egész, mintha a felhők
kiszáradt disznóhólyag-léggömbként
bontószéken zörögnének, sarjasodó erdő mélyén.
Nem látjuk többé a fölsebződött Jézus kisujját,
nem beszélünk fáklyás, lüktető városokról,
áldozati füstről, fészkeből kimászó kígyó szeméről,
az öregpánk sovány kezére tekert olvasóról.

Elszóródtunk lenyíratlan hajjal,
ki erre, ki arra, mindentől, ki így, ki úgy,
pedig élhettünk volna még néhány napot
ebben a puha-zöld tájban, ha tavaszra fordul.

Magtörő halszáj fészke kell!

Vaszilij Bogdanovnak (1895–1982)

Fejsze sem kell nekem, sem lábszár-hosszú kés,
csak bíbor alagút menedéke:
combok között cuppogó halszáj kell nekem!
Vogul menyegző, ahová veled eltévedek,
vagy már eleve ott vagyok dobos kezűekkel,
valaki hanyatt dől a póznás sátorban,
józanul-e, másképp-e, valaki a csatakos fűvön,
földből kifordult csontokon bokázva táncol,
két vállal forog, két kézzel csapkod,
beszakadó hó szagában, fenyő füstjében
reggelig maradnak a fakörmű,
üvöltő állatmaskarások a külvárosi megállóban,
jávorf-fogú farkasok, kócfarkú róák,
támadó, szeles bundás medvék, örökvalók.
Szilánkosra reped a bordám,
kiforduló csigolyák tövise üti
elhegesedett szívemet, tüdőmet.
Ó, a vörös tokhal szája, drágám, ó!
Annyiszor gondol a földbehaló ember máglyára,
mulatságra, nyusztiszőrrel bélelt szobára,
hogymár alvatlan alszik,
veres hóddal telt kunyhóban néz, körülnéz,
imádkozik korommal teli macskabőrrel,
hallatszik nyelve hangja a tetős ház minden falán,
csákányon, bikalapocka szekercén,
filléres vacsoracsillagon.

Nekem a magtörő halszáj fészke kell!
Nem fejsze, kés, hajnalharmatos sastollú nyíl.

VARGA MÁTYÁS

nővérkém, odaát

álmomban madárhangon
szóltál hozzám. fák között
bolyongtam, hogy jobban
halljam, mit mondasz. mert

az akusztika folyton válto-
zott. pontosan tudtam hol
vagyunk, és azt is, hogy a
zsebemben kő van: célzás-

ra igen alkalmas kavicsok.
– aztán kivártam a telet:
egy napfényes délelőttöt,
hogy elmenjek találkozá-

sunk színhelyére. – torony-
iránt, a megfagyott szán-
táson át (mint ki vízen jár)
jutottam a kis erdőhöz. –

furcsa hely az: mindentől
távol rókák tanyája. a havon
friss vér, különben csend. – ez
hát a titok, amiért idehívtál?

visszatérés

nem emlékszel a reccsenésre,
amikor a gondosan körülfü-
részelt gipszben *újra* eltörték
a lábad. ha próbálsz felidézni:

a műtős fiú eltorzult arcát lá-
tod csak (mintha ketten lenné-
tek). – azt mondják, hétévesen
úgy üvöltöttél, hogy a kórház

legfelső emeletén is hallották.
– a fehér páncél árulását azzal
büntetted, hogy többé nem
akartál járni. – de közben a

rosszul forrt csont nem várt
semmit, újrakezdett. – május-
ban a nagyapád faragta kis
fehér bottal (mint a vakok) te

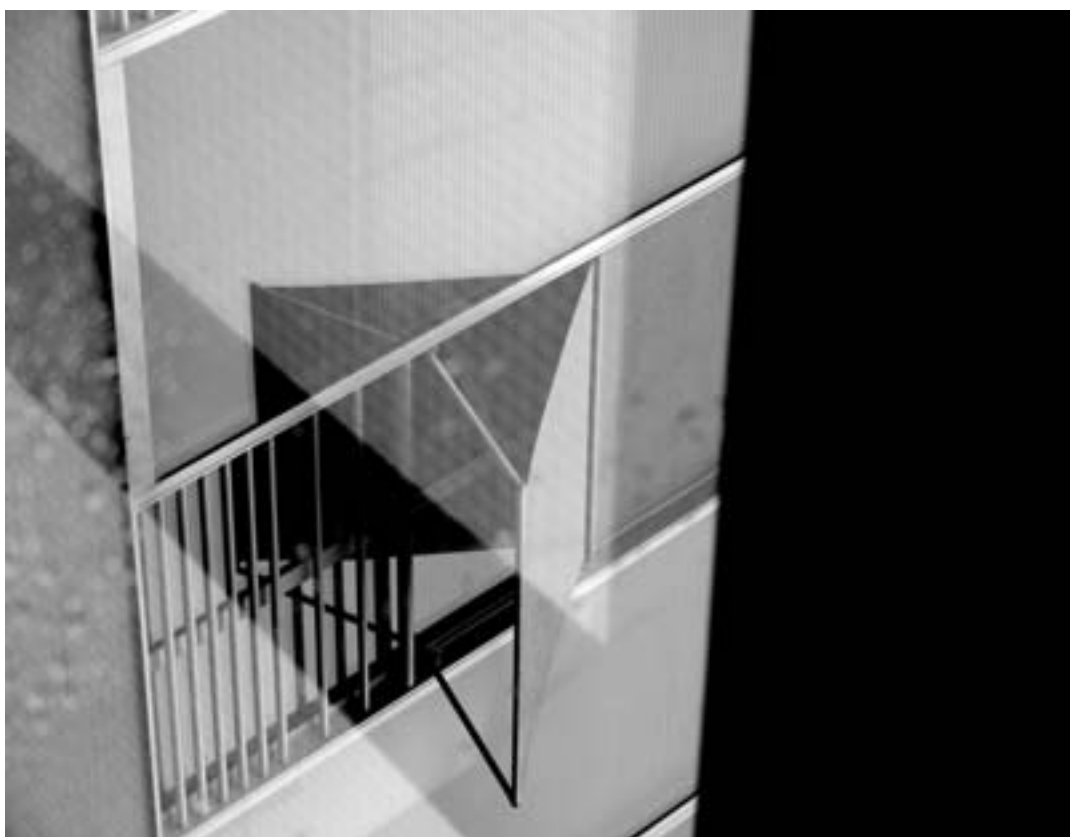
is elindultál át a kerten, friss
salátaágyások között. meg-
ugattak a kutyák, és örültél
nagyon, hogy nem lát senki.

artus

a konyhában várt
rám. a sarokpadon
ült. levest evett,
vagy mindenesetre
valami pépeset.

kérdőn nézett, majd
eltolta a tányért. –
aztán semmi másra
nem emlékszem, csak

a nedves törülközők
átható bűzére.

A harmadik

Egyszer hozzánk ér az Úr.
Pontosítja a szögeket az árnyék
És a test között.

Ki lép a legutolsó nyomba
Legmélyén súlya erejének?
Eget ránt magával érkezése,
A távozás majdnem észrevétlen.

Elég egy kéz a legutolsó térben
Megtörni a szív szünetének csendjét.
Az esőverte hideg ujjak ébredése
Nem több mint mi vagyunk.

A test benned folytatódik,
Hiába hever egy másikon.
Hármunk közt hozzád legközelebb,
Külső pontjai némák.

A hullás levélben lehet öntudatlan,
Lassan lerakódik fentről a földre.
Könnyű a nehézzel összeérni,
Avar lenni megadás nélkül,
Huzatos őszben remegő pernye.

Más az összeroskadás.
Egy sóhaj a test rianása,
Míg átrándul fentről a lentbe.
Az eget rántja magával,
Marokkal tépi a kéket,
Amikor hullik az ember.

Vízfoszlány uszadéka,
Maga is felhő. Levegőtlen sóhaj
Egy súly erejének mélyén.
Jut belőle neked, istenem.

Egyszer hozzánk ér az Úr.
És pontosítja a szögeket az árnyék
És a test között.

Tiéd az elsőbbség.

Tiéd az elsőbbség

A nyár verése sarat mos a hajba.
Homokkal hűti a hegeket.
Érkezésed pontosan simul a test
Legtávolabbi pontjaihoz is.

Tiéd az elsőbbség,
Ha lábunkról lefordul a föld,
Szemünk kiesik a képből.

A napfogyatkozás hirtelen huzatában
Könnyű együttthalni a fénnel.
Fák falába robban a nyár,
Mint az aquitáni herceg,
Sötét és vigasztalan.

Csak egy halálra kész az ember,
Nem vehet el másikat.
A test mégis felajánlás,
Mint árbocra kötözött szív,
Feszül tengernyi ég alatt.

Félúton önmaga és más között
Érintetlen fekszik az ember,
Míg egy külső szándék rámutat.
Mintázatát a bőr táblájába írja,
Az évekbe agyagidőt ékel.

Homokkal hütöd a hegeket.
Sarat mosol a hajba, Uram.

Az árnyak
Éppen akkorák, mint a tárgyak,
A testekben élet és tér aránya
Pontosnak tűnik.

Látod
Az elvesztett tagok romjai közt
Hiányuk hozzád igazodni,
S a vékony mezsgyét is kivezetni,
Melyen át hullámot vet a szív
A néma, emléktelen árok
Hosszú szünetében.

A harmadik, nem tudom, ki volt.
Eltűnt a szívverések erdejében.

SZABADOS GYÖRGY

Mi olyan világban

Radnóti emlékének

Mi olyan világban éltünk
ahol iszapot terítettek
a fejekre
abroncsot kalapáltak a fényből
s bukósisakot glóriának
és hazudoztak
valamennyi álomittas
ébredező gyereknek

Beláttam ezért
hogy a hatalom
mindeneknél nyomorultabb
hogy az ész törékeny menedék
s örökös szél fúj
közös sirató
a halálhozó cserepek alatt

Elmerengtem a szerelmes
szemek fejedelmi tüzeiben
egyetlen ámulaton

Hontalan évek menetét
örökre kitanultam s még
ellenállok a szörnyetegeknek

Hova dönt a titok
hova lebben a szárny
betonelemekből

vértelen a szemem alja
s átdereng megváltó
ölelése az égnek

kifigyel mocsarából a teknős

A fején sár
a szívéen iszapos egyedüllét.

75. III. 26.

Szamár az égen

(„a múltat végképp eltöröljük”)

Rákosi Mátyás mikor a
tihanyi alapítólevelet írta
nem vetette szemét az égre

Szegény nem is vethette égre
sem semmilyen ég-szerúségre
hiszen az alapítólevelet írta

Mert aki a tollát bemártja

honnan tudhatja mit ír ha nem látja
amit ír ha nem a papírra nézve
ír nem le a papírra nézve

hanem fel-felé valami Ég-szerúségre
fel az ég okos kis szamarára

•

Pedig ha akkor egy lúdtalpbetétet
vállára vett volna nehezeknek
súlyában lenne Übü királyunk

Mi meg ezen nevetve rosszul
nem félnénk többet a gonosztul

oldalán két baj-ápolóval.

1970. IV. 27.

Ünnepély

Mit ültök itt
mért nem üvöltök
miért nem mentek nekik?

Hisz' oly gyöngék
akár a hazugság

és olyan mulandók
mint a sötét!

86.

Megadás egy gyereknek

(Kislányomnak)

Kis lábait ahogy
egymás elé teszi
benne még a túlvilág
lépeget ide

megvált naponta már
tündöklő mosolyával
lehajtom fejem
a tenyereibe

És áldom az Istenemet
aki az atomot ily'
mindenek fölött
szelíd szemekbe zárja

gőgös egek
ordas uralmain
melengető
hatalmas biztatásba

S fogom magam szorult
reménykedő halandó
szerelmetes szép szókkal
szólni hozzá

hogy ne oltsa be
repsz-sárkányaival szívét
a meddő gyilkos
mindentudó gonoszság.

1970. XII. 11.

Adj szép világos látást

Adj szép világos látást
minékünk Istenünk
hogy már piciny korunkban
mint Jézus és mint Buddha
úgy lássunk

úgy emlékezzünk és értsünk
mindent ami nagy örömdben
megnyilvánul a Világban

hogy átjárjon minket Egybe oldón
varázslatod fenséges szerelme
és osztogassuk mi is
jóságos Mindenedet odaadón
nyugalmad fénylő ablakából

2010. márc. 3.

BÍRÓ JÓZSEF

(– *sic transit gloria mundi* –)

magába gyűjtve
az ikrázó halak
hangtalan fájalmát
a dombokat simogató szellő
halk suhogását
pára s békesség lebegett
a tóból bukkanó réce csőrén
hosszan ingott
egy gyöngyhéjú 'csepp
teherként cipelve
a beláthatatlan *'MINDENSÉG*
- *néki szánt* -
aprócska képét

Szeretettel köszöntjük a 60 éves Bíró Józsefet!

TURCZI ISTVÁN

Bécsi találkozás Kassákkal, 1925 tavaszán

[*Remake: William Carlos Williams*]

Érzi, barátom, az önkívület illatát? Harang, sziréna, kerékrobaj hasít át a gógös városban. A szél hangja itt, akár egy kiáltványé. Repednek a gipszstukkók, robbannak a csendéletek, lefolynak a lila aktok. Láss be, nekünk villognak a fények, és a pincér is nekünk paroláz a Kärtnerstrasse egyetlen olcsónak mondható teraszán. És a nők, ez az igazi atonális zene. *A világon nincs jó, amit ne nőktől kapnánk.* Demonstráljuk az alázatot. Hallgassunk, ahogy a torkunkon kifér. Beszéltessek március aranyhullámaival magunk helyett. Olyan sokáig éltünk a föld alatt. Tanuljuk el a szükségesen túli formát. Csupott szemmel keverjük új színeket. Más vörös kell úgyis, ha elered az orrunk vére. Lehetnénk akár boldogok is, de minék, ha boldogok vagyunk. Megharcolt kezek találkozása a miénk, versbe fogható. Ha majd hazaengedik, vigye magával ezt a délutánt is. Vannak dolgok, amik nem ok nélkül esnek.

Klímakonferencia

[*Remake: Wallace Stevens*]

Barátaim. A jövőnkbe vetett hit kegyelméből. Tiszta elvekbe felejtkezhetünk. Azért, amit tettünk, és tenni fogunk. Többre vágyunk, mert édenünk: mindig a befejezetlen. Desztillált ízek megálomult valósága. A diadal, mely a tudomány színónimája. Az érvelés megannyi árnyalata. A mályva fehére, az ibolya kékje, a reggel aranyozott késélei. Az ég, mely akár az algával borított víztükör. Madarak jönnek, mint a szennyár, mely előnti a sziklákat, előnti az eget. Ahogy szájból kiszívott levegő szorul két hegyfok közé, és a szélre hagyja zenéjét. És a szél mérgező magánya, ami igazán felkavaró. Ahogy a sárkányvér (Sanguis draconis) a lábtörő alá kúszik, és mítoszokban telel. Az lesz, amivé leszünk. Ami majd úgy lesz, hogy megszervezzük; madarat, eget, sziklát és eget, vizet és új színeket. Képesek vagyunk rá. Ki állítja, hogy csak az ígéretek halhatatlanok. Adassék hát meg nekünk. Persze megint más, ha valaki költő.

Rilke

Először levélben jött; álmomban érintett. Kedves Fájdalomnak szólított. Verssel letakart városokat hagyott a díványomon. S mint a halott narancsként hámozott szív, kifacsarta, és az üres falakra öntötte összes neki szánt, szegényes szavaimat. Hiába bizonygattam: az vagyok, akit nem ismer. A homok, a virág, a kés vagyok. Azt írta, a homok, a virág, a kés vak. Csak az én látásomtól pereg, hervad, sebez. Ehhez tartsam magam. És amikor már remélni sem mertem, eljött. Kedves Fájdalomnak szólított, közben nem vette le rólam kígyót agyaggá változtató szemét. Hozzám lépett, mintha Rodin hajolna éppen elkészült szobra fölé. *A beteljesülést az ember nem is tudná kívánni.* Hangjának hús-arany lombja gyömbérsárga napnyugták árnyalatával göngyölte körül a szobát. Még nem múlt el, amit magunk mögött hagyunk. Magasztalnunk kell az idő minden percét.

KALÁSZ MÁRTON

Önfeledtség – átirat

*Mit hívtam magánynak
előző versemben, mit fájdalomnak?
Uwe Kolbe*

... pillanatnyi; volt önfeledtség –
nesz, urunk: finta (s ha – félj); mi sokra kívánnom?
Ne e jól herdált lét ragja (rangja?), ép ajkon megálljon –
szót s vélnénk vissza; nap álma, éjek, örvén
felhőtlen nyugalmak – para-felhőnk, én.
Mélyen lélekalkatnak járva mik vonulnak –
te könnyét forgatod; tudat, épp hang még,
s nekünk váratlan könny forgótükre a vendég
ars. Teleirdalva, eleve érvekre: holnap.
Hátlap ma lét – hagynod sejdültjeink, vonva jegyezned.
Amíg szemünk – nyílt, nyílik (más ennyi e dolgok
mása); lénye s lehet – szín-vallató szíveknek.
Egy nyelvünk s ép; súgnám, jobb, még te oldod.
(Billentyűnyi. Nem álfeledt – vég.)

Vadon

Rade Petkovic emlékének

Fogytán – temetőkre rontani lehetett?
Félelmet, fönt nevet: merő e burján
mi, ahány hajlaton. Nevet mormolva: nagyapám –
mintha ott állnék, „sírkő, hő; s híját ne”,
mutatva; kel fiúsan, gúnyosan –
Gott, ne merje, távol gout, mondani.
Magán hunyorgó – rég: apán
alkat kint fogva; tovább hamarabb világ vitt.
Fogytán – kisebbség? Kirill, más halottunk
sírján, hol étke: hiún, holt téli nap – víve ki.
S világgal, méccsel – legszegényeink,
tudva; ne mécsvilág, fogytán lopózzam
szemlélkedve homloktól halmaig. Vadon, méltó éjfele lett –
fogytán? Fog ma burján bölcs telkén. Le név tétetett.

Repkény

8. (eljárja a rókatáncot)

Ha már idáig jutottam, töredelmesen meg kell vallanom, hogy mindebbe azért fogtam bele, mert a legrosszszabttól féltettem, sőt féltem még mindig Táncos barátomat. Szándékom, hogy nevét és alakját valahogy kiragadjam a köznapiság iszapjából, mindenek ellenére is nyilvánvalóan kétséges vállalkozás, hiszen nem teszek, nem is tehetek egyebet, mint hogy személyét átemelem egy másik, az irodalmi szféra iszapjába, ahol éppoly kevés a valószínűsége, hogy fény hull reá, és kiemeli legalább alakjának kontúrjait, mint ahogy ez amúgy is kétséges.

Általában véve nem sokat tehetünk egymásért. Kérdés, hogy megteszünk-e valamit is? A barátságot én a legkiválóbb ember alkotta spirituális közegnek tartom, de annyi mindenre sütik rá, hogy baráti, vagy hogy barátságából fakad, hogy rég elment a kedvem e fogalom használatától, jóllehet maga a szó, úgy látszik, önkéntelenül, továbbra is megjelenik a szövegeimben.

Van, aki számára nyilvánvalóan jelentés nélküli hangsorként.

De mégsem ez a legzavaróbb. Inkább saját személyemet nevezem annak, mert képtelen vagyok kihagyni a meséből, bárhogy fegyelmezem magam, egyre szemtele-nebbül, egyre követelőzőbben vagyok jelen minden mondatban. Erre nem gondoltam, mikor belekezdtem. Most pedig már mindegy.

Az a néhány, nagyon is pontosítható időszak, amelynek részleteibe vonva kísérlem besűríteni Táncos László Moyzes viselt dolgainak és világlátásának lényegét, csupán azért kap kitüntetett szerepet itt, mert ezekről bírok a legtöbb ismerettel, tehát nagyon is önkényes választás lehet.

És, ahogy bizonyos helyzetekben, pusztán fejtartása alapján képes voltam teljes bizonyossággal megmondani, hogy anyám ismét Eugenie Marlitt A vénkisasszony titka című bestsellerét olvassa, immáron ötvenedszer, épp ilyen biztos vagyok abban, hogy Táncos gondolatban visszatért a Hédi- és Ági-féle időkhöz, visszatért elementáris élményeinek első köreibe.

De, ahogy halvány fogalmam sincs, és sosem is volt, hogy miről szólhat A vénkisasszony titka, épp oly rejtély számomra Táncos véleménye, bármiféle elemző gondolata korábbi önmagáról. Nem beszélve arról, amit egykori szerelmeiről alkotott.

Minduntalan Pilinszky Keringője jut eszembe, éppen elégszer ismételtgettük Táncossal az eltelt évek alatt.

*A zongorát befutja a borostván,
S a gyerekkori ház falát
Szétmállasztja a naplemente.
És mégis, mégis szakadatlanul
Szemben a leáldozó nappal
Mindaz, ami elmúlt, halhatatlan.*

Azok a hosszú gyerekkori délutánok, amelyeket képesek voltunk végigállni, végigtalálni, de akár végigro-

hanni, amelyeknek mintha az lett volna legfőbb rendeltetésük a jövőre nézve, hogy mementóként jelezzék újra és újra, hogy oly hosszan már soha többé nem kényeztet az idő egyetlen órát, egyetlen napot. Azok a barátok, társak éppúgy már soha együtt nem állnak, egyet nem gondolnak, egyszerre nem moccannak, mint akkor, csakis akkor. Olyan napfény, futó zápor utáni meleg tócsák, a zöld lomboknak az a kábító hullámszáma, a szagoknak, illatoknak az a később már meg nem tapasztalható egyszeri intenzitása, a mozdulatlan levegő vibrálása, amelyben a beszédhangok cukormáz ízűek, és az összetartozás érzése természetesen követelőző, erős és felfokozott, soha már, soha többé.

Ahogy a nevetés tisztasága, ártatlansága vész el az időnek múlásával, úgy veszik el a mesélőkedv, a mesébe feledkezés, a fantázia félelem nélküli feltárássának nagyszerűsége, testet is felszabadító öröme.

Sokszor beszélgetünk Táncossal a gyerekkori érzékelés lelassított, részletekbe hatoló, különválasztó természetéről. A forradalom például, amit ma, történészek és újságírók jóvoltából, csupán tízegynéhány napig tartó csetepaténak szokás emlegetni, a mi emlékezetünkben hosszú-hosszú időszak volt. November negyedikén hajnalban, amikor az oroszok bekerítették, és elkezdték löni, aknával megszőrni a még alvó várost, tehát amikor a forradalom leverése ténylegesen megkezdődött, akkor mentünk le először a pincébe. De milyen hosszan voltunk lenn! Napokig, vagy hetekig. Vagy csupán nekünk tűnt úgy? És már tavaszodott, de mi még minden hónap huszonharmadikán néma felállással adóztunk elesett honfitársaink emlékének, csak jóval később tiltotta meg az igazgató.

De azzal egyidőben, bizonyos osztálytársunk javaslatára újjáalakult az úttörő szervezet, amire – amúgy – a kutyának se volt szüksége. Visszautasítani ezt a diszkrét javaslatot azonban lehetetlen lett volna, hiszen az illető egy tanóra kellős közepén állt elő velem, mintha hirtelen jutott volna eszébe. Mi, többiek, csak tátottuk a szánkat. Osztályfőnökünk se köpni, se nyelni nem tudott, szemei kiguvadtak üregükből. Odáig volt. És természetesen a nagyszerű kezdeményezés (többben a homlokukhoz kaptak a hallatán) menten magasabb fórum elé került. Egy hó múltán a mozgalomnak már nemhogy számos önkéntes tagja, de egyenruhája, zászlója, sőt vezetői is teremték többféle rangban, zsinóros sípval a vállukon. Ellenszenves kis karriertörténet volt ez.

A továbbiak úttörőgyűlései, azaz a raj- és őrsgyűlések úgy festettek, mint amikor nem jön össze a dolog. A többség rendszerint oda se szagolt, jobb dolgot is ki tudtak eszelni maguknak. Akiket valamiképp mégis sikerült odakényszeríteni, azok rendre mással foglalkoztak. Abszolút fegyelmezetlenség uralkodott. Az őrsvezető, valamelyik stréber alak, persze ilyenkor kiborult, és ordította egy darabig. De amikor az osztály fekete bárányai elkezdtek a bicskájukat a táblába hajgálni, mint ahogy korábban mind játszottuk a környéken az országdarabolást, az amúgy is kifulladt Öntudat Berci duzzogva elvonult, ami a gyűlés berekesztését jelentette.

Jóllehet ösztönösen tettük ezt az egészet, de azért a teljesen jogos ellenálló öntudatával, mint ahogy többen az orosz nyelvet se voltak hajlandók tanulni, mintegy lázadésképpen. Nyílt titok volt mindez tanáraink előtt.

Magyarán, ha nem lett volna forradalom, vagy ha nem verték volna le, nem torolták volna meg oly gyalázatosan, véresen, és nem hazudoztak volna róla annyit hivatalosan, akkor talán nagyobb kedvvel tanulta volna mindenki az oroszra a mi nemzedékünkben. És az Isten tudja, talán még lelkes, és örömmel ténykedő úttörő is válhatott volna belőlünk.

Ennek esélyét azonban a hatalom örökre elpuskázta.

Karrieristáinkat, strébereinket, árulóinkat persze majdnem ingyen megkapták, csak baksist kellett eléjük vetni. De a jobbak a rögzösből és nyaktörőbb utat választották, még ha fejükbe került, akkor is.

Táncos, szerelmeivel – házasságaival, sikeres sikertelenségével, inkább kedélyes, ironikus és spleen-es, mint forradalmár hevületű kedélyével egyik mintapéldánya lett a szóban forgó szemléletnek és élettechnikának a maga lusta, epikureista, rafinált önmegvalósítási módszerével. Olykor, ha megrekedt valamiben, úgy tűnt, tűnhetett, hogy tanácsra szorul. De bárki számára gyorsan kiderült, hogy sincs róla. Táncos kizárólag a saját feje után volt hajlandó menni.

Emlékszem, amikor másodikosok voltunk, megengedték, hogy közös rendezvényt tartsunk az egyik elsős lányosztállyal. Táncos akkori és nem eléggé titkolt nagy szerelme, egy közelünkben lakó szőke lány (nem sokkal később családostól kivándoroltak Ausztráliába) pont abba az osztályba járt. Táncos egész este nem ment le a nyakáról, és mert egy régi jó Terta magnóról ment a zene, olyan botránysan táncolt vele Bobby Darin Dream lover-jére, hogy botrányt okozott, nem is kicsit. Osztályfőnökünk nagyon megijedt, elvégre még csak tizenhat évesek voltunk, a lányok még fiatalabbak, úgyhogy keményen letolta Táncost, és hazazavarta. Persze nem ment haza, megállt a néptelen folyosón, és időnként bekukucskált a nyitott ajtón. Mindenki úgy tett, mintha nem látná. Annyira előttem van ma is, ahogy Ági, mert ezt a lányt is Áginak hívták, olyan vágyakozó, extatikus állapotba került rövidesen ettől az egész tortúrától, hogy zokogni kezdett, látszólag minden ok nélkül. Alig tudták lecsillapítani a társai.

– Látod, milyen hülye vagy! – mondta a teremből kilépve Táncosnak, mikor a többszörös pedellusi felszólítás után már mindnyájan felcihelődtünk. De Táncos kitaratóan a cipője orrát nézte, és dúdolt hozzá.

– Bobby Darin a legnagyobb kedvencem volt Roger Miller mellett, jobban bírtam, mint az Everly Brotherst – bizonygatta később, még sokáig és feltűnő gyakorisággal Táncos. Nála ez a lelki-furdalás kínját pótolta vagy jelentette, csak nehezen érthető, hogy mivel kapcsolatban.

Bármilyen szépek voltak is ezek az első gimnáziumi évek, keserű emlékekkel is párosultak. Például még olyanal is, hogy a szóban forgó lányosztályt a következő tanév kezdetével ágastól-levelestől áttették egy másik iskolába.

Az ötvenhatos indulati és érzelmi municióból azonban még sokáig futotta. Hiába „keresztelte” el a hatalom ellenforradalomnak, a mi körünkben nem akadt olyan számottevő figura, aki ezen a voltaképpeni gúnyneven emlegette volna. Olyan lett volna az, mintha az ember saját apja, vagy még inkább a bátyja tányérjába köpne.

Sokan egy kukkot se értenek ebből, főleg akik már

utána születtek. De a nálunk jóval idősebbek és a jóval fiatalabbak is tőlünk nagyon különbözőn viszonyulnak a történetekhez. Így aztán három-négy korosztályt a forradalom emléke tartósan önkörébe zárt.

A szabadságról papolók hamisságát teljes bizonyossággal ismertük fel és röhögtük ki azonnal. Nem volt kecmec. Nem mentünk vele persze semmire, de ahogy Pesten mondják, legalább nem tévesztettük össze soha többé a szezont a fazonnal. És ha már itt tartunk, az is nyilvánvalóvá vált, hogy a főváros – legalábbis spirituális és stratégiai értelemben – Pesttel egyenlő, külkerületeit is beleszámítva. A Széna- és Moszkva tér környékét meg a Körteret leszámítva, döntő pillanatokban Buda rendszerint álmoskodik. Nem baj, mert ez is egy jó karakter, csak sokba kerül.

A házibulik sűrűjében mindez számtalanszor előjött, mint téma, ha a lányok többnyire unták is. Mi nem untuk. Nem unjuk még ma sem.

Mit mondana erre Táncos?

– Túl sok a többes szám! Honnan tudod, hogy Mi? Inkább csak Te vagy Én, azt hiszem, leginkább csak Én. A többi kegyes feltételezés. Vagy nem is kegyes, inkább hamis. És apukám, egyetlen hamis hang már tönkreteszi az előadást, elferdíti a művet.

Igaza van persze. A rögeszmeszerű igyekezet, hogy többen gondoljuk ugyanarról ugyanazt, hogy nem vagyok mindenben egyedül, vajmi kétséges sikert szül. Persze képviselnünk kellene másokat, úgy illenék, de nem nehéz belátni, hogy ki-ki önmagát se tudja megnyugtatóan képviselni, nemhogy sok mást.

– És ha pillanatnyilag egyetérténénk valamiben, már a hűségemről nem tudlak biztosítani. Nem ígérhetek semmit. Ha pedig te ígérnél valamit, hát legalábbis erősen kételkednék benne. Nehogy csalódás éjjen. Neked se ajánlhatok más receptet. Kételkedni kell. Vagy, ahogy a költő mondta, gonosznak kell lenni. Ő persze képtelen volt a gonoszságra, a légynek se tudott ártani, minden sebzett lélekért könnyét hullajtotta. De, mint mondtam, költő volt. Ez mindent megmagyaráz.

Érettségibankettünk hajnalán, a teljesen néptelen Dunaparton leültünk még néhányan az osztálytársak közül a Bella Italia teraszán álló hintaágyakba, bámultuk a megáradt folyóvizet, mert egészen felkúszott, csaknem a talpunkat nyaldosták hajjai, hogy kellő emelkedettséggel fejezzem ki magam. Táncossal és Rosenberggel röhögtettük egymást, ahogy szoktuk, csak most jóval kaptosabban. Nekem közben az járt a fejemben, hogy még nem is ért véget a négy év, de már most képtelenek vagyunk együtt maradni hajnalig. Ki ezért lépett le előbb, ki azért. Ha lett volna, persze nem volt, egy tisztességes kuplerájba se tudtunk volna ugyanezért kollektíven elmenni, mint ahogy azt a régi szép időkben tették a fiatalurak. Pedig kétségtelenül éppúgy ránk fért volna. De nem. Ez eleve lehetetlennek bizonyult. És így van máig, úgyszólván minden téren.

Pedig mi még összetartó társaságnak számítottunk mindenképp. Bizonyoság rá, hogy nyaranta találkozunk Tóth Jócó pompás kertjében, már akik találkozunk. Szélsőségeink: a notórius jelenlévők, kontra notórius távolmaradók. Középpütt pedig az „ingadozó középparasztok”, ahogy ezt a fogalmat Rákosi pajtás nagy invencióval megalkotta.

De hogy Mi, azt legfeljebb történelmi faktumként

lehet ránk alkalmazni, igaza van Táncosnak. Sosem lán-
golt együtt a szívünk semmiért, legfeljebb a Révhelyi és a
Lakos lányokért. De ez is mindjárt kettő.

Egyes házasságokban és szülő-gyerek kapcsolatban az,
hogy Mi, a sírig tart. Tarthat. Azonban több mint gyakran
nagyon is számszerűsíthető, ameddig tart, nem túl sokáig.
Fájdalom. Végére járnak egymásnak a hajdani szerelme-
sek, a hajdani apák és anyák, a hajdani gyerekek. Mi taga-
dás, a hajdani barátok is.

– Csak a rokonoktól nem lehet megszabadulni – mon-
ta mindig röhögve Táncos. Mert csak az tartós, ami kö-
zömbös. A többi – és ezt Kosztolányitól tudom – romlan-
dó, mint a málna vagy a hal.

Az a kétségbeejtő, gondolja Táncos a törött ablaknál,
hogy milyen hamar kénytelen megtapasztalni az ember
testi romlandóságát is, mikor még alig találta meg a helyét
az érett férfikorban. Igaz, a rómaiak negyvenöt éves kor
fölött már az öregkort számolták, de manapság?! Vagy
talán, a lényegét tekintve, mi sem történt azóta? Csak hát,
jól elpofátlanodtunk. Mintha bizony az óhajainkhoz iga-
zodna a világ folyása.

– Két nap, két éjjel bírtam a táncot – állította Csipke, de
Balogh, ez a savanyújóska, még tovább ment.

– Magam voltam a parkett ördöge, nekem elhihetik,
mindenesetre a brigádban messze én voltam a legjobb
táncos.

– A brigádban! – így Csipke – ki emlékszik már arra?

– Én – válaszolt Balogh sértődötten –, nem volt az
olyan régen.

– Jól összejöttünk mi táncosok ebben a kórteremben
– vigyorgott Táncos, és a többiek vele nevettek –, mert
nekem még legutóbb is jól ment a rock and roll, és volt is
kivel, hisz mégis csak párosban a legegészségesebb. Nem
igaz?

– Te akkor olyan jampiféle voltál.

– Huligán.

– Az hát – Táncos diadalmasan körülnézett –, persze
hogy huligán. Ti talán nem voltatok ott a földvári Nagy
Találkozón annak idején?

Csipke bárgyúan nézett rá, sosem hallott még erről.

– Miféle találkozón?

Legalább húsz évvel fiatalabb volt, mint a többiek.
Persze hogy gőze se lehet az egykor legendás „huligán
találkozóról”, ami egyébként kudarcba fulladt. Sokan még
a Balatonig se jutottak el a meghirdetett időpontig. Pedig
ahogy eltervezték, az a hatvanas évek legnagyobb
produkciónak ígérkezett. Csak hát nem sikerült, mint
annyi minden.

– Mi ez a huligán? – kérdezte Csipke igazi kíváncsiság-
gal. Balogh rögtön rávágta:

– Hát, akik a galeriba tartoztak.

– Galeri?

– Ez nem tud semmit! Hogy lehet az? – Balogh teljesen
megrökönyödött. – Te sose olvastál újságot, nem néztél
tévét?

– Dehogynem, de ott erről sosem volt szó, mióta az
eszemet tudom.

– Az mióta van, mikor születél?

– Ezerkilencszázhatvanhétben.

– Ja! Most már értem – Balogh röhögött –, óvodás!

Csipke zavartan pislogott:

– Hogyhogy óvodás? Négy gyerekem van. Ti megbo-
lundultatok.

Táncos hüvelykujjával Balogh felé bökött:

– Itt a nagyokos! Talpra magyar!

Balogh sietve abbahagyta a röhögést és a mosdó-
hoz lépett. Aggodalmas pofával bámulta tükörképét, két
tenyérrel simítva végig sovány, borostás arcát.

– Jól van – mondta –, jól van.

Visszament az ágyához és rúilt, háttal a többieknek.
Fakó hangon azt mondta:

– De jó lenne rágyújtani! De nem merek, nem merek,
az orvos megtiltotta. A lányok meg... – legyintett a kezé-
vel –, megennének.

– És még én vagyok óvodás ennek! Ha nekem visz-
szabeszél valamelyik gyerek, úgy szájon vágom, hogy
megpusztul. Azt szeretném én látni! Visszakézből vágom
szájon, hogy a foga kiesik, az biztos!

– Te híres, te nagy szájhős te, cylinderben jársz a
szőnyeg alatt, te híres – mondta csendesen Balogh, és
tenyerét a mellkasára szorította.

Mitől lettünk mi huligánok, mások meg „magyar ifjú-
ság”? Ezt a fene se tudja. Mert az ötvenes évekbeli jam-
piknak legalább volt közös alaktani ismérvük. Seggen
aluli zakó, csónaci, nyersgumi talpú cipő (ami mellesteg
egy vagonba került), a fenn hullámos, oldalt lenyalt hári,
pálmafás nyakkendő, de legfőképpen az „amerikai élet-
forma majmolása”, a rokokás, ahogy azt Máriaassy Félix
volt szíves bemutatni az Egy pikoló világos című film-
alapvetésben. De a huligánoknak a hosszú hajon kívül
ilyen közös ismérvük nem volt. Gyanítható, hogy pusztán
azért lettek itt huligánok, mert Moszkvában akkor
már voltak huligánok, ergo itt is kellett, hogy legyenek, és
lettek is. Galeri galeri hátán. Kész röhej.

Tiltó táblák sokasága mindenütt: Lekérni tilos, Rokizni
tilos, Kidobós tilos, Lepkézni tilos, Zakó és nyakkendő
nélkül belépni tilos, Belépés csak öltönyben stb. Az embe-
rek java része mit tehetett? Alkalmazkodott, sőt fenn-
hangon egyetértett. Némelyek, egyenest nagyhangúan, a
purifikátorok élére állottak.

Mások viszont, a kevesebbje, ugyanennek megátalko-
dottan ellenállt. Kéjes örömmel számítgatta, hol törhet
borsot a „prédikátorok” orra alá. Mindig sikerült is valami
jól kihasználható rést találniuk. Amit aztán nagy röhögé-
sek közepette áttörtek.

És voltak továbbá a két- és többkulacosok, akik töké-
letesen beépülve igyekeztek mindkét térfélen jók lenni,
erkölcsi aggályoktól mentesen. Többnyire készpénzért.
Vagy ha zsarolhatóságukkal akadtak fenn, hát a hallgatá-
sért cserébe, alázatosan, ha fogcsikorgatva is.

Amikor november valahányadikán feljöttünk a pincé-
ből, gyerekek és felnőttek, álmunkban se gondoltuk, hogy
hova vezet majd mindez. Voltak persze, akik nagyon is
tudták, merre tartsanak, csomagoltak is legott, és éberen
várták az éjszakai dudálást, túlkölést, amit követően ők
hosszú-hosszú időre, egyesek örökre eltűntek a szemünk
elől. Csak a mi házunkból két családra emlékszem, akik
ebben az időben lépték át politikai menekülteként a határt.
De mi, itthon maradtunk – halvány emlékképeim vannak,
hogy a mi családukban is szóba jött a disszidálás, de
apám végül elvetette az ötletet – jobb híján szomorúan
bámultuk a törmelékkal borított utcát, ahol egy fiatalem-
ber holtteste hevert. Azé a fiatalemberé, aki a környék leg-
vásottabb fickója volt, akit „majdnem” kicsaptak az isko-
lából. Most már teljesen veszélytelen volt. Szerencsétlen
szülei kiemelték egy ajtót, azzal szaladtak le az utcára,

mint hordággal, amelyen elcipelték a holttestet a tégig, hogy ott temessék el szegény fiukat. Borzasztó volt mind-
ezt az ablakból végignézni, Tancos szája egészen elfehé-
redett és azt mondogatta:

– Rohadt szemetek!

Talán ő is a tér túloldalán álló orosz tankok katonáira gondolt, akik nem sokkal később, a nagy hóesést követően már a gyerekek szánkóit húzták a hóban, és feltűnően barát-
koztak a „civil lakossággal”. Jóllehet, mert híre járt, a többségük azt hitte, hogy a Szezei-csatorna mellett fognak har-
colni, a parancsnokaik ugyanis ezzel bocsátották őket útnak.

Ide tartozik, hogy az első halottakat ugyanebből a szögből láttuk mi ketten, mindjárt október 24-én. Egy nyi-
tott teherautó állt meg alattunk az utcán, platóján feküdt a két halott nemzetiszínű zászlóval letakarva, amelyen itt-ott átütöttek a vérnyomok. Képtelenek voltunk levenni a szemünköt a kiterített, sáros hajú férfiakra, akik feltehetően a Rádiónál estek el.

Amidőn már a forradalom utáni időt tapostuk, és mivel a nagy felfordulásban hirtelen előkerültek rejtékhelyükről a háború előtti fél ponyva- és ponyvaregények, s természetesen kézről kézre jártak közöttünk, a bennük sűrűn előforduló véres tettekről, gyilkosságokról, a gyilkosokról és az áldozatokról, már nem tudtam oly naivan és elfogulatlanul vélekedni, mint ártatlanságom virágkorában. A mozinéző gyerek még mindent elhitt, amit látott, a krimet, vadnyugati és rémregényt olvasó viszont mindent beleképzelt a történetbe, amit valóban látott, megismert vagy megsejtett. Williams Tuskólábúja mellett faltam a Kockás Pierre-történeteket, a titokzatosan lecsapó Fu man chu-t, A Grenoble-i gyorsban és az Áruló kezekben Gomar Félix, azaz a Patron bravúros nyomozását.

Természetesen minden mást is, Vernét, Edgar Wallace-t, Ponson du Terrail Rocambole-ját, a Tarzan-köteteket, Zane Grey-t, H. G. Wells-től a Doktor Moreau szigetét, Maurice Leblanc Angyal-sztorijait, May Károlyt, Max Brand-ot, Coopert, Gaston Leroux könyveit, a Fütüürésző Dan-t és mindenekelőtt P. Howardot! Mindezekről mindent, amihez csak hozzájuthattam.

Illetve, hozzájuthattunk. A kincseket ugyanis közösen szereztük meg, és mindnyájan elolvastuk. Lehet, hogy akadt köztünk olyan, aki csak mondta, hogy elolvasta, de ez igazán mellékes. Azóta is hálás vagyok a sorsnak, hogy nem csak azt jegyeztem meg jól, hogy ki volt Toldi Miklós, Plankenhorst Alphonsine vagy Rastignac, de azt is, hogy ki volt Bosambo és Sanders, a Folyam Ura.

Mert az igaz, hogy amíg apámék le nem gorombítottak pallérozatlanságomért, addig mi, gyerekek, egymás között úgy mondtuk a szót: colt, covboj, ahogy írva van. Nem ez a lényeg. Állítólag Arany is „betű szerint” mondta a Shakespeare-szöveget, ami nyilván röhejes lenne ma, de a Hamlet-fordítást ez egy cseppet sem befolyásolta. Azóta már, prima angolsággal, sok nagyokos akadt, de e téren egyik se rügött labdába mellette.

Hiába, ilyen a repkény!

De hogy aztán a különböző fejekben és lelkekben hogyan állt össze, mivé kerekedett ki az a vegyes táp, amely a legfinomabb bélszint ugyanúgy tartalmazta, mint a csalamádét vagy a legszárazabb szecskát, annak nincs a földön megmondhatója. Mindenesetre mindünkben összeállt valami értelmes, megemésztett tudásanyagga. Nem kell félni a nagy keveredéstől, inkább az iskolames-
terek és a prédikátorok rossz tanácsaitól!

Gyermekkorom kedvenc olvasmányai, a Mackó úr utazásai (természetesen Mühlbeck Károly rajzaival), Mándy Robin Hood-ja, amit valóban kívülről tudtam, Latabár Kálmán egykor közkedvelt rádiós matinéműsorának, a Latyi Matyi a cukrászinasnak könyvváltozata, a Papprika Jancsi kalandjai, A repülő hajó címmel kitűnően összeállított keleti mesegyűjtemény, na és természetesen a gyermekolvasók számára „megigazított” Andersen- és Grimm-meseválogatások. A sor bőven folytatható. Hiszen ez időben mentek át a „kezemen” Fekete István könyvei, és apám kedvenc vadászíróihoz, Kittenberger Kálmán és Széchenyi Zsigmond érdekesítő történeteihez is hozzájuthattam. És akkor még hol van a Dzsungel könyve, az Ivanhoe, Ráth-Végh kuriózum-gyűjteményei, hol a Pál utcai fiúk, az Egri csillagok, Mándy Csutakja,

Dékány András pompás tengerjáró kalandjai, Bogáti Péter két remekbe szabott ifjúsági regénye, a Móra-kötetek, Hunyady József Fekete lovagja?

Félek, hogy rengeteget kihagytam. Egyszer, de már évekkel ezelőtt, ráérő időnkben megpróbáltuk Táncossal összeírni a teljes ifjúkori olvasmánylistát, de bosszankodtunk, hogy nem sikerül. Ráadásul a cetli valahol elveszett, tekintélyes lajstrom volt, pedig többnyire csak írőneveket tartalmazott, nem könyvcímeket. Ilyenek, hogy Sven Hedin, Traven, H. S. Landor csak később jutottak az eszünkbe, meg az is, hogy véletlenül se került fel a listára a Távokban egy fehér vitorla (kár, mert Katajev amúgy prima író volt), vagy A volokalamszki országút, holott ezeken kötelező lett volna átrágni magunkat. De nem, nekünk inkább a Bulldog Drummond és a Riki tiki tévi kellett. Naná! Azonban, furcsa módon, az Ilf-Petrov szatírát, a Tizenkét székét rögvest magunkhoz vettük, pedig azt is valószínűleg Katajev írta, csak álneven.

Táncos legforgatottabb írói ugyanebben az időben Wodehouse, Leacock, Aszlányi Károly, Vaszary Gábor, Karinthy, P. Howard és Kästner Eltűnt miniatűrje, amit Rejtő fordított. Hozzáteszem, mindkettőnknek nagyjából egyszerre került birtokába Tamási Ábelje, Tersánszky Kakuk Marcija és Rideg Sándor Indul a bakterházba. Így tehát egyidőben, egyszerre olvastuk őket. Csak Nyíró Uz Bencéje maradt olvasatlan, holott kölcsönkérhettem volna egy barátomtól, ahol megvolt a teljes Nyíró-sorozat halinába kötve. De erre sosem került sor.

Ha egy lyukasórán, persze még az általánosban, a helyettesítő, pontosabban a felügyelő tanár kiültette Táncost – mert jól ismerték már erről az oldaláról – a katedrara, hogy szórakoztassa valamivel az osztályt, meséljen nekik, biztos lehetett abban, hogy néma csendben és figyelmesen fogják végighallgatni. Volt érzéke az ilyen produkciókhoz.

Pedig a történet, amit ott helyben eszelt ki, lényegében improvizált, valamiféle keveréke volt az éppen olvasotaknak vagy a moziban látottaknak. Néhány szilárd pontot rögzített csupán, egy-egy nevet, állandó jelzőt, jellegzetes helyszínt. A többi kitöltötte csapongó fantáziájával, és a mese ment magától, mint a karikacsapás.

Néha még egy-egy tanár is beült hozzánk a padba, hogy meghallgassák. Persze ők akkor is nagyokat nevettek, mikor mi nem. Nem tudtuk, min nevetnek ilyenkor. Táncost az bosszantotta, hogy kinevetik, minket pedig a bizonytalanság bosszantott. Nem értjük talán a fordulatokat? Nem értjük meg mindig, hogy mi a humoros? Vagy mi az, amit nem értünk?

Évtizedek múltán aztán megértettük. Vélhetőleg mindenkinél leesett a tantusz. De megmagyarázni továbbra sem lehet, miért neveti el magát a felnőtt egy olyan szón, mondaton vagy grimaszon, ami egy kamasz számára nem neveltség tárgya. Mert talán akkor a legkomolyabb az ember, tizenhárom-tizennégy évesen, és kivált a nagy horderejű dolgokra tekintettel.

Hol van akkor még a kiábrándulás, csömör, kétely és a reménytelen önvád? Hol a kifizetetlen számlák?

Persze lehet, hogy mára minden másképp van. Bár ezt kétkeltem.

Igaz, hogy eredetileg azt akartam elmesélni itt, hogy is volt az, amikor Táncos eljárta a rókatáncot. Kihez passzolt volna jobban, mint hozzá?

Ez pedig a hetvenes évek közepe tájt történhetett, miután Lonci, első felesége elhagyta Táncost és ezért több időt töltött különböző kocsmákban, mint otthon. Az egyik éjjel, mert néhányszor vele tartottam, hosszasan győzködött Táncos minden nő lényegi csapodárságáról a közeli Vidám presszóban, eredetileg Bodó Kávéháznak hívták, és a mi időnkben hajnalig bárként működött. A közelünkben tanyázó, félrészes cigány férfiakat cukkolták még a távolabbi asztaloktól is, hogy járja el már valamelyikük a rókatáncot. Táncos felfigyelt a szóra. A társaság persze rá se hederített, hogy húzzák őket a többiek, nyugodtan snóbliztak tovább. Mert a kártya tiltva volt, csak snóblizni lehetett. A partiba beszállni nem volt ajánlatos, pedig mi Táncossal egyértelműen profi játékosoknak számítottunk. De eszünkbe se jutott összeveretni magunkat.

Tudom, hogy Táncos igen alaposan utánanézett a rókatánc irodalmának, nem csak az idevágó Krúdy- és Márai-írásokat olvasta el. Utána is kérdezősködött. Működtette titkos csatornáit.

Elég az hozzá, hogy egy meleg szeptember végi alkonyaton, amikor a fák, bokrok már felöltik színpompás öltözetüket, Táncos megásta Kamaraerdőnél az elengedhetetlen lyukat, amelyet táncával körbe kell járnia, lassan, belefeledkezve az árvaság szomorúságába, ámde mégis szilajon. Meg is tette Táncos mindezt vitézül, ahogy mesélik, egy üveg pálinkával a kezében, amit azonban nem sikerült a mutatvány végéig meginni. Csak régi cimborája, úgyszólván tejestvére, Szabó Laci volt vele, mint néző, mert ő maga nem követte Táncost a rókatáncban. Utána szalonát sütöttek, és ott helyben meg is ették. Akkor már elfogyott a pálinka.

– Nagy gyerek ez a Táncos még mindig – mondta Szabó Laci –, azt hittem, a végén majd csak sírva fakad Lonci miatt, de nem! Pedig cudarul elbánt vele, nemcsak hogy elhagyta, meg is alázta. Nagyon csodálkoztam rajta, ezt nem tudtam volna elképzelni. Azt mondták, túl fiatal volt még, kialakulatlan. Lehet. Én azt mondom, hogy bolond volt. Alakoskodó, számító, de bolond. És így is lehetett őt szeretni. Én is szerettem.

Ültünk nagy hervadtan a Vidámban, inkább nagyokat hallgatva, semmint beszélgetve. Mostanra már anynyira se tudnánk beszélgetni, mint akkor. Már elsütöttük minden fegyverünket, elpazaroltuk minden löporunkat. Mégse történt semmi, ha csak az nem, hogy minden dugába dőlt. Ügyetlenek voltunk? Naivak? Balekok? Ki tudja megmondani? Hogy mindezek ellenére mégsem érezzük magunkat csapnivalóan rosszul, az arra mutat, hogy még mindig nem nőtt be a fejünk lágya. Nem tudjuk kamatoztatni képességeinket, nem tudjuk kihasználni helyzetünk előnyeit, nem tudunk élni adottságainkkal. Olyanok vagyunk, mint egy anti-Midász, akinek a kezében az arany is trágyává válik. És nem igyekszünk mi megjavulni, követni mások jó példáját, hanem megátalkodunk gonoszul a meglévő rosszban. Tehát ilyenek vagyunk mi. Mások persze egyáltalán nem ilyenek, sőt! Ilyenformán aztán kész csoda, hogy ránk is süt még a Nap!

Deák László posztumusz regényét következő számunkban folytatjuk.

Tanulni jó

(Részlet a *Hegymenet c. készülő regényből*)

Irigylem a negyedikeseket. Szinte egytől egyig felnézek rájuk: olyan nagyok és daliásak. Arcuk markáns, sokuké borostás, van, aki szakállat hord. Külön szférát képviselnek, mert bár itt élnek közöttünk, illetve mi öközöttük, szinte érinthetetlenek. Ők máshogy vannak itthon, mint a harmadikosok, nem is beszélve az elsős léttől épp csak megszabadult másodikosokról, akik kergebirkaként ugriáznak és hangoskodnak, élvezik, hogy most már vannak náluk kisebbek és szerencsétlenebbek is. A negyedikesek méltóságosak, méltóságos urak, így is kellene köszönni nekik, ha ugyan erről szó lenne, hogy merészel köszönni nekik az ember.

Egy ízben a nagylépcsőházban felfelé baktatva három negyedikes mögött haladtam, és valamiféle végtelen szomorúság, reménytelenség öntött el. Milyen jó nekik! Megérték, hogy negyedikesek lehetnek, velük már semmi baj nem történhet, hiszen ügyesek, okosak és legfőképpen nagyok. Képesek voltak végiggürcölni az eltelt három évet, és jutalmuk az, hogy negyedikesek. Úgy véltem, ez különösen nemes és kegyes létállapot lehet, amit valóban ki kell érdemelni. Éreztem a sajnást magamban, amiért nekem nem fog sikerülni, nem sikerülhet. Tele voltam egyesekkel, a hittanon kiderült, azt sem tudom, hány evangélista írta az Újszövetséget..., reménytelen. Sosem fogok így menni felfelé a lépcsőn, masírozva az érettségi felé, vidáman nevetgélve, a vállam felett épp csak hátrapillantva egy mögöttem sunnyogó nyomorult kis elsősre, esetleg megeresztve feléje egy biztató kis mosolyfélé. Mennek a negyedikesek, ezek a különös lények, akik jövő ilyenkor már nem lesznek itt, vissza lehetne számolni, még hányszor mennek fel ezeken a lépcsőkön, és aztán örökre eltűnnek.

Mindenki büszke volt a saját negyedikesére. Ha akadt neki olyan: a bátyja, a bátyja barátai, mint Molternek, vagy egy falubéli, régi ismerős, aki elfogadta a kisebbet, azt a vacak kis elsöst, mert ugyanonnan jött, mint ő. Nekem ott volt Forintos Ferike, keresztanyám egykori szívbeteg páciense, akit meg is látogattunk még nyolcadikban, aki biztató, hogy nyugodtan jelentkeztek, meglátom, jó lesz ide járni. Ha felvesznek. Az év elején Forintos Ferike egyszer megállt beszélgetni velem. Ezek szerint sikerült, mondta, és kegyesen mosolygott, mintha voltaképp ő intézte volna az egészséget. Kinek az osztályába is jársz? Á, Deziré atya, nyugtázta, és tovább mosolygott, mint aki pontosan tudja, ez mit jelent, és bizonyára így is volt, elvégre negyedikekre már okos és tapasztalt az ember, nem csak a tárgyakat fújja, amikből érettségizni kell majd, de Deziré és a többi atya is kívülről-belülről az ismerőse. Aztán Forintos Ferike sok sikert kívánt, tovább mosolygott, egy csöppet kajánabban, mint addig, és ment, ment ő is felfelé a lépcsőn, ahogy csak a negyedikesek tudtak menni. A későbbiekben néha köszönt, néha nem, mert komoly beszélgetésekbe merült más negyedikesekkel, és végül is nem voltam én számára senki és semmi, csak egy a nyolcvan elsős közül, akinek a keresztanyja valaha, régen megmentette az életét.

Ment az alsó összekötő folyosó felé, ahol szülői engedéllyel a negyedikes urak még dohányozhattak is, és kétfős hálóban laktak. Én mentem tovább a saját helyemre, a 24 ágyas hodályba, a többi elsős közé. Itt éltem.

Molterrel felfedezzük, hogy lent a faluban van egy cukrászda. Ez a cukrászda lesz a menekülés szigete az első időkből. Ki lehet menni a főkapu előtti ajándékboltba is, egy primitív, lapos tetejű betonépületbe, amit a turisták számára építettek, árulnak képeslapot és réz nyakláncot Szent Benedekkel, továbbá levendulaolajat. Itt lehet kólázni, mert ez is egyfajta szórakozás, kimenni a főkapun és betérni egy kólára. Három forintba kerül, ami nem sok, de előfordul, nincs az embernél ennyi sem. Akkor fogni kell valakit, aki fizet egy kólát, majd megadom, és többnyire akad, mert mások is jönnek odabentről, és senki sem szeret egyedül kólázni, megéri fizetni valakinek, nem is a kóláért, hanem azért, hogy együtt lehetnek, kívül a falakon, erre a valamennyi kis időre.

Molterrel nem értük be ennyivel. Felfedeztük a falusi cukrászdát, ahol gesztenyepürét ettünk és itt is kóláztunk, sokkal drágábban, mint fent: a püré 10 forintba, a kóla 5-be került. Mindezt „mulatásnak” hívtuk, és nagyon meg voltunk elégedve magunkkal, hogy efféle már-már dzsenti módon voltunk képesek megédesíteni az életünket, érzékeltetni a különbséget a fent és lent között. Kimulatuk magunkat, énekelve felvonultunk a serpentinre vagy a horogban, jöhetett a napirend többi része. A többiek is hamar tudomást szereztek minderről, hogy „mulatunk”, Molter nem volt rest ezzel dicsekedni, a maga különös vasutas-arisztokrata módján; sőt, épp ezért nem is volt dicsekvés a szó szoros értelmében, inkább annak közzététele, hogy vannak olyan világok, ahová nem léphet be akárki; hiába, hogy senkinek sem tilos levonulni a faluba és ott cukrászdázni, gesztenyepürézni, úgysem fogja megtenni rajtunk kívül más, mert a lényéből fakadóan képtelen rá. Mulatni csak az képes, aki erre született. Egy kicsit én is éreztem ezt. A cukrászdai kólának egészen más íze volt, mint amit fent, az ajándékboltban szopogattunk el, az egyre hűvösebb időben egy szál köpenyben kiszaladva. Pedig oda is ki kellett szaladni. Mert kellett.

Lassacskán automatikussá vált az élet. A napirend monotóniája úgy ivódott belénk, mint egy örök törvény, amit ugyanúgy kell elfogadni, mint azt, hogy reggel felkel a nap és este eltűnik az ég alján.

Reggel hat óra után néhány perccel már kezdett meg-elevenedni a háló. Az éjszakai kijáráskor tompa, távolinak tetsző zörgölődéséhez, csoszogásához képest élesebb, elevenebb zajok keletkeztek azok által, akik komoly elhatá-

rozással keltek ilyen korán: vagy reggeli misére igyekeztek a diákkápolnába, avagy a fürdőt vették célba. Mindkét áldozathozatalnak megvolt a jutalma, ráadásul egy és ugyanaz: ezek a fiúk megmenekültek a tornától.

Még a hivatalos ébresztő, azaz fél hét előtt Deziré atya jóvoltából megszólalt a falra szerelt régi, ormótlan, barna hangszóró, a Carmina Burana lélekpezsdítő ritmusait szánta az új reggel első hangjainak; hiába, hogy a misérfürdőbe igyekvők az első hangokat már rég elcsoszogták. Októberre, amikor szegény Orff jeles alkotása belehasított a reggel mégis csak meglévő burkába, már akadt, aki félhangosan azt nyöszörögte, hogy Anyád...!, Derecskey biztosan, mert azt hallottam a jobbomon.

Aztán pontban fél hétkor kinyílt a háló ajtaja, egészen másképp, mint amikor egy diák nyitotta ki, és közvetlenül az ágyam végénél ott állt Deziré atya. Nagy, szőrös ujjú kezével tapsolt néhányat, jó reggelt kívánt, majd biztatni kezdett, Gyönyörű szép reggel van, új nap, új lehetőségek!, harsogta el minden alkalommal, miközben végigment az első ágysor és a szekrények között, hogy a mosdón át betoppanjon a távolabbi hálóba, és ott is megejtse a prefektusi ébresztőt. Eközben a mi duktoraink már kipattantak az ágyból, és igyekeztek az álmosan kászálódó, szemet dörzsölgető, papucsot keresgélő legénykéket kiterelni a folyosóra.

A reggeli folyosó... Szürkébb és hidegebb volt, mint a nap bármely szakában, és ezen semmit sem segített a néha felkapcsolt neonvilágítás. A kéthálónyi osztály felsorakozott a folyosó két fala mentén, egymással szemben (közénk vegyülve a két duktor). Az alakulat végében pedig ott állt Deziré atya, és további tapsolással tarkítva tempósan kezdte a torna vezénylését. Egyik sajtóságos favoritja volt a fél lábbon való guggolásba ereszkedés, ezt jobb és bal lábbal egyaránt el kellett végezni, legalább ötször, és feltűnt neki, ha valaki ellazsálja vagy reszketeg izmokkal képes csak végrehajtani a gyakorlatot. Akinek a leggyengébben ment, azzal külön megismételtette. Hátha attól, hogy harminckilenc fiú nézi félálmosan is kajánul, csak rá, a szerencsétlenre figyelve, majd jobban megy neki. A röpke kis testnevelést klasszikus módon fekvőtámaszozás zárta, aki a tizet lenyomta, mehetett mosakodni.

Tíz perc volt a torna, igazán nem sok, de ugyanakkor pontosan tíz percet vett el a reggelünkből, abból a félórás-kából, ami a kelés és a reggeli stúdium között adatott. Hét óra előtt öt perccel már szólt a figyelmeztető csengő, pontban hétkor ott kellett ülni a helyünkön az osztályban, kihasználva a lehetőséget, hogy friss aggyal még egyszer átismételjük a leckéket és minél alaposabban felkészülhessünk az aztáni kihívások legyőzésére.

Egy hónap elteltével már hajszálpontosan tudtam, mi az a mozdulatsor, aminek gazdaságos végrehajtásával felöltözködhettek, bevethetem az ágyamat (szerdánként éppenséggel szétdobni kellett, a matracokat is, hogy szellőzzön), és még egy kis matatasra is fussa, mielőtt aláereszkedem a két emelettel lejjebb lévő osztályba, és elfoglalhatom a helyemet.

A csendes, tengerké szemű Oszter már általában ott van, itt találkozunk, mert amúgy a szomszéd háló lakója, míg Szervác notórius késő, úgy zuhan be az ajtón. A néhány későn jövő derültség alanya, Deziré atya köszörüli is rajtuk a nyelvét, korholja őket, utóbb beír az ellenőrzőjükbe. Lassan-lassan kiderül, Deziré atya imád beírni az ellenőrzőkbe.

Beírás: Papucsban közlekedett a folyosón.

Beírás: Faliújságját esztelen módon díszítette (Breznyev-képeket raktam ki, amint a vezér szájon csókolta Honeckert, Zsivkovot, Husakot és persze Kádárt).

Beírás: Stúdiumidőben főfoglalkozású társalgó.

Beírás: Saját és társai éjszakai nyugalmat folyamatos beszélgetéssel zavarta.

Egy állítólagos beírás a múltból: Nemi szervét evésre kínálta fel. (V. ö.: Kapd be a faszomat). Jót lehet röhögni rajta, sokadszorra is.

Szervácznak kétszer kell ellenőrzőt cserélnie, mert Deziré atya teleírkálta.

Aki később elveszítette az ellenőrzőjét, nagyon sajnálta. Igazi kincs tűnt el az életéből, úgy érezte.

A reggeli stúdium merőben más, mint a délutáni. Halovány visszfénye csupán. Igenis, számít az idő. Ez a röpke félóra csak annyira jó, hogy rájőjjenek, mennyire nem tudok semmit a mai órákra, és a harminc perc legfeljebb reménytelenül (pedig mennyire reménykedtem!) kapkodó, hebrencs feladatmegoldásokra készlet. Elkérem valakinek a füzetét, sutyorgunk Szerváczal, ő matekházat kínál az angolért cserébe; Oszter németes, vele még boltolni sem lehet. A reggeli stúdium ilyenformán egyszerre intenzív és sűrű, amúgy meg egy lélegzetvétel csupán, merő várakozás a csengetésre, amikor lehet ugrani, vágatni az ebédlő felé, mert éhesek vagyunk és szomjasak, de ennek semmi köze a tudásszomjhoz, csak zabálni akarunk, tömni a fejünket.

Ettünk hát és ittunk, ezt is gyorsan, kapkodóan, hogy a tanítás kezdete előtt még legyen idő, mindegy, hogy mire, egy kis saját idő, egy utolsó negyedóráska, amikor majdnem bármit tehetünk. Ami csak annyit jelentett, hogy választhatunk, felmegyünk még egyszer a hálóba, a vécére, vagy rögvést indulunk vissza az osztályba, esetleg ki az épületből, a szabad ég alá: felszaladni a mindig szeles, de tág horizontot kínáló bástyára, vagy a nagykapu elé, csak úgy, nézni, hogy az arborétum és a pázmándi dombok fölött milyen kék, szürke vagy fehér az ég. Ezek a röpke szökések, jóllehet, biztos nem így neveztük volna ki-bevargalásunkat, inkább később lettek jellemzőek, amikor nem csak azt tudtuk, hogy ezzel nem szegünk semmiféle törvényt, nem vagyunk rosszak, hanem belül is tudtuk, hogy ettől még szőröstül-bőröstül ide tartozunk, és ha lenne rá mód, nyugodtan elkóborolhatnánk a világ végéig is, akkor is ide térnénk vissza, haza.

Az órák és az ebéd után jött a séta ideje, kettőtől háromig, ebben nem volt pardon. Ha fűjt, ha jég volt, menni kellett, csak a tényleg nagyon komisz időben jelent meg az első emeleti táblán a kiírás, hogy a séta mindössze félórás, és már fél háromkor vissza lehet térni az épületbe. Molterrel való felfedező sétáink azonban rászoktattak, hogy később másokkal is a kolostorlabirintusban töltssem a séta idejét, sokszor fel sem öltöztünk, csak elindultunk az alsó vagy felső összekötő folyosón át a hosszú, homályos boltívek alatt a boltíves szobákban lakó öreg atyákhoz. Egészségügyi sétáról volt szó, ki tagadná, hogy ezek a találkozások az egészségünket, minden titokra éhes lelünk egészségét is szolgálták.

Fél négyig tartott ez a bárhol töltött szabadság. Amikor is elkezdődött a napnak a tanításnál is fajsúlyosabb része, a stúdium. Ugyan a két tanulói idő együtt is csupán három

órát tett ki, valahogy mégis ez határozta meg a napot. Ezek a délutáni, koraesti órák olyan különös burokkba fogták az osztályt, ezt a negyven legénykét és a katedrán trónoló Deziré atyát, hogy később, még a nyári szünetek során is megesett, hogy felsajgott bennem valamiféle fura vágy, amitől egyszerre idegenkedtem, de mégis hatott, hogy jó ott ülni, ebben a közös akolban, és jó lesz majd, ha megint elkezdődik a tanév, ott biztonságban vagyok, sőt, talán a lehető legjobb helyen.

Fél négykor nem hogy a stúdium három, de első másfél órája is végtelen időnek tűnt. Aminek sosem lesz vége. Ez részben megnyugtató is volt arra nézve, hogy nem kell azonnal elkezdni tanulni, elvégre még bőven lesz rá alkalom a nap során; másrészt picit kétségbeejtő is, hogy ki lehet-e bírni addig, vagyis első menetben ötig az egy helyben való ücsörgést, az igyekezetet vagy annak mutatását. Sokszor, de hányszor tettem fel magamban, hogy most aztán tényleg nekidurálom magamat és tanulni fogok, csakis azt, mert módszeresnek kell lenni, nem szabad lemaradni, elveszteni a fonalat; és jön majd a felelés, a dolgozatok, amik tényleg jöttek, sokkal szeszélyesebb és bizonyos értelemben kíméletlenebb módon, mint korábban az általános iskolában. Tanulni kell, mert így helyes. Ezt várják tőlem otthon a szüleim, ezért ül itt olyan méltóság-teljesen és szoborszerűen Deziré atya, hogy számomra a lehetőséget biztosítsa: csönd legyen, nyugalom, béke. Ő maga szolgáltatja a jó példát: franciául tanul, olvas, de leginkább pauszpapírra rajzol vagy ír betűsablonnal. Ismerjük már a műveit, akár kémiaórán, akár rajzon sűrűn használja az írásvetítőt, és olyankor a falon látjuk viszont,

amiket az orrunk előtt készített ezeken a békés órákon. Cserébe mi is számot adunk mindarról, amit az orra előtt műveltünk ezeken a békés órákon...

Azért, hogy mindezen ne essen csorba, a kezdeti megszeppentség elmúltával fellépő rendetlenkedésnek gátat kell szabni. Túl sokszor potyog le a padról valami. És a műanyag vonalzó, a szögmérő, de még az egyszerű ceruza is éles, visszhangot verő módon tud leérkezni a kőpadlóra. Ez zavarja Deziré atyát. Szemrehányóan néz fel a munkájából, a Rotring csótoll megáll a kezében. Egy ideig nem szól, ám egykettőre bevezeti, hogy akinek bármije leesik és zavaró zajt üt, az szépen feláll, és attól kezdve, míg nem szólnak neki, ácsorogva tanul tovább, amennyiben lehet így tanulni. Vannak notórius leejtők. Ők sokat állnak, nem is kell külön felszólítani őket, ha leesik valamelyük, már tolják is ki maguk alól a széket, ami egyébként legalább ugyanakkora zajt csap, felszedik a cuccukat és állva maradnak. Esetenként öten, hatan, heten is állnak az osztályból. Mulatságot csak az kelt egy idő után, ha olyasvalakinek potyog le a körzője, akinek nem szokott, mert vannak ilyen rendes fiúk, akik egyben jó tanulók, szorgosak, ehhez a felsőbbrendű kaszthoz tartoznak; de lám, most őket sem kerülhette el az átok, és az osztály leplezett kárörvendéssel nézi, amint az illető, vagy értetlenkedve azon, vele ez hogyan eshetett meg, vagy megengedő mosollyal feláll. Előfordul, hogy Deziré atya egyszer csak megszólal, Tessék leülni, mondja, és akkor nagy zörögve leülnek a bűnösök; de többnyire csak a stúdium végét jelző csengő oldja fel őket ácsorgásukból, és az egyetlen másodperc alatt felcsattanó zajban

már nem hallani, ahogy ők visszaülnek, mert mindenki egyszerre pattan fel a helyéről.

Uzsonnaszünet van. A hetes még az első stúdiomidő utolsó perceiben elmegy a konyhára, ahonnan egy nagy tálcán felszeletelt kenyeret hoz, amihez valamiféle kenhető anyag tartozik: lekvár, vaj, zsír, májas, avagy többféle, nevenincs massa, ami minden bizonnyal maradékok ledarálásából és elkeveréséből származik; némelyik egészen finom, de akad, ami étkezésre alkalmatlan. Ezeket a helyi specialitásokat nevezzük el később Modeszt-pasztának, a konyhát felügyelő kopasz, aranykeretes szemüveget viselő atyáról. Ő maga csendes, halk szavú, a gimnáziumban nem tanít; amit „főz”, az is szerény, így teljes mértékben megfelel annak a névnek, amit valaha régen, a beöltözésekor a főpát kiválasztott a számára. Egy évtizedekkel későbbi, visszaemlékező cikkben ezt találtam róla, illetve konyhavezetési filozófiájáról: „*Elmondta, hogy a rendkívül egyszerű étkezés – atyáknak, vendégeknek, diákoknak mindig ugyanaz – fő erény-elve a gondosság. Az alapanyagok megválogatása, az alapos tisztítás, az igényes előkészítés, a hozzáértő főzés, sütés.*”

Már bizonyára a fentiekkel is elszámolt Mindenható Atya előtt.

Az uzsonna azonban nem a kincstári kenyérről és a rákenhető krémekről szólt. Ki-ki a maga vérmérséklete és éhségi szintje szerint a szekrényéhez ment, és mindenféle ima nélkül előszedte az otthonról érkezett elemőzsiát.

Dezire atya gunyoros, tán kissé bosszús hangja: Megérkezett a féldisznó?

Ő is itt volt diák, neki tán sosem küldtek semmit a szülei?

Ő, mennyire jellemzőek voltak ezek az étkezési szokások! És mi minden került elő ezeknek az ezeréves, jellegzetes szagú és milliányi folttal tarkított szekrényeknek a mélyéről.

Enni kell. Tudjuk, hogy kinek mit rejt a szekrénye. Üres szekrény nincs, csak érdektelen. Vagy ahová nem lehet még belesni sem. Mert jóságos gazdája úgy eszik, hogy ott áll a keskeny rés előtt, a fejét bedugva tömköd magába valamit, aztán, ha végzett, gyorsan becsukja az ajtót, és mintha ez nem jelentene elég biztonságot, lakattal is lezárja. Ketten vannak ilyenek, akik lakatolnak, és érdekes mód ők egymásra is találhatnak később, csak épp a többi harmincnégy nem óhajt velük közösködni.

A szekrények leginkább kolbászokat rejtene. Itt tudom meg, hogy a kolbász nem csabai vagy gyulai. És bár ezek a kolbászok rendre elfognak, tehát igaznak tűnhet a mondás, hogy több nap, mint kolbász, még sincs így. Annyiféle rendű-rangú, fűszerezettségű, csípősségű, vastagságú és keménységű kolbász érkezik ide az ország legkülönbözőbb szegletéből, hogy igazából a négy év sem elég hozzá, hogy valamennyit végigízleljük, a témához illő alapossággal.

Folyik a kolbászok csereberéje, és szép lassan kialakul egyfajta hierarchia, melyik kolbász mit ér. Ez függ attól is, ki kivel van éppen jóban, milyen asztaltársaságok ülnek össze a stúdiumi uzsonnaszünetben. Ebes szinte lilás, vékonyra töltött, őzikelebra emlékeztető kolbásza nagy sláger, ami nem csoda, hiszen valóban őzből készül. Jellegzetes, húszcentis darabokra van feldarabolva, kötegekben érkezik, és Ebes csöppet sem fukar vele: sokan üljük körbe egy-egy alkalommal, mindenki deszkáján hever egy

húszcentis darab, azt vagdossuk, esszük hozzá a konyháról felhozott kenyeret, és valakinek a hagymáját, uborkáját. Uborkaügyben Dezső a legtudósabb, továbbá nála az egészen apróra töltött, istenien lágy, de mégsem széteső véres- és májashurka a kedvenc. Ezt amúgy is hamar meg kell enni, nehogy megromoljon. Nem romlik meg. A Botos-féle, Balaton-melléki kolbász már vastagabb, de ezt meg olyan finomra darálják, hogy a zsír nem is látszik benne, nem is beszélve a cafrangokról. Puha még, túl puha is tán, de megszáradni, megszikkadni nincs ideje, hamar eltűntetik a kamaszfiúbendők.

Én Pick-szalámmal tudok szolgálni néha, ezt hoznak vagy küldenek anyámék, ami a maga nemében elegáns dolog, mert drága holmi, másrészt falun szinte ismeretlen, elvégre minek venne efféle az, akinek a füstjén otthon fejtetőre állított sűrű erdőként lógnak a kolbászok és a stífolderek. Egy biztos, a Pick-szalámi ugyanúgy elfogy, mint bármi egyéb, tájjellegű éték. És ahogy telik az idő, előkerülnek lassacskán a konzervek, a lönchúsok, a sertés- és marhamájkrémek. Várjuk, hogy valakinek csomagja érkezen, vagy jöjjön a szülői látogatás, ami minden fenyegető rémképe ellenére is ennivalót jelent, hazait, és nem szülők és testvérek képében, mert ők úgyis elmennek; ami marad, ami igazán fontos, az a sült csirke, az oldalas, az almás pite, a zserbó, és természetesen a kolbászok, amik szápra mérik ki az életet, de legalábbis az elkövetkező napok, uzsonnaszünetek hosszát.

A stúdió második felvonása nem ugyanolyan, mint az eleje. A fennmaradó másfél óra még soknak tűnhet, akár úgy is lehet mondani: sok mindenre elegendőnek, de az is megnyugtató, hogy csupán másfél óra. Elő lehet venni megint a füzeteket, szótárazni kicsit, az eléggé látványos. Aztán vagy sikerül odafigyelni, vagy nem.

Hosszú negyedórákon át vagyok képes gyakorolni üres lapokon az aláírást. Mert nem mindegy, ugyebár, hogy néz ki az ember kézjegye. Hátha valamit hamarosan alá kell írnom. Mutasson valahogy. Legyen lendületes és természetesen egyedi. Ha százszor leírom, hogy Méhes Károly, akkor az már valami. Azt szokták mondani, mindenki azzal etet, hogy gyakorlás nélkül a tudás nem ér fityfenét sem.

Továbbá külföldi neveket találok ki magamnak. Jó ez a magyar név is, nem vagyok elégedetlen vele, de miként hívnának, mi lenne az ideális nevem, ha német lennék, angol, francia, olasz vagy spanyol... Ezek eléggé izzasztó feladatok, de végül is mindegyiket megoldom. Charles Martin Pincetta, Charles-Henri Rouboiller, Carlo Piero Rocca, Max Sasaja – ez mind-mind én vagyok. Kifundált külföldi neveimet szépen fel kell vezetni egy füzet végébe, és utána jön a következő teher: mindegyikhez kitalálni és begyakorolni az autogramot. És hogy valami hasznosat is csináljak, mellesleg Dezire atya aláírásának utánzását is tökélyre fejlesztettem, ez még jól jöhet.

Sok idő, de sok a stúdió is.

És akkor még mindig marad az olvasás vagy végső esetben az alvás. Olvasni nem bűn, senki nem hiteti el velem, hogy csak azért, mert Moldova Györgyöt olvasok, kevésbé pallérozom magamat, mintha a Mengyelejev-összesbe, vagyis a periódusos rendszerbe vetném bele magam. *A sátán kutyája* megvolt egyetlen nap alatt. Kétszer másfél óra egy könyvre, nem is rossz. Akadnak hosszú távú könyvek is, amik sok napra, sok stúdióumra elegendőek, ezekben meg épp ez a jó. Hátradölni,

belecsúsztatni a könyvet a történelmi atlaszba, mondjuk, és meredni rá éberem, figyelemmel, lapozni, néha demonstratívan megtekergetni a nyakat, mert bizony elfárad a merev, koncentráció üléstől. Ha Deziré atya egyszer egyszer felkerekedik, hogy megtegye szokásos ellenőrző körét a padok között, elég csak hajtani egyet az atlaszban vagy a tankönyvben, láthatja bárki, hogy tanulok, komoly dolgokkal töltöm a drága időt, elvégre nagyfiú vagyok már, tudom, hogy saját sorsom a kezemben tartom.

Roszsabb a helyzet az alvással. Mert a délután árnyai, főképp októbertől, amikor már az első stúdium is villanyfénynél kezdődik, kíméletlenül meglegyintik a lelket. Az agyat főként. Előkerülnek a holmik, szépen, rendben helyezkednek el a megtanulandó tárgyak könyvei, füzetei, az íróeszközök, a radír, a vonalzó, ami majd leesik. Mindenki itt ül már, halk, surrogó csend köszöntött be, Deziré atya pedig egyre távolodó fekete foltként ül fent a katedrán a betűsablonyai földe hajolva. Tanulni kéne, holnap történelemdolgozat, csak egyesem van eddig Hildegárd atyánál; tanulni kellene, mert semmit sem értek a számtanból és a kémiából sem; és tanulni kéne, mert még az angol, amit amúgy szeretek és tudok is, az sem megy bele magától a fejembe. Mindenki megmondta, hogy itt majd tanulni kell, Forintos Ferikétől apáméig bezárólag, és tudom is, még csak nem is tiltakozom ellene. Szeretnék tanulni, ám ez most, e pillanatban lehetetlenség, mert a délután sötét árnyai jönnek felém, rátelepednek az agyamra, és mint ahogy egyetlen játszma mozdulattal lehúzzuk a redőnyt az ablakon, úgy húzzák le a szemhéjamat. Tanulnék, de nem tudom nyitva tartani a szememet, csakis csukva. Az első padosorban nem lehet nyíltan aludni, ezért a padra könyökölök, két kezemnek támasztom a homlokomat, mint aki úgy belemélyed a tanulásba, hogy bűnös az, aki csak egy pillanatra is zavarni merészeli. Úgy képzelem, e pózban teljesen egyértelmű, hogy a tanulás iránti odaadás és egyfajta hitvallás eleven szobra vagyok, aki arra is képes, hogy a következő másfél órát így, gyakorlatilag mozdulatlanul töltse el. Aki tud áldozatot hozni – íme!

Bár Deziré atyát is látjuk néha szundítani, számára ez nem elég ok arra, hogy alkalmasint ne induljon ébresztő körútra. Az alvó pont önmaga tanulószobrába beledermelve áruja el magát igazán. Hátha még hangosan szuszog is. Deziré atya felkel, odalép az illetőhöz, esetleg hozzám, és mint akit keltegetni szoktak, megrázza a vállát. És az alvó felrebben, egy pillanat alatt rántja vissza Deziré atya keze abba a világba, ahonnan megpróbált elszökni egy picit, vagyis a délután árnyai elrabolták. De most már itt van, kicsit csodálkozó szemmel ugyan, míg a többiek, mert pontosan tudják, most mi történik vele, halkán kuncognak. Ha engem ér az ébresztés, gyors mozdulatokat teszek, rendezem soraimat, mint aki épp csak bólintott egyet, hiszen amúgy tanulok, atya kérem, nem tetszik látni, na majd kiderül, úgyis kiderül, mert mostantól már jó jegyeket fogok kapni.

Ilyen a stúdium, és bár kicsengetnek hét órákor, vége van, de sosincs vége. Stúdiumtól stúdiumig ér a világ, közben kicsit szaladgálunk, eszünk-iszunk, alszunk is, de igazából ilyenkor vagyunk mi pannonhalmi diákok, és nem a templomban, nem a hálóban vagy másutt.

Aztán Deziré atya úgy dönt, a maga logikája szerint, hogy akinek nem elég jók a jegyei, annak a napi kétszer másfél óra tanulás sem elég, tehát több időre van szüksége. És ő megadja neki. Azok, akiknek a havi átlaga nem éri el a 4,0-t, továbbá valamely főtárgyból egyest kaptak, részesei lehetnek a pótstúdium adta lehetőségnek. Ez ugyan nem választás kérdése az esetükben, ám Deziré atya azért örökösödik felettünk, hogy tudjuk, mi a jó a számunkra, még ha az sosem jutott volna az eszünkbe. Kihirdeti, hogy a pótstúdium 8-tól 9 óráig tart, ugyanúgy az osztályban, mint mindig, ott kell lenni, ha rajta vagy a felolvasott listán.

Az első pillanattól fogva rajta vagyok.

Megvacsorázunk, kicsit még ténfergünk ég és föld, tv-terem és a háló között, majd alig hatvan perc elteltével visszatérünk a helyünkre.

A vicc az, hogy a legjobb tanulók, Szendrey, Kizó, Kaplony, Mikola és még néhányan mindig is itt ültek az osztályban minden este, maguktól, jobban mondva, maguknak pótstúdiumoztak – és Deziré atya most rájuk szabadította a csürhét, a selejtjét, akiket minden érdekel, csak a tanulás nem. Mert hogy is gondolhatta Deziré atya, hogy aki három teljes órában nem végzi el a dolgát, az majd este, abban a tudatban, hogy most pingpongozhatna, filmet nézhetne vagy csak dögölhetne az ágyán, szépen elkezd beletöltögetni a fejébe a tudást? Akik itt ültek ezen a különös, kései órán, csak testben voltak itt, mert közben valóban pingpongoztak, meg Derricket néztek vagy egyszerűen csak fetrengtek a hálóban, mert leginkább arra volt szükségük.

Ha a reggeli stúdium valamiért egy hajnali horgászatra hasonlított leginkább, a nagy, délutáni tanulóidő a maga végtelenségével, lassú, majd gyors besötétedésével egy hosszú vonatra emlékeztetett, akkor a pótstúdium olyan volt, mint egy nagyon különös, szürreális színházi előadás, ahol minden jelenlévő (kivéve az eminek, akiről bizton tudható, hogy *tanulnak*) valami mást csinál, mint amit, tudniillik, hogy ül a helyén, és ez adja az izgalmát és a vibrálását az egésznek, hogy vajon mit csinálnak?

Deziré atya ugyan a pótstúdiumra is be-beült, de inkább ritkán, mint gyakran, és ha nem volt ott, a szürreális színházi előadás valóságossá váltott át.

A Deziré atya nélküli pótstúdiumok lelegevőbb képe Nandó cselekedete, aki tíz üveg kóla fejében mórrikálós képpel, mint akinek végtelenül ízlik, az osztály felé fordulva elropogtatott egy élő cserebogarat. Hallottuk, ahogy a kitenváz recseg a fogai alatt.

Május volt, az ablakok nyitva, akár kint is szaladgálhattunk volna a domboldalban, még csak be sem sötétedett kilenc előtt. Tanulnunk kellett, és ezen az estén is, lám, tanultunk valamit. Egyrészt azt, hogy majdnem fapofával el lehet fogyasztani egy csimbókot, de még inkább abban nyugodhattunk meg, hogy alapvetően elég az, ha helyettünk más eszi meg.

Ez második végén történt, és csodák csodájára a következő évtől nem volt már pótstúdium.

Fehér

Köszöntöd a világot, felsírsz.

Az adatlap, amire nevedet és súlyodat és magasságodat, tehát kicsiségedet írják, fehér. A vatta, a géz, a tálca a krómacél eszközök alatt, a köpenyek, az északi január, a hóesés. Fehér, mint első fogad majdan. Ez lesz a te színed az életben, fehér, a tej színe, amit mohón szürcsölsz, hogy kinődd egyszer saját tested, és megvalósítsd magadban az összes színek egészét. Egészen hozzá alakulsz a fehérhez. Mindent ennek fényében szemlélsz, ez az, amit először észreveszel. A szoba fala, a dér, a lehelet a nyitott ablaknál. Ruhád összes fodra és éle, a vászon, a len, a pamut, és persze a poliészter. A bokád, a lábad, a karod, a rejtett kamráid felszíne, a gyöngyök a szádban, az ártatlan szavaid, amelyeket az öröm formáz, és a jég fagyaszt keményvé, ha kell. Olyan vagy ezekkel a nagy, sóhajtós, fehér szavakkal, mint egy surrogó sirályraj, vagy egy magasan fészkelő felhő, kusza, szabálytalan, egy Cirrus Intortus, tele jégkristállyal, és ezért vagy fehér, és könnyen elolvadsz, ha alászállsz a Földre, ha nehezzé válsz, ha zuhannod kell, fehér vízzé lenned.

Fehér a te színed, és a szíved is fehér, makulátlan, mint az orvosi gyolcs, mint a zsebkendő, amivel a könnyeidet itatod fel, ha fehérségedben egyedülletedre ébredsz. Szereted a ruhákat, amelyek a margaréta szirmát visszaadják neked, szereted, ha gondolataid tiszták és érzelmeid karon fogva vezetnek téged, és fehér botodra bízhatod magad, ha szerelemre vagy öregségre gondolsz. Mindig csak azt tudod hinni, hogy a logika és a rend színe fehér, mert a logika és a rend könnyű, és olyannak képzeled az érzelmeidet, hogy azok a maguk módján mindig helyesek, teljesek, spektrumuk hiánytalan. Márvány és mészkő, vakítóan szikrázik a fehér köveken a Nap, ahogy sétálsz, ahogy mindent, ami kedves neked és szép, védelmezőn e szín köntösébe öltöztetsz. Töretlen hittel fordulsz olyan minőségek felé, amelyek szálasak, simák, áttetsző lényegűek. Nincsen benned egy csepp megvesztegethetőség sem, mert nincsen önmagadnál érdemesebb ajánlat.

Ritkán, ha harag fogan benned, és tejfogak híján védekezésed már vad, erős, fájdalmas, hófehéren izzasz és lüktetsz felindulásodban. Szeretnél besározódni, bekormozódni a bosszú vágyától, hogy egy pillanatra elveszítsd kényszerét vakító fehérségednek, de rögtön azt is megérted, hogy ha le kell majd mosni magadról a szennyet, akkor még elviselhetetlenül törekenyebb, azaz fehérebb leszel.

Minden éjszakádon az északi féltekén utazol, hattyútollal bélelt ladikodon fodrozod a fjordok mozdulatlan vizét, miközben okosan kifundálsz az analógiát a gleccserek és a nyálad között, hiszen tiszta és érintetlen mindkettő.

Olyan még erősebb fehérségre vágyasz, ami a te országod. Ahol létezik olyan gyümölcs, ami fehér, ahol létezik olyan termőföld, ami fehér, ahol a sakktabla és a figurák fehérek, mert nincsenek játszmák, és taktikák, és áldozatok, és nincsen keserű győzelem, mert ezek a dolgok mind sebet ejtenek a fehérén. Egy olyan természetbe hajolsz át, ahol a tettek veszteségmentesek, ahol a szavakból valódi világ épül, ahol nincsen fogyatkozás, és mák és ikra és ondó nem szétkülönböztethető. A te országod ép és félelemtelen, mint egy légből emelt citadella, amelynek szétrombolásához minden kéz túl vastag és durva. A te bizonyosságod a fehérben tele van szeretettel, és ez a szeretet újra és újra felmutat másoknak téged, felmutat és megőriz, mint a villám fénye egy belakhatatlan tájat. Így élsz, ha élet ez egyáltalán.

De aztán jönnek a repedések, a szakadások, az észrevétlen mérgek, és egyre gyengébben tartod a fehérét. A tested fárad, lassan kihalsz önmagadból, aláéreszkedsz az anyag birodalmába. Jönnek a rosszsullétek, a fehér dobozba csomagolt fehér gyógyszerek, a fehér mentőautók, a kórházi neonfény, a csempék, a lepedők, a váladékok, a folyások, a félelem fehér arzénize fogaid helyén. Nem vagy már atlasza annak a világnak, amit tartottál, csak sebhely, varrat, kórlap, nyomorult diagnosztikák tárgya. A szemed párás, a hajad hófehér.

És aztán, amikor megtörtént, és elefántcsontszín billentyűkön kísérve még megemlékeznek rólad a maradékok, te már visszatértél a helyedre, és nyilván békében vagy ott, ennyi hasztalan ábránd és kielégíthetetlen tonikavágy után. Itt még sepreget a hó, fagnak még virágok az ablakra, és langyos tejet iszunk, meg frissen mosott ágynemű alá bújunk a hideg elől. Talán egy szót, amire ihlettél, leírunk egy jegyzetfüzet fehér lapjára. De a lényegedet, azt a látást, ami a színeket eggyé szelídítette, nem találjuk sosem. Hogyan is találnánk, amíg vörös óriásaival és fehér törpéivel ott habzik fölöttünk ez a komor, fekete univerzum.

Szaggatott vonal

(részlet)

Majdnem kimegy a lábam alól a talaj, ahogy Molekula temetőszövegét hallgatom, miért mesél egyáltalán ilyesmiről, honnan jön a téma, hogy a francban szólhat halálról az egész nap, illetve már a második, plusz ezek a konkrét egyezések, Molekula ugyanúgy a koporsóra eső első földkupac hangjáról elmélkedett, mint te annak idején a nagyapám temetése kapcsán, és a történeted éppen az este folyamán jutott eszembe, azelőtt soha még, ez a zaj valamiféle közös rossz alapélménye az emberiség egy részének, történetesen éppen két ismerősöm van a közelemben ebből a halmazból, mást még nem hallottam panaszkodni erre, úgyhogy talán csak véletlen, végtére is mi ebben a különös, két erre érzékeny embert ismerlek, Molekulát és téged. Csakhogy a véletlen lehetőségét hosszas megfontolások után, érvek és ellenérvek türelmes végiggondolása nyomán többször hatályon kívül helyeztem már, nekem az nem legitim magyarázat semmire, egyszerűen nem fogadom el, akkor viszont akar valamit velem ez a jelenség, valamiért ugyanazt többször kell végighallgatnom, dolgom van vele, csak hát szokás szerint nem tudom, mi.

Jártam én is számos temetésen, nekem nem tűnt fel vagy nem hallottam ezt a hangot, biztos nem figyeltem eléggé, most, hogy belegondolok, inkább hamvasztásos búcsúztatásokon szorongtam, így hozta az élet, koporsós temetésen alig voltam, amikor mégis, akkor messze álltam, mindig hátul, igaz, egyszer se nagyon közeli hozzátartozóm volt a halott, ez lehet az oka, nem érintett anynyira keményen és személyesen egyik temetés sem, így a koppanás, ha hallottam is, nem rázott meg drámaian, ezzel együtt sem értem, miért kell ugyanazt végighallgatnom másodszer is. Én már azt se értem, mi szükség szertartásra, miért gyötrik az életben maradtakat, mint ha bűnösök lennének, amiért túlélték az elhunytat, miért kell szántszándékkal szíveket tépdesni, hogy szilárdulnak meg az ehhez hasonló hagyományok, nekem a nyitott szemfödél a sok igazán, az durvábbnak tűnik bármiféle hangnál, a halottaknak lehet azért egy színük, meg szaguk, mondjuk rajtad kívül nem láttam még közélről élőben holttestet, mondtam már, te vagy az egyetlen, de te még friss hulla voltál akkor, amikor a szemem elé kerültél. Az egyetlen magyarázat az, hogy a temetésnek éppen ez az utolsó sokk az értelme, egyszersmind a leglényege, fájjon, legyen egy végső szívitépés, ébredjen büntudat, tisztítson meg, ha tud, próbaút ez a pokolba, csak finoman, kis izelítő formájában, innen még nem olyan nehéz feljönni, elég hozzá egy sírógörccs vagy két-három pálinka.

Akcióznak a kocsmában, ebbe csöppentünk, feltűnt már néhány perce, de hozzánk eddig még nem értek el a hostess-lányok, most libegnek ide, áfonyás mézes pálinkát kínálnak, aki iszik, ajándékot kap, nem vagyok a pálinkák kifejezett barátja, korábbi rossz tapasztalatoknak köszönhetően nem bírom az illatát se, tudom, milyen rosszul tudok lenni tőle, elég késő van a kóstoltatáshoz,

jönnek a ledér öltözetű lányok, nem hagynak ki senkit, a nagyon részegektől láthatóan tartanak kicsit, szerencsénk van, nem nyúlkál felénk senki, ezen a helyen nincsenek kidobó emberek, nem tudni, mi történne zaklatás esetén, Molekula szükség esetén biztosan szívesen a segítségükre sietne.

Úgy látom, senkit nem kell noszogatni különösebben, mindenki örömmel fogadja el a potya italkát, talán egy centnyi lehet, lehúzzuk mi is, mind a négyen, a többieknek ízlik, nekem kevésbé, a két csajunk rendel egy-egy felest belőle, ezt a kört majd Molekulával fizetjük, meg a továbbiakat is, így gondoljuk mindannyian, fel sem merül más lehetőség, rendben is van, nem kell szót ejteni róla. Kis ajándékok érkeznek a kóstolás jutalmaképp, nyakba akasztható kupicáspoharat kapunk a rövid szoknyás csajoktól, az egyiknek gyönyörű a lába, feszülnek a izmok a combján minden lépésénél, kirajzolódnak az álomszép ívek, neki nem a vádlíja jó, neki a sípcsontját muszáj nézni a combján kívül, fényesen dudorodik ki, ráadásul magas sarkúban van, még ez is, mennyivel jobb az ilyen, mint a tapsicipő. A vörösnek feltűnik, hogy lenn kószál a tekintetem, leköveti, észleli, hogy a szép hostess-lábakat bámulom, mosolyog, ezzel jelzi, hogy észrevette, és azt is, hogy nincs baja vele. Remélem is. Mindannyiunk nyakában ott lóg a kis pohár, megérkezik a lányok pálinkaadagja, az ajándékkupicákba kapják, csukott szemmel húzzák le az áfonyát, egyszerre végeznek vele.

A szőke szép zöld szeme többször elkerekedett Molekula monológja alatt, szó sincs itt marketingről, villanyszerelő ez a tetovált ember, börtönben is volt, és szívesen megkeresne iwiv-en valakit. Amennyire meg tudom állapítani, nem viselik meg túlságosan a fejlemények, a szeme kerekedett ugyan, ez tagadhatatlan, de halálos szerelemről nem lehet szó, Molekula is tudja, hogy jelenleg csak egy kis kaland szereplője, ahogy mind a négyen, bár a lányok tekintetének mélyén ott van a készenlét, nem tudják pontosan, mi lesz fél óra múlva, mindannyian a másikra várunk, se a Molekula-Emese kapcsolat nem értelmezhető pontosan, se a vörössel folytatott viszonyom kimenetele nem világos. A tény annyi, hogy két szép nő jelenleg egy futárral és egy villanyszerelővel mulat, a vörös szerintem szívesen kipróbálná Molekulát is, a szőke pedig egyre laposabb pillantásokat küld felém. Minthogy régi cimborámról ordít, hogy bátran a hirtelen haragúnak tartott embercsoportba sorolandó, ez komoly vakmerőség Emese részéről, büszke is vagyok rá, megtisztelő, hogy simán életveszélybe sodorná magát miattam, ha birtokolt nőként összejön velem, de nem zárom ki, hogy ez mindössze játék, talán az egészet félreértem, délután is csak a Vidámparkba hívtam, még whiskyvel sem kínált, mint Tímea, az évődésben automatikusan még nincs benne egy aktus A túlvilág kapujának mélyén.

Kurjongatás és az ámulat hangjai keverednek egymással, az ajtóra szegeződnek a tekintetek, csaknem megáll

az élet, mert hihetetlen külsejű, régen látott vendég érkezik, nem lehet nem észrevenni, sőt, reagálni is kell rá, önkéntelenül azt teszi az ember: megjött Paul, a színész.

Ember nincs a helyiségben, aki tudná, hol és mikor lépett fel közönség előtt, mitől lenne színész, ezt csak ő hirdeti magáról, a nemes hivatást jelölő szó összetapadt immár a művésznévvel, a nevelés Paul-lal, egyszerű Pál ő, és éppen úgy fest, mint egy igazi idióta. Gyakorlatilag leírhatatlan mind az ábrázata, mind a ruhakollekciója, mindkettő temérdek színt tartalmaz, az öltözet méltó burkolattal látja el őt, már a nem hétköznapi szabású ing is tartalmazza a szívdarvány összes színét, a nadrágon van vagy harmincféle minta, lábán a világ leghegyesebb orrú csizmája virít, az én színtudós szerelmem elájulna, ha látná, miféle harmonizációs megfontolások alapján válogatta össze mai felszerelését. Többnyire furcsa, lelakott nőkkel érkezik, most kivételesen nem, ezúttal egy csúnya kiskutyát tart a hóna alatt, feltűnően apró jószág, új szerzemény lehet, gazdája egyébként elvileg ki van tiltva innen, gyakorlatilag azonban nem, jelenléte mindig eseményszámba megy, csak verekedés ne legyen, ettől az egytől tartanak a pincérek, mert irritálja a többiek, az ámulat hangjaival keveredő kurjongatás ugyanakkor jelzi, hogy akadnak rajongói is a helyiségben.

Paul, a színész kalapban van. Keith Richards-hoz mérhető arcbereendezése alól egyenes vonalban, függőlegesen indul el lefelé a teste, szinte vállak nélkül, nem láttam még soványabb embert. A nyaka környékén szörme, nem tudni, sál az vagy másféle dísz. Egyik kezén rózsaszín kesztyű. A másik összes ujján hatalmas gyűrű. Sétapálca. Megnyílik az út előtte, ahogy beljebb lép, valaki tisztelettudóan feláll, ő pedig leül a pulthoz. Ezzel a külsővel minimum pezsgőt kellene kérnie, de ő fröccsöt kér, majd elköveti első hibáját: óvatosan a földre helyezi a kutyát, s minthogy póráz nincs, a korcs azonnal felfedezőútra indul. Ártalmatlan, ugatgat, farkcsóválva halad, meg-megáll valaki előtt. A halórt szúrja ki magának, áll előtte félrefordított fejjel, de ő nem veszi észre, a piros lány határait fessegeti, az ellenállását bontogatja, a kis állat ezért odébb áll, lassan Molekulára emeli a tekintetét. Paul, a színész szeretettel figyel, első kisfröccsét kortyolgatja. Lófaszt színész, úgy színész ő, mint bárki más, úgy egyébként tényleg az.

A világ legtermészetesebb dolga, hogy folyton színészek jelennek meg az életünkben, mellénk szegődnek, előadják, amit tudnak, mi meg közben az ő előadásaiban játsszunk, mindenki színész vagy egyszerű katona, mindegy, minek nevezzük a mellénk sodródókat, van körülöttem pár ismerős figura, de ha becsukom a szemem, ide tudok képzelni bárkit, mindenkit, akit valaha ismertem. Van, akit nehezebb, van, aki magától van jelen, te például itt vagy a levegőben, itt vagy te is a szélben, ami kintről fújdogál be, nyitva az ajtó, kellemes borzongás uralja a levegőt.

Molekula artikulatlan üvöltése tölti be a teret, rémülten nézem, mi történt, a kiskutya elkapta a lábát, és nem eresztí, szívós, mintha pitbull lenne, pedig csak egy korcs, Paul, a színész óbégatja a nevét, *Ördög, Ördög, hagyd abba*, Ördög azonban elszántan vájja egyre beljebb a fogait Molekula jobb lábába, már látszik, hogy nagy baj lesz ebből, Feri pincér gyors léptekkel megy be a belső helyiségbe, mint akinek sürgős dolga akadt.

Lehet-e gyónni e-mailben? Foglalkoztat a gondolat, csak eddig nem volt még alkalmam utánakérdezni, de hát miért ne lehetne, a katolikus egyház tudvalevőleg térítő és befogadó jellegű képződmény, mindig kellene neki új emberek, nőnie kell a nyájnak, ehhez pedig – ha elég okos – időnként érdemes megújulnia. Gondolom, előbb-utóbb lesz ilyen lehetőség, ha még nincs esetleg, valakinek a fejéből kipattan majd az igazán isteni szikra, a lehetőséggel milliók élnek majd, bár a személyes jelenlétet nem fogja helyettesíteni, az mindenhol fontosabb mindennél, tapasztaltam különféle munkahelyeimen, az sokkal lényegesebb, mint a munkavégzés minősége. Hasznos a jelenlévőnek is, hiszen amíg ott van, addig nem szidják hangosan. Tudom ezt jól attól még, hogy most éppen kivételezett helyzetben lévő futár vagyok, és nem ragaszkodnak ahhoz, hogy akkor is benn üljek, ha nincs munkám. Megfordultam korábban erre-arra, nyugodtan állíthatom, ez kivétel nélkül mindenütt így van: ha kímész a szobából, gyaláznai kezdenek. Nagyon jó hiúsági próba mellesleg, addig maradsz, ameddig zavar, addig ott vagy, ha kell, ha nem, hogy megakadályozd. Engem már nemigen érdekel mások véleménye.

A gyónással kapcsolatban azért problematikusabb a személyes jelenlét esetleges hiánya, mert ott fontos, hogy szégyenérzet társuljon az amúgy is kellemetlen tevékenységhez, meg az is, hogy kielégülhessen a gyarló papi kíváncsiság. De a modern idők szavainak nem lehet a végtelenségig ellenállni, hány változtathatatlanul hitt hagyomány borult már fel, másképp működik az egyház, mint korábban, kényszerből, de újulgat folyamatosan, minden pápa reformpápa, csak az emberi természet nem változik, az mindig alkalmas lesz a megalázásra, még örül is neki, mindegy tulajdonképpen, hogy személyesen vagy e-mailben kap utasításokat, előbb-utóbb eljön az internetes gyónás és feloldozás ideje, majdnem biztos vagyok benne, legfeljebb külön büntetés jár majd a személyes találkozás elmulasztásáért, de annak is meglesz a bája.

A Molekula nyakában lógó óriási aranykereszt miatt jut eszembe az e-mailes kérdés, ez az ékszer körülbelül oly mértékben simul barátom személyiségéhez, mint amennyire a McDonalds-ban látott nemrasszista keresztvetése az övéhez, bár nem szabad elhamarkodottan ítélni, elképzelhető, hogy beteg gyerekeket táboroztat nyaranként. Molekuláról pedig tényleg azt gondolom, rendben van alapvetően, még akkor is, ha senkit nem kenyérrel dob vissza, de hát miért lenne tökéletes, gondoljunk csak félresiklott életére, színpadon állhatna, mégis villanyszerelő lett. Nem tennék nagy pénzt arra, hogy templomba jár, ha mégis, akkor ebből gyónás lesz, a kutya akciója durva ellenreakcióra készíti majd, nem lesz benne sok köszönet, és nem a korcs, hanem Paul, a színész kerül komoly veszélybe, ezt tippetem legalábbis.

Jó ötlet a kereszt a nyakban, megnyugtató, mert bebiztosítja a viselőjét, kizárólag hasznos lehet, amennyiben jön valami a halál után. Ha nem, akkor sincs gond, keresztördösből baj nem lehet, biztos sokan gondolkodnak így, a ravaszok. Én a magam részéről soha nem hordanék ékszert, se láncot, se gyűrűt, se fülbevalót, se piercinget, karkötőről nem is beszélve, az talán a legelenszenvesebb, engem a karóra is zavar, sokan függővé válnak, idegen, levehető tárgyak nőnek hozzá az emberhez, minek az. És ezt most remélhetőleg nem azért mon-

dom, mert te ékszerész voltál, bár nem zárom ki, hogy van valami köze az ellenérzéseimhez, talán nem is az ártalmatlan tárgyaknak szólnak, veled lehetnek összefüggésben. Egy szép telihold a bal vállamra jól jönne, az más, tetoválást el tudnék viselni, ha a belém vésésével járó fájdalmat is el tudnám, abban érdekes módon éppen a véglegesség tetszik, a nagy döntés, mert igazi tetoválásra gondolok természetesen, a henna ugyanúgy nem legitim, mint a véletlen elfogadása vagy mint a tea mondjuk, nemigen bírom, ha valaki nyilvános helyen teát kér. Ez az egyetlen fájdalom, amitől félek, furcsa.

Molekulának mindene van, nyaklánc, gyűrűje, fülbevalója, órája, tetoválása, és női is szép számmal, most mégsem irigylem, egyelőre még csak káromkodik, árad szét benne lassan a fájdalom, helyzete elég reménytelen, a kutya nem dühös, hanem elszánt, ami még rosszabb. Vergődik a nagydarab ember, az apró élőlény éles fogai túsul ejtették, az Istent szidja, én máris feloldoznám, ha pap lennék, mindenekelőtt azonban segíteni kéne valahogy, a szőke próbálja lehúzni róla Ördögöt, elszántsága nem sokat ér, nagy a tanácstalanság, egyre többen figyelnek fel, nézik az egyenlőtlen küzdelmet, szisszenések hallatszanak, fintorokat látni, csak Sala bá rigol rendületlenül, őt nem érinti meg az eset, nem is tud róla. Molekula önerőből nem tud kiszabadulni, talán rávethetném magam a támadóra, bátrabbnak kéne lennem, amíg töketlenkedem és fontolgatom a lehetőségeket, a vörös odalép és hatalmasat rúg tapsicipőjével a kutya. Paul, a színész felkiált fájdalmában.

Ördög nem ad ki hangot, ő se szép szóra, se rúgásra nem reagál, a lány ismét megcélozza az oldalát, megint eredménytelenül, pedig bántóan nagy erővel találja el az állatot, gazdája nem is tűri tovább, elköveti második, várhatóan végzetes hibáját, azt vakkantja, na, és meglöki Tímeát, aki ettől feldönti Emesét, most kell észnél lenni annak, aki tud, Molekula neki fog menni a színésznek, amint képes lesz rá. Egyelőre még nem az, de a szeme már villan, egyszerre többen vetik rá magukat a kutyára, én is köztük vagyok, együttesen sem tudjuk lerángatni Molekuláról, mégis elereszti egy pillanatra, odakap a szőke kezéhez, megharapja őt is, aztán visszamar Molekula lábába, a helyzet kilátástalannak tűnik, Menta padavanjának zseniális ötlete támad, leguggol és a zsíros kenyerét nyújtja Ördög felé, kockázatos megoldás, de bejön, a kutya csodálkozik, majd rövid töprengést követően átnyergel az ételre, békésen eszegetni kezd a volt mérnök remegő kezéből. Molekula szabad, feltűri a nadrágját, ömlik a vér a lábából.

Paul, a színész sajnálkozva néz felé, de figyelme inkább a kutyára irányul, súlyos szavakkal szidalmazza, *nem szabad*, rikácsolja neki, *rossz kutya*, sértegeti, fenyegetően rázza a mutatóujját, haragszik, fel van háborodva, úgy dönt, büntetésből megvonja kedvencétől a finom falatokat, lehajol, épp ölbe venné, amikor az első ütést kapja hátulról, nagyot csattan a tarkója, a kalap le-

esik, gyorsan történt minden, lehetetlen volt megakadályozni, Molekula első ütését azonnal követi a második, most ő a támadó, őt kellene lefogni, próbálom, más nem meri, felém fordul, egy szempillantás alatt fültövön vág, ugyanolyan dühvel, mint amilyennel Paul, a színész találkozott, annyi a különbség, hogy őt hátulról vágta fejbe kétszer, engem szemből fülön, egyszer. Apró differencia még, hogy én máris a földön fekszem, míg ő még csak meg sem tántorodott, kínosan érzi magát, ennyi az egész, visszaütni nem fog, de nincs ötlete se, hogy jöhetne ki jól a helyzetből, szembefordul Molekulával, aki szó nélkül bevisz neki még egy találatot, ez már megrendítő, tisztán hallatszik az állkapocs recsenése, Paul, a színész földet ér. Kuttyája mellé telepszik, kidugja a nyelvét, barátságosan csóválja a farkát.

A szőke és a vörös két oldalról fogja le Molekulát, semmi szükség rá, már lehiggadt, nincs benne indulat, ketten fekszünk a lábainál, nem mi bántottuk, mégis bennünket támadott meg, engem sajnál jobban, de látom a szemén, hogy bánja az álltörést is, körbenéz, mintha nem vele történtek volna a dolgok, széttárja a kezeit, jól tudja, hogy megint bajba sodorta magát, fel akar segíteni, aztán elterelődik a figyelme, mert belesajdul a fájdalom a lábába, lehajol, tapogatja magát, megint csúnyán szidja a teremtőt. Paul, a színész halkán, szinte suttogva követeli felváltva a mentőket és rendőrséget, nekem nincs komoly bajom, csak az alapzúgás erősödött fel kis mértékben, nem gond, majd kiáll a fájdalom a bal fülemből, ha csak be nem szakadt a dobhártyám, a vendégek egy része a másik sérültet próbálja felsegíteni, a halór is megjelent a csetepaté hangjaira, tátott szájjal bámul, ahogy szokott, a piros ruhás lány zilált hajjal, lihegve néz, kapott egy kis szünetet, gyorsan belekortyol az italába, valaki megkérdezi, be van-e oltva a kutya. Paul, a színész lassan emeli fel a fejét, a szája sarkában mintha kis mosoly bujkálna, általános döbbenetre nemet int a fejével.

Nem tudni, nem pitiáner bosszú-e ez, egy tetanuszoltást mindenesetre intézett vele Molekulának és a szőkének, mentőt kéne hívni, van egy törés és két harapás, a fülem állapota se ideális, lesznek következményei az elmúlt perceknek, ez hiányzott még ebből az éjszakából, minden pillanat új feladatot ad, most például segítenem kell, megoldani, elsimítani, Isten kezének lenni a szükségben lévők számára, mit szólsz ehhez, apa, röhögysz, remélem. Kicsit sűrű a világ körülöttem, de hát aki halászni akar, semmilyen víztől ne féljen, miféle bölcsesség ez is, féligazság, vagy teljes, mindjárt átgondolom, az emberek körülöttünk kezdenek szétszéledni, a legtöbben visszatérnek a poharukhoz, akad olyan is, aki gyorsan fizet, Feri pincér úgy jön ki hátulról, mint aki nem tud semmiről, mentőt majd ő hív, ha kell, nekem Molekulát és a szőkét kéne elmenekítenem, vajon melyik kórház ügyeletes ilyenkor, hova vigyem oltásra a lányt, aki folyamatosan engem néz, és a barátját, régi barátomat, aki nem lett zenész?

Madárfelügyelet – bűnügyekkel

(Nat Roid – Tradoni – Mr. és Mrs. Tanrodi regényesetei bűnnel és veréssel)

Tandori Dezső új kötetében¹ túlságosan hosszúak a verssorok ahhoz, hogy az idegondolhatókat, akármily apró betűkkel, a dolgozat elé írjam, ezért in medias res kezdést imitálva, jóllehet az eposzi szándék sem a kötetekben, sem a kötetekről töprengőben a legcsekélyebb mértékben sem merül föl, ez látszik gyakorlati szempontból a leginkább célra vezetőnek: a szokásos és hagyományos bevezető sorokat elhagyva, a jóakarát megnyerését célzó retorikai formulát elvetve, Tandori-idézetekkel kezdek, amelyek szöveg-összefüggéseikben és kiragadva ezekből az összefüggésekből, eleve verses helyett prózai, lírai helyett epikai „kontextust”, Tandori-szerzőséget² rejtve, Nat Roid-sugallatot használva kontextuális viszonyrendszerbe ékelik, illesztik, gyömöszölik be, ami más Tandori-szövegekben más képpen, nem fikcionált figurákhoz kapcsolva, olykor egyes szám első személyben leíratott. Mint változata, kifejtett, rövidre zárt, távolból idehangzó, messzireható formája egy és ugyanazon „motívum”-nak, nevezzék egyesek (szűklátókörűen) verébmítosznak, Tandori-önstilizációnak, mások az etikus (?) magatartás jelződéseknek, megint mások, valamivel pontosabban, a te meg a világot felváltó én és a világ nyelvi műalkotásba rögzítésének. Sokféleképpen járható körül (inkább körbe, mint valóban a közelébe), mivel számos szöveghelyet (megint: egész verseket, kötetet, regényfejezetet, esszé-„formát”) kellene egymáshoz hasonlítani, egymással dialogizáltatni (mintha „önmaguktól” nem hoznának létre dialógust) ahhoz, hogy a pusztá leírásán, megnevezésén túl (messen nem oly könnyű, mint hinnők) valami érdemlegeset, legalább vitathatót mondjunk. Nemcsak idő- és helynyerés céljából, a legjobbnak az tetszhet, ha idézetekkel kísérlem meg kijelölni azt a lehetséges „kört”, amelytől aztán (a műfaj meg a nyelv miatt is) eltávolodnék, méghozzá oly módon, hogy ez a távolság valamiképpen összefüggést, egymásra utalást, „allúziót” is tartalmazzon.

Kezdeném *A huszonnyolcadik év* IV. versével, *Fülton fultány*:

S nem volt kérdés, az ő élete ez, valóban? Mert ez az ő élete volt, ez volt az ő élete itt, míg hordozta egyéb rejtélyeit, rettentő hamar bekövetkezett halála okát, például. Ez volt az élete, hozzá szegődtem társul, ő hozzánk szegődött társul, végül mindkettőnkkel, kik e lakásban éltünk s élünk, a neki megfelelő közeli kapcsolatban állt, s így vitte rejtélyként a... a rímiszt ki se mondom.³

„– Viszont akkor gondold meg – mondta Ron –, mit érez Mrs. Kesternisky. Ő azt a madarat... nem egyszerűen madárként tartotta. Feldíszítette mindennap a kalitkáját... ahogy a japánok csinálják a növénykompozíciójukat. Az a kalitka is kompozíció volt, Joe... [Itt elhagyom Joe közbevetését, és Ronnal folytatom] – Jól van – vigyorgott Ron. – Nem lehet ezt így szavakban... ott mindennap ugyanaz a képlet jött létre, növényekből, füvekből, salátából, mit tudom én, ugyanaz, és mégis egy kicsit más. A madár szabadon járt-kelt a lakásban, de amikor akart, visszament a kalitkába. A szabadság különös tere az ilyesmi, olvastam is erről.”⁴

Mielőtt rátérnék egy másik szöveghely értelmezésére, visszatekintek a két idézetre, amelyet, ismétlem, első sorban – ezzel kezdtem – „technikai” okokból nem a mottók számára fenntartott helyre írtam. Elsőként a versrészlet ama gondolatán töprengenek el, miszerint miképpen állítható, egy lénynek, egy létezőnek, kiváltképp olyannak, aki „társul” szegődik valaki(k)-hez, mi az élete? Saját maga jelöli-e ki ennek az életnek kereteit, önmagával azonos-e ez az élet? Melynek „keretei” – miként mondani szokás – adottak, külső tényezők, személyiségek határozzák meg, így a lény a kész körülmények közé lép, onnan nem mozdul(hat) ki. Ellenben létezése a kölcsönös függést igényli. Hiszen a keretet kijelölők mintegy feladatul kapják, adják maguknak nemcsak a körülmények fenntartását, őrzését, hanem az élet „bizonyos szervezetsége” a létezőhöz alkalmazkodik, általa határozódik meg. A kölcsönös függés kölcsönös választás eredménye, az önként feladott szabadság és a lekötettség biztosított függetlenség dialektikája jellemzi ezt a viszonyt. Az nevezetesen, hogy madár és a lakás tulajdonosai egyként megőrzik létezésük rejtélyeit, miközben a létezés nyitott könyvként tárul a másik fél elé. Csakhogy épp a kimondatlan, mert kimondhatatlan, figyelmeztet a kapcsolat, a függés, az egymásra utaltság és a kölcsönösség végességére. Míg az élet megnevezhető, leírható (igei és főnévi alakban gyanúsán sokszor ismétlődik), ellentettje (de valóban ellentettje-e?) mindössze egy ízben, szinte óvatlanul bukkan elő egy verssorban, még csak nem is annak elején vagy végén, azaz nem a leghangsúlyosabb helyzetben. Hogy aztán a versszerűség ellen szegüljön, rejtélyként meredjen azok előtt, akikkel „neki megfelelő közeli kapcsolatban állt”, ti. a madár. S a beszélő nem védekezhet másként, nem akarván behódolni a kimondott, véglegesre formált szónak, minthogy megszakítja a gondolatmenetet, központozással, az abbahagyás jelével áll ellent a rímhívásnak. S hogy ehhez kétség se férközhessék, a versszak végén tudatosítja a poétikai cselekvést,

¹ Tandori Dezső: *A rossz Reménység foka*. Szerk.: Tóth Ákos. Szeged, 2009.

² „Magam olyan önéletrégenyt írnék, melyet leginkább csak élnék.” Tandori Dezső: *Kilobbant sejtcsomók*. Virginia Woolf fordítója voltam. Bp., 2008. 124.

³ Az 1. sz. jegyzetben i. m. 58.

⁴ Tandori Dezső: *Túl jól fest holtan*. Bp., 1981. 389.

retorikai gesztussá alakítja át a tehetetlenség (korántsem a belenyugvás) tudatát. A rejtély poétikailag-retorikailag is az marad, a beszélő tagadása a kimondatlant fosztja meg jelentésétől, a sejtetésre, az olvasói kiegészítésre bízva a rimet, a gondolati szférába emeli azt, ami materiálisan, azaz leírva látható lehetne. Ez lehetővé teszi a folytatást, segít értelmezni a rejtélyen túl történeteket, a társas viszonyban „élet”-ben maradtak emlékezőtechnikáját.

A prózai részlet a *Túl jól fest holtan* című Nat Roid-regényből való.⁵ A „detektívtörténet” megindító esemény a Mrs. Kesternisky-nek nevezett szereplő bejelentése madara elvesztéséről. Ron és Joe kezd el az ügyben nyomozni, s mint az a Nat Roid-regényekből ismerős, hamarosan egy szétágazó bűneset kellős közepében találják magukat, tévedések és tévesztések, találgatások és meglepő találkozások szövevényében, amelynek során (ez is ismerős máshonnan) elég tetemes számú utalás lelhető a detektívregényekre, ebben az esetben a legújabb művészet útvesztőire,⁶ hiszen a két nyomozó nemcsak feltételezett (ön)gyilkosságok labirintusszerű eseménytörténetében bolyong, hanem ezzel párhuzamosan a legújabb művészet értelmezhetőségének, értelmezéseinek, a bűnügyre vonatkoztatásának/vonatkozthatóságának kérdéseivel is szembekerül, a bűnügy és a legújabb művészet a szereplők akcióiban és gondolkodásában, olvasási stratégiát merítve az egyikből a másikhoz, összefonódik. Ehhez képest (noha az elveszett, a képzőművészeti alkotásra merevített madárról elég sokat beszélnek) akár meglepőnek is volna minősíthető a hivatkozott „betét”. Mert mindenképpen betét, részint nyomozati eredmény, szinte mellékterméke a bűnügyi felderítés során végzett munkának, részint a bűnügyek árnyékolta, meghatározta, kódosította világnak ellentétéül főlvázolt hasznos tevékenység, amely más Nat Roid-regényekhez viszonyítva új vonással gazdagodik. Az eddigi mondatok jórészt arra szolgáltak, hogy előkészítsék azt a már részben elhangzott állítást, miszerint a képzőművészeti „vonulat” a regényben lényegi, egyenrangúnak tetszik a bűnüggyel, áthatják egymást, sőt, a legújabb művészet egyébként is extrém magatartási formákban megnyilatkozó művészetszemléiségei egy változatát produkálhatja, szinte kikényszeríti az extremitást azokból a művészetre termett, de külső (s aligha tagadhatóan: belső) körülmények között művészségüket a nyilvánosság előtt vállalni nem tudható személyiségekből, akik ebben a regényben név szerint és mint regényszereplők ágálnak. Az említett hölgy madártulajdonosként aposztrofáltatik, hasonlóan más Nat Roid-regények hölgy- (és nem csak hölgy-)szereplőihöz. Hétköznapi, ismétlődő cselekvése azonban túllendül az ismétlés mechanizmusán, s az ismétlődésben testet és alakot kapó művészség esélyeit segít megfogalmazódni. S bár a Nat Roid-regények bőséggel szállítanak anyagot a performance-ok technikáihoz, az akcióművészet/testművészet látványának cselekményé válá-

sához, a vállalt kötelezettségek/kötelességek nemesítő személyiségformák révén történő demonstrálásához, ezúttal az egyszerűnek tűnő kalitkadekoráció kapja meg művészeti besorolását.

S ami a versben a kölcsönös függés, a keretek és a szabadság ellentéteinek *egységét* hirdette, az a vigyorgó madárnyomozó értelmezésében (részéről talán ironikus gesztusként, az elismerésnek és méltánylásnak azonban talán túl jól felismerhető jelével) odasorolódik a meglepőnek ható, ám a meghatározás során egyáltalában nem meglepő művészeti cselekvések közé. Akár egy japán virágkötészeti kompozíció (amelynek – ismétlem – elismerése és méltánylása nem oly nagyon régi fejleménye az európai gondolkodásnak), amelynek „szabályai” vannak, az ismétlődés lehetőségeit használja ki a hölgy nap mint nap elvégzett cselekvése, „ugyanaz, és mégis egy kicsit más”. Az ismétlődés lényegére tapint Ron, aki egyébként is a nyomozó páros műveltebbje, noha olykor Joe rá/megérzése, ösztöne és logikája felülmúlják okoskodását. Öniróniája már csak ott is érződik, hogy olvasmányának tulajdonítja azt, ami az idézett vers egészével egybevágna, mint ahogy az sem mellékes: a szavak jelentésadásának behatároltságát is közli; afféle ellentmondást, kijelent valamit, töredék mondattal állít arról, mennyire nem tud bizonyosat kijelenteni, állítani. Vissza a kalitkadekoratőr hölgyhöz, aki „feldíszítette mindennap kalitkáját”. Áruklodik, hogy „feldíszítette”, valójában a madárnak megfelelő körülményeiről gondoskodott (táplálék stb.), de a rutincselekvés átcsapott művészeti aktusba, az anyag otthonossága természeti széppé változott, szinte kollázsimitációvá. A továbbiakban arra derül fény, hogy Ron a hölgytől kapta az információt, s minthogy ezt elárulta, felhagy iróniájával, azonosulni látszik a hölgy cselekvésének „esztétika”-jával, sőt, a maga közegének és a hölgy által megteremtett körülménynek különbözőségeiből vonja le a következtetéseket: „Hát nincs igaza? Hát nem egy teljes világ az övé is? Sőt. Egyenértékű a legjobb művészetével... ha valaki így csinálja, ahogy Mrs. Kesternisky. Ha nem csak odalők valamit a madárnak, ha...” Persze, az nyitva marad, milyen értelemben érték a „teljes világ”, a Mrs. Kesterniskyét melyik teljes világgal tartja egyenértékűnek. Azt azonban határozottan állítja, hogy a legjobb művészet ez a fajta cselekvés, amely nem pusztán „etikai” fogantatású, hiszen öncélú, mint „művészet”, hanem a dekorativitás, az otthonosság, a hasznos (= értelmes) cselekvés és a művészi aktus között feltételezett határok szétmosása (avagy egymást „kölcsönösen átvilágító” volta) kontextusában juthat jelentéshez mindaz, amit Mrs. Kesternisky mond és csinál, s amit az előbb a kissé cinikusan, utóbb egyetértően megnyilatkozó állatnyomozó irodavezető kijelent.

Kissé hosszúra nyúlt a mottónak szánt idézetek értelmezése, valójában megalapozása és körüljárása lett egy tézisnek, amelynek igazolása a *Nem szeretném, ha fáz-*

⁵ A „kalitka zöldezés”-éről v. ö. még Tandori Dezső: *Ne lőj az ülő madárra*. Bp., 1982. 20. „A felügyelőné munkája, a madarakkal, a zöldezés, ez az értelmesebb dolog...”

⁶ Manfred Schmelting: *Der labyrinthische Diskurs. Vom Mythos zum Erzählmodell*. Frankfurt am Main, 1987. 14. („A labirintusok nemcsak szorongást okozók, hanem ösztönzők, nemcsak destruktívák, konstruktívák is. A káosz és a rend, a homály s a világosság, a jó és a rossz, a hatalom és a tehetetlenség, a rejtettség és az elidegenedés, az ismétlés és a változás, az élet és a halál között közvetítenek. A kalandokkal teli világok és érzéki (erotikus) tapasztalatok föld alatti területére vezetnek, éppen úgy kínálják föl a bonyolult-esztétikai játékok terveinek intellektuális kalandjait, mint a kiszámítható konstrukciókat.”)

nál című, 1980-as kiadású Nat Roid-regény⁷ mintegy négy lapja alapján valósulhat meg. Őszintén szólva a tézis szemléltetése megoldható volna oly módon is, hogy némi bevezetéssel (amely a cselekményre, a konkrét előzményekre utalna) és némi magyarázat kíséretében a négy lapot szó szerint közölné dolgozatomban, mivel ami benne foglaltatik, abban a (ahogy írtam) „betét”-ben, az számos ponton (s ez így nem túlzás) érintkezik számos más Tandori-hellyel. Még hozzá egészen különös módon, hiszen akikről szó esik, *Mr. Tanrodíról* és *Mrs. Tanrodíról*, nem jelennek meg a műben, csupán beszélnek róluk, idézik őket (szintén a följebb megismert Ron, azaz Ron Sadley, a Nat Roid-regények egyik állandó szereplője), s még az sem bizonyos, hogy minden elhangzott állításnak teljes valóságfedezete van, azon a bizonyos négy lapon ehhez túlságosan sok a kérdőjel, a három ponttal megszakított mondat, a cselekmény „fő” vonalával párhuzamos kitérés, az egyszerre oda- és idefigyelés, a lényegében gondolati csapongás. S még az sem dönthető el egészen, hogy egyedül Ron Sadley az, aki fel/meg-idéz, emlékezik, példálózik, az sem elképzelhetetlen, hogy a másik állandó szereplő, Joe Lopiccó is közvetít, és Ron Sadley önti formába, esetleg maga az elbeszélő. Annál is inkább, mivel egy helyen mintha Lopiccó lépne a színre, illetőleg az ő másutt zajló cselekvése („Fiókokat húzogató ki”) kerül az előtérbe, de az is lehet, hogy szimultán futnak egymás mellett a szólamok, a nyomozásé, más szereplő megjelenítéséé és a házaspáré, ők „tulajdonképpen a világnak egy kis változatát jelentik”, anélkül, hogy „világszerűek” lennének. Miként a regény más szegmense sem utal a világszerűség körvonalazhatóságára.

„Olvasok, gondolta Ron. Nem így telt el az egész életem?” – a kurzivált cselekvés indítja el a (belső) monológot. S a regény is egy könyvet jár körbe, a legkülönfélébb helyeiről kiemelt idézetekkel. Ez nem más, mint Sören Kierkegaard *Vagy–vagy*,⁸ amelynek egyes mondataiból a fokozatosan kibomló, lassan-lassan feltáruló bűnügy *kiolvasható*, az aláhúzott sorok, a kiradírozott aláhúzások mind-mind jelek, amelyek megtevészenek, egyben a megfejtéshez járulnak hozzá; árulkodó nyom az alábbi is: „Az egyik szerző arra szánja el magát, hogy a másikban rejtőzködjék el. Való igaz, hogy a Szerző mintha megjárd volna művétől, mely nyugtalan álomhoz hasonlóan egyre csak rémisztgette őt, még az elbeszélés során is.” Nem szükséges túlságosan hosszú keresés, hogy *A csábító naplójában* rábukkanjunk az alábbi sorokra: „A mint kiadó: Ez egy régi novellatrükk (...) az egyik szerző arra szánja el magát, hogy a másikban rejtőzködjék el, mint a ládikó a kínai ládikójátékban. Való igaz, hogy A mintha megjárd volna művétől, mely nyugtalan álomhoz hasonlóan rémisztgette őt, még az elbeszélés során is.”⁹ A regény többszörös áttételen keresztül önmagára vonatkoztatja a régebben leírt szavakat, a „meta-metaregényi” effektusra hagyatkozva. Csakhogy ennél továbbmehetünk, a Viktor Eremita néven közreadó „szerző” (esetleg szerzőfunkció)

a Nat Roid-anagrammának feleltethető meg, jelezve a műfaji váltást, a detektívregényi fordulatot. Az elrejtőzés az álnév-anagramma biztosította feltételek között egyben az álom–ébredés dichotómiára játszik rá, a „kísérteties”-t (das Unheimliche?) hozva játékba. A nem csupán olvasó, hanem önmagát cselekvő (nyomozó) embernek is elfogadhatni akaró Ron olvasásban eltelt életével az alábbi állítja szembe: „Amit csinálhattam, sosem volt egészen... az én csinálásom.” Mely érthető olyképpen, hogy mások irányításának engedelmességgel végezte feladatát, mások sugalmazásának engedett, illetőleg sosem volt önálló ez a csinálás, belerejtőzött a mások csinálásába, utánzott mást. Hiszen a cselekvés Szerzője (a Nat Roid-regényekben) olykor ugyancsak visszariad önnön cselekvésétől, a cselekvés során is, így az elbeszélés a cselekvés elbeszélése, amely hasonlítható egy/a nyugtalan álomhoz. S ezzel, a saját létével szemben támadt kétségekkel, önnön elbizonytalanodásával ellentétes példaként merül föl a MERCUR-ból ama bizonyos házaspár „... a verébbel”. Természetesen nem előzmény nélkül. Szintén a MERCUR-ban „volt egyszer egy riport egy házaspárról. Akiknek volt egy verebük”. A helyszín: „Európa”, a házaspárról annyit lehet tudni (egyelőre név nélkül szerepelnek), hogy beszélgetnek a verébbel, a verebről. A verebnek van neve: *Spero* (a könyvben is kurziválva!).¹⁰ Ez a MERCUR szerint reményt jelent. Csakhogy a „madaras könyvben” (megint könyv, amelyből [ki]olvasni, tudni lehetne, kellene valamit) nincs talán benne.¹¹ Remény annyi marad, „ha este otthon madarokról beszélhetnénk”. Szinte felejtésre ítélt mondatok, beleszöve egészen más cselekvés- és gondolatdarabokba, mintegy előrevetítésként emlegetve, hogy Ronnak legyen mire emlékezni. Az olvasással nem ért célt, hiszen ott ez a fajta madár nem lelhető. Ám az írásban rögzült beszélgetés fölmerül az emlékezet mélyéből, a férfi nyilatkozata idéződik, egyáltalában a visszaemlékezés során rekonstruálódik a riport. Ron értelmezése ambivalens. Az első megközelítés: „Megint egy ember, aki elhúzódik a világ problémáitól”. Hallható volt ilyesféle „vád”, rosszallás a Tandori Dezsővel jegyzett madaras, koalás könyvek megjelenésekor, ez lenne a reflektálatlan, „mimetikus” olvasás. Aztán Ron meginog, rádöbben fogalmazása túlságos határozottságára: „Egy emberpár, aki... amely...” A grammatikai tévesztés/keresés a nyelvhez utasítja. „Igen, a szavak. Összekeverednek.” S ekkor már visszavonódnál látszik a könnyelműen odavetett megítélés. „De irigyelte is őket. A magabiztosságukat, amely, mint a MERCUR riportere megírta, mégis magában rejti »e világ minden bizonytalanságát és szorongását.«” Előbb a kulcsszó: rejti; a rejtőzködő szerzőtől jutunk el egy magatartás alapformájáig, vagy fordítva, ez az elrejtés utasít a „szerző” alakváltozásához, ha úgy tetszik, a szerzői (?) „palimpszeszthez”. További kulcsszavak ennek az igének vonzáskörében kapják meg helyüket, látszólag az ellentétes oldalon, kívülről a magabiztosság látszik, de e magabiztosság mögött rejtőzik a bizonytalanság és a szorongás, ez utób-

⁷ Tandori Dezső: Nem szeretném, ha fálnál. Bp., 1980. 262–265. Az innen származó idézeteket a továbbiakban külön nem hivatkozom.

⁸ A feltehetőleg használt kiadás: Sören Kierkegaard: *Vagy–vagy*. Ford., jegyz.: Dani Tivadar. Utószó: Heller Ágnes. Bp., 1978. A kötet versbetéteinek zömét Tandori Dezső fordította.

⁹ Tandori 446; Kierkegaard 17.

¹⁰ Tandori 117.

¹¹ Uo. 116.

bi, amely olykor elfogja az állandó szereplőket, nem a félelem, jóllehet időnként az aggodalmaskodás is, még egyszer leírom, a szorongás tölti el őket a különféle helyzetekben, különös tekintettel a mindenkori könyvből (más esetben Pascaltól)¹² feléjük áramló, őket időnként hatalmukba kerítő, a bölcsélet kétségeit a nyomozás adott esetére transzponáló értelmezési kísérletekre. Az a szorongás, amely éppen a sötétben tapogatózás révén nem a teljes reménytelenség szituáltságát idézi elénk, hanem a körbejárását, a formális logika csődjét, egyben a nem pusztán az adott esetre vonatkozatható bizonytalanságát, elbizonytalanodását. Annyi azonban világossá válik, hogy a riportter akként határozza meg a házaspárt, miszerint képesek befogadni a világot (a tágabb kontextus) „minden bizonytalanságát és szorongását”, ráismernek, átlátják és kialakítják az élhető élet lehetséges feltételeit. Ron tétován emlékezik. Még a nevet sem tudja pontosan idézni, olaszosnak gondolja, Santori, „vagy ilyesmi”. A cselekménynek azonban haladnia kell, a szereplőknek megtervezett útjaikra kell lépniük, a bűnügy felderítésének végigvitele nem tűr halasztást. Egymásra másolódik a MERCUR-ban közölt riport „üzenete” és a nyomozó (magán)élete, amely egyelőre felderítetlen, „rejtély”-ekkel teli bűnügybe torkollott – meg a könyv (természetesen a könyv, hiszen a nyomozónak olvasásban telt el eddigi élete!) – (ezúttal meg nyomokat olvasna a végtelenbe nyúló szövegekben, mivel az újság, az aláhúzásokkal teli kötet és az ezekkel összefüggő létezés szöveggé fogalmazódik meg, szöveglabirintussá válik, amelynek sem középpontját nem ismeri, sem járatainak funkciójával nincs – egyelőre – tisztában). S ha Tanrodiék foglalatossága jelentéktelennek tetszik a cselekmény véres „valóságával” szemben, Ron mélyen elgondolkodtatja: valójában melyik az „igazi” élet? Amelyik privatizálásnak tetszik az „aktivisták” szemében? Vagy amelyik a privát lét személyességét, a szorongás elfogadását tanúsítja? „De viszont nincs-e mélységesen igazuk a Mr. és Mrs. Tanrodiknak” – döbben rá, belemélyedve a riport mondataiba. „Hogy egy verébbel kezdik... és aztán mások, mondja a Mr. Tanrodi, ám folytassák onnét, ameddig egy verébbel eljutottunk. A veréb maga a sokaság. Egy lény a tömérdekből. És a Mr. Tanrodi bebizonyította, mondja a Mrs. Tanrodi, hogy egy ilyen teljesen átlagos lény is maga a csoda.” Tekintsünk el az elbeszélésben „alkalmazott” paradoxonoktól, amelyekkel a mondandó úgy kerekedik ki, hogy egymással ellentétes tényezők egymás közti viszonylataikban kapnak alakot. Semmi sem lehetséges önmagában, semmi nem egészen az, ami; bármi, bárki csak valamihez/valakihez képest az, ami/aki. Tanrodiék kezdeményezők, megindítók, ám a velük elkészült riportból kitetszően beteljesítők, példát mutatók, lényegi „igazságok” megtestesítői anélkül, hogy a végső igazság birtoklói lennének. „A veréb maga a sokaság”, egyetlen veréb, amely sokaságszerűségét nem utolsó sorban nevének köszönheti, Spero (ezúttal nincs aláhúzva), maga a remény. Egyszerre átlagos lény és „maga a csoda”, s ebben az összefüggésben módosul az átlagos meg a csoda szótári jelentése, átszínezik egymást, közelebb kerülnek egymáshoz, persze a távoli viszony fennmarad, nem húzható össze jelzős szerkezetbe, átlagos csoda vagy csodás

átlag nem létezhet, az efféle lény sem az. A tö- és hiányos mondatokban következő felsorolást követőleg, amely a veréb részvételét jelzi a társas életben, Mrs. Tanrodi írja körül a regényrészletnek talán legfontosabb gondolatát; kettős szempontból is az. Az első: Mrs. Kesternisky művészi akciójával ellentétben a köznapi dolgok ismétlődő elvégzése nem kevésbé léteremtő, az életet „felfokozó” tevékenység, amely összefüggések, ellentétek, különösségek és banalitások kereszteződési pontját jelöli meg, mint a világbanlét, bensővé váló „világtér” kitüntetett helyét. Ezáltal – anélkül, hogy a létezés értelmének bölcséleti kérdését tenné föl – a könyvekkel kezd párbeszédbe, azokkal, amelyek olvasása tényleg viheti olvasóját, de amelyeknek révén a megértésre nevelődhet a létező. A második: a világ többféle lehetségesége. A legnehezebb feladatok közé tartozik megnevezni az „igazi világot”-ot. A világ még azonosítható lenne a szűkebb és tágabb környezettel, mondjuk így, a természettel és a társadalommal, mindenféle létező világával, azzal, amelynek „keretében” a létezés lezajlik, az ember teremtette „világ”-gal, valamint azzal, amely már megteremtődött: a teremtő és a teremtett természettel. Csakhogy *igazsága* kérdéses marad: melyek azok a kritériumok, amelyek alapján igazinak lehetne nevezni egy/a világot? Megragadható-e ez fogalmilag? A különféle filozófiai válaszokat mellőzve (hiszen éppen nem ezekre hivatkozik a házaspár, hanem tapasztalataira, a „világ”-ból kiindulva a világra) korántsem az irodalom, a művészet lép az előtérbe az idézendő válaszban. Az irodalom annyiban, amennyiben egy regényből emelek ki mondatokat, a művészet annyiban, amennyiben a házaspár és az említett hölgy lényegében hasonló módon alakítja ismétlődő cselekedeteit, megszüadítva a gépiességtől, a rutintól, távol tartva a kiüresedést, az elidegenedettséget, a látványosságot, az elismerésre, dicsőítésre áhítozást. De – mint volt róla szó – az öncélúságot, a szépelgést, az érzélgősséget is. Nem gondolva arra, hogy az ugyancsak tudományos diszciplínaként elfogadott etika paragrafusai, tételei szerint járnának el. Ilyenkor szokott a kifejezéseit és fogódzóit nem lélo kritika eszköztelenségéről beszélni, jóllehet a foglalatosság egy/a verébbel, madárral tárgyi eszközöket igényel, de beállítottságot is, továbbá annak elgondolását, hogy a szükséges összeműködés nélkül aligha volna lehetséges az élhető, ha úgy tetszik, az „igazi” élet létre hozása.

„És ha valaki, mondja Mrs. Tanrodi, ha valaki egy verébbel, csak egy verébbel nem képes úgy foglalkozni, mintha a veréb teljes világ lenne, a maga reménytelenjével és reménységével, veszendőségével és pontos tökéletességével és szépségével és furcsaságával, igen, ha a világ egy verébbel nem képes úgy foglalkozni, mint önmagával, akkor a világ sosem fog tudni... igazi világgá válni.”

Noha Ron gondolatárama nem tagolja szét a maga töprengéseit és a riportból visszaemlékezett mondatokat, így „nyomdatechnikailag” nem engedi, hogy a retorikailag nyilvánosan előkészített mondat csattanója hatásosabban érvényesüljön (mivel Mrs. Tanrodi mondatait szorosan követi Ron elmélkedése, megértése, hiszen a Tanrodiházaspár nem utasítja el a másféle lehetőségeket). S miközben a Tanrodiak képviselte magatartás foglalkoz-

¹² Mint pl. a Most van soha. Bp., 1981. regényben, amelyet másutt elemeztem.

tatja, gondolataiba belejátszanak annak a regénynek történései, amelyeknek akaratlanul részese lett. A töprengés mondatai megszakadnak, idegen elemek ékelődnek be, Ron kétfelé figyel, kétfelé haladnak fel-feltörő gondolatai, ezek mégis ugyanazt célozzák: az igazi és a nem-igazi világban eligazodás akarását. Lassan ötlük föl benne, hogy sem a választás nem oly magától értetődő, ez nem lehet a XIX–XX. század művészeinek kivonulása a menthetetlen én-ek, a nyelv csöddé válásának köznapiságából. Tanrodiék választottak, olyképpen, hogy egy más választást is elképzelhetőnek vélnek, az sem alacsonyabb rendű. Hiszen mások számára akadnak „fontosabb dolgok” (a regényben aláhúzva!), ezek is lekötethetik „azokat”. Ron önmagától kérdez: helyzete lehetővé tenné, hogy „nyugodtan” foglalkozzék „egy verébbel?” Mr. Tanrodi a riporternek felel, ám válasza Ront hozza zavarba. A felelet ugyan nem meglepő az előzmények ismeretében, csak éppen Ron pillanatnyi helyzetére nem illik egészen. Elképzelhető, hogy Ron nem lát túl pillanatnyi helyzetén? Hogy belekeveredett egy bűnügybe, amelyből egyelőre nincs kilépés? És honnan lehetséges kilépés? Olyan, amely nem látványos, nem a művészet válasza a személyiség, a nyelv fölvetésére? Amely a létezők rendjét a megértésre alapozza... Mr. Tanrodi meglehetősen visszafogottan nyilatkozik:

„... természetesen nem foglalkozhat *mindenki* verébbel, és a világ minden verébével sem lehetne így foglalkozni, az örület volna, de hogy *legyen* a világon pár ember, aki... akinek egy veréb maga a világ, az megint természetes dolog, ez is a világ része, így kerek a világ, mondta Mr. és Mrs. Tanrodi...”

A cselekvéseknek is megvannak a korlátai, az általánosítás tévútra csalhat, a kizárólagosság hitelteleníthet. A különös és az általános között jelentékeny (lehet) az eltérés. Ron mint D’Orleans felügyelő kételkedik, nem tudjuk ugyan, pontosan miben, hiszen a Tanrodiéknak címzett kérdés abbamarad, csupán az egyik fele hangzik el, hogy átcsapjon az eseményességbe, illetőleg annak jelzésébe. Nevek, apró mozzanatok, az eseményességet illető kérdések nem hozhatnak megnyugvást. Vissza kell térnie a riporthoz. Átvezetéképpen arra gondol: „Egy veréb kellene. Egy rigó”. Amilyen gyorsan jött, oly gyorsan múlik el ötlete. Elképzei, amint „graculakoktált” iszik Mr. Tanrodival. Belső monológjában továbbra is Mr. Tanrodi nyilatkozatát adja vissza. Már itt megjegyzem: szó sincs az emlékezet szelektációs munkájáról. Ronban semmi kétség nincs aziránt, pontosan értette-e, idézi-e a házaspár szavait. A lényegét illetőleg: valószínűleg. A mondatformálást tekintve feltehetőleg kevésbé, zaklatottsága, az, hogy – mint megtudjuk – „forgott” vele a világ, az, amelyikben élnie adatott, ami körülvette, nem a képzeletbeli, még kevésbé a Tanrodiéké. A megértés nem hozhat megnyugvást. Sem eligazítást (a bűnügyben, élete újjáalakításában). Nem marad más hátra, mint beleélnie magát Tanrodi szavaiba. A regény kitérője egy alternatíva felvillantása, áttételen keresztül. Egyben ráismerés arra, hogy a külső világ, a VILÁG mellett létezhetnek belsők, „magán”-világok, talán „igaziak”, amelyek lehetővé teszik az életet azok számára, akik saját akaratukból vagy más módon kívül akarnak maradni. Vagy egy kicsit távolabb.

„Hohó, de a Mr. Tanrodi azt nyilatkozta, hogy ő

felismerte, hogy fizikai valójában rá a madárnak van igazán szüksége, tehát jó is, hogy a világ egy kicsit mosolyog rajtuk, meg megy tovább a maga közönyös útján, ők így a Mrs. Tanrodival ketten jobban megmaradnak a verébknek, és ők tulajdonképpen a világnak egy kis változatát jelentik, és a világ teljességéhez járulnak hozzá, látszólag jelentéktelenül, de, mondta a Mr. Tanrodi, épp ez a vicc, hogy ha valaki igazán együtt él egy verébbel – például egy verébbel, de ő, mondta a Mr. Tanrodi, azt is meg tudja érteni, ha valaki egy ölyvvel él együtt, ha bír –, szóval akkor nincs *jelentéktelen* dolog és *jelentékeny* dolog, akkor...”

Itt ér véget a riport idézése, a továbbiakban ugyan elképzei Mr. Tanrodit a saját helyébe, de ez a képzelődés hamar múlik, oda kell jutnia saját helyzetéhez, teendői végrehajtásához, ahhoz, hogy az eddigieknél jobban „belakja” saját világát. Tanrodiék külön útja ugyan vonzza, de megismételhetetlennek tűnik, Tanrodiék nem abban adtak leckét, melyek a „fontosabb dolgok”; hiszen éppen az a lecke lényege, hogy meghatározott körülmények között nincs jelentéktelen és jelentékeny dolog; kinek-kinek magának kell alakítania úgy az életét, hogy ezek a különbségek eltűnjenek. Amit Tanrodiék tesznek: kihásitanak a világ teljességéből (mely feltehetőleg beláthatatlan, fölmérhetetlen, ennek következtében vállalhatatlan) egy szeletet, egy sávot, amely sávon részben létrehoznak egy/a világot, amely úgy igazi, hogy hitelesnek gondolható el. A világ eszerint efféle kisvilágokból tevődik össze, Ron Sadley felismer egy efféle kisvilágot, amely igazibbnak mutatkozik az eddig megélt világgal szemben. Csakhogy a maga számára nem ez a fajta hitelesség van fönntartva; amiként értetlenül áll a rázúduló eseményekkel szemben, fölkészületlenül találja az ellene készülő „merénylet”, olyannyira érzékeli, hogy Tanrodiék útja nem az övé, talán csupán a megértést, a beleélést vonhatja le tanulsággul, s átláthatja a kölcsönös függőségek rendszerét; amely rendszerből út vezethet a szabadság terei felé. Megfejtésre vár számára Mr. Tanrodi felvilágosításának ama passzusa, amely úgy kezdődik: „ha valaki igazán együtt él egy verébbel...”. Már csak azért is, mert a folytatás módosít a kijelentésen, „például egy verébbel”, azaz Tanrodiék nem abszolutizálják életformájukat, amely a verébbhez kötöttségben jelölődik meg. Az igazi együttélés, az igazi élet köszönhető egy verébbel közös életnek, de nem feltétlenül csupán annak. A veréb nem ürügy, nem jelkép, ugyanakkor korántsem mellékes tényező, nem elhanyagolható a lény. De nem is egyetlen *változata* a világnak. Nem azért, mert *kis* változat, egy házaspár privát szféráját emeli a példa szintjére. Léteznek más változatok, az együttélésre látszólag talán kevésbé alkalmas ölyv tartása szintén lehet egy igazi együttélés jelzése. Az ellentétek feloldását követné legalább még egy mondat. De ez nem hangzik el, ezt Ron nem tudja, nem akarja idézni, nincs „végső” tanulság, nincs eligazítás.

Joggal vetődhet föl a kérdés a regény egészének, a szétágazó történetdaraboknak az ismeretében, hogy miért iktatódik be ez a riport Nat Roid egyik, magától értetődőleg szabálytalan detektívtörténetébe. Hiszen sem megakasztó mozzanatként, sem a feszültség fokozásaként, sem a nyomozás ösztönzőjeként, de (sommásan fogalmazva) sem a szereplői jellemek lélektani hite-

lesítéseként nem játszik lényeges szerepet, legalábbis első megközelítésben ezt igen határozottan állíthatnók. Meg azt is, hogy az első esetben névtelenül, a második esetben névvel felbukkanó riportalányok nem járulnak hozzá a rejtélyek földerítéséhez, messze nem mutatkoznak érdekeltnek a cselekmény bonyolításában, a szövevények fölfejtésében. Főlösképpen epizód volna? Szubjektív kitérő? Fricskázása a kritikának, a regényelméletnek, a Tandori-kutatásnak?

Messziről kezdem. A Nat Roid-regények egyfelől a detektívregények talán túlságosan népszerűvé nőtt családjában foglalnak helyet, részint azzal, hogy különböző mértékben, de érvényesítik a „klasszikus” meg az újabb „krimik” (v. ö. Chandler regényeinek jelenlétét a Nat Roid-regények struktúrájában!) számos fordulatát, kiváltképpen a cikluson áthúzódó szereplők képviselte típusok cselekményalakító szerepét, az ok-okozati összefüggések törvényszerűségét és anomáliáit. Részint azonban eltérnek a „krimik”-től abban, hogy előszövegül nem feltétlenül a műfaji előzményekből választják a regény szerkezetében munkálkodó történeteket, hanem a műfaji, mármint a detektívregényével az első pillanatban nem vagy alig összeférhető ókori, korai-újkorai és újkorai – nem feltétlenül regényi, közvetlenül szépirodalmi – műveket, amelyek a regények várható és nem várható helyein, olykor motivikus funkcióban, rejtve, ráolvasva, nyíltan segítenek értelmezni a történeteket, megkönnyítik a szereplők jellemzését. Másfelől a Nat Roid-regények felmondják a detektívregények közmegegyezéssel műfaját, s mindössze az eseménysor külső szintjén tesznek eleget a XIX. századtól kezdve kialakult, elfogadott, gyakorolt és bevált szabályoknak. S ezt másutt már megjegyeztem: a két állandó szereplő (hozzájuk esetleg egy harmadik, ritkábban egy negyedik csatlakozik) megvitatta, mi történt, felvázolja az értelmezés esélyeit és lehetőségeit, a következtetéseket mérlegre teszi, nyomolvasást végez, elismerve, hogy a nyomok nem mindig biztosan igazítanak el, olvasnak, többnyire többféleképpen, a szöveges tanulságot a szövegből kiolvasható más tanulsággal szembeállítva, tudva, hogy bárki lehet a szöveg értelmezője, az értelmezések pedig homlokegyenest ellenkezőek lehetnek. Miközben halad a történet a végkifejlet felé, esélyek, változatok bomlanak ki, jól és rosszul tervezett életek, művészi igények és álművészi megvalósulások, művészi személyiségek és művészetet játszó individuumok, kettős szerepű figurák kavalkádjába kaphatunk bepillantást. Mindenki keres, többen nyomoznak (a hivatalosság, a rendőrség majdnem jelentéktelennek tetszik), a két állandó szereplő-nyomozó nemegyszer a gyanúsíthatók között lelik magukat, nyomozásuk olykor önvédelmi küzdelem.

Megteremtődik egy/a világ, többnyire egy családon belül, érdekes összefonódottságban és kapcsolatokban, a középpontban és a peremen, elfogadva és elutasítva, nemegyszer egy összekuszálódott család alárendeltségében képződik meg valami belterjesség, valami „világ”-tagadás vagy „világ”-tól elzárkózottság, meg-

annyi félreértés, amely lekerekített, a teljesség illúziójában vegetál, míg egy jelentéktelen ügy, például egy madár elvesztése, nem indítja el a kiszámíthatatlan cselekedetek egész sorát, bűneseteket, amelyek között nem látszik összefüggés, váratlan fordulatokat, amelyek hátterében nemegyszer egy könyv egy passzusa rejtőzik. Egy efféle eseménysorba lépnek be Tanrodiék, akinek neve – kell-e említenem? – Tradoni madárfelügyelővel, a kolofonban található Tandori tulajdonnévvel alkot anagrammabokrot, a másutt előforduló Tradics szintén ehhez a tulajdonnévbokorhoz csatlakozhat. Itt azonban epizodikus fölbukkanásuk ellenére (vagy éppen azért?) megnő szerepük. Amit elmondanak: cáfolat. A szerény célkitűzés, a még szerényebbnek tetsző megvalósulás valójában *létrehozás*, életbe léptetés, szembenállás az események változatosságával, a meglepő fordulatokkal, a regényességgel, ha úgy tetszik, az epikáról alkotott elméleti elgondolásokkal. Hiszen amit Tanrodiék tesznek, sem nem változatos, sem nem regényes, legfeljebb bizonyos szempontból különösnek nevezhető, viszont ismétlődés, függés, felelősség, a „világ egy kis változata”, amely természetzerűleg nem zárja ki a világ más kis változatait. Noha Tanrodiék cselekvését megmosolyogja a világ („egy kicsit”, hiszi a beszélő), ennyiben marad a kapcsolat a világgal, hiszen az „megy tovább közönyösen a maga útján”. Ne menjünk el emellett: „közönyösen”. Hiszen Tanrodiék munkálkodásából éppen a közönyösség hiányzik. Ellenben ott a részvét(el), ha költői célzással élnek, azt írnam, szemükben valóban éles fény a részvét. Ezen keresztül a több ízben emlegetett hölgy művésztette emelt dekorációs igyekezetére látunk rá. Arra, hogy „például egy veréb” vagy egy másik madár létezése nem kevésbé létezés, egzisztencia, mint a létét oly féltőn őrző, olykor művészkedő, máskor bölcselkedő emberé. Arra továbbá, hogy a madár segítségére szorul, de ezt a segítséget létezésével hálálja meg: lehetővé teszi azt a tevékenységet, amely művészetbe torkolthat, és lehetővé teszi azt a gondolatot, amely a világ teljességéhez történő hozzájárulást éppen ezáltal képzele el, sőt, valószínűsíti meg. Mindez idegen elemnek tetszik egy olyan regényben, amely csalások, csalatások, merényletek, gyilkosságok, visszaélések hálójába hívná a mit sem sejtőket, akikben azonban felmerül egy riport nyomán a másfajta létezés. Amely ugyan a töprengő nyomozó számára sem most, sem később nem adatik meg, de amelynek tudása, elképzelése oldhatja rossz érzését, szorongását, elbizonytalanodását. Meg nem szüntetheti: ez a regény sem ellentétes erők harcát beszéli el. Nem a jó meg a rossz küzd egymással. A bűnügy felderítése során előbukkan egy olyan „világ” lehetősége, amely a maga külön létében példázta, hogy nem a világ problémáitól húzódik el, hanem képes arra, hogy megmosolyogtató voltában is kisvilágot alkosson. A lények egymásra utaltságának kisvilágát. Nincs szükség bőséges magyarázatra. Egy riportból kiolvasható, ami az egész történés ellensúlyául szolgálhat. Nem kell szaporítani a szót. A szót a cselekményesség szaporítja. A bűnügy.

Portbou, passázs

Portbou apránként nyílt meg, úgyszólván grádicsokban, ahogy aláereszkedtem a lépcsőn a tengerpart felé. Egyetlen óráim volt, amit ki kellett töltenem, hatvan percnyi szabadság két vonat között.

A szűk sikátor egyik ablakában madárszárny rebbent; sötétruhás, őszhajú ember igazított a hófehér kalitkán. A madár, az öreg és én közöttem ablakrácsok fekete függőlegesei; megismételhetetlenül pontos felvétel. Az öreg arca meztelen és védtelenebb, mint az apró madártest, amit először megsajnáltam. S mert észrevett, gazdája már engedte is le a redőnyt, hogy ne lássam – őket. Rácsok, csattanások, egy kapu zárva, de a tenger mind közelebbről kéklik. A lépcsőfordulónál többnyelvű tábla mondja el, hogy itt, a határon tartóztatták fel Walter Benjámint 1940. szeptember 25-én.

A kisváros kopott falaira egyszerre felkúszik valami jelentős, aminek még nem tudok nevet adni. Francia-katalán feliratok, kiskocsmák, ponyvák hűvösén lengő szuvenírok, néhány tünékeny tranzitarc. Lenn az öbölben vasárnap délután helyi családok napfürdőznek.

A víz tiszta és belegázolni tudok csak, türelmetlen gyönyörűséggel, pedig a köveken jobb volna vigyázni. Meg is billenek, ruhástul belecsúszom a vízbe. Jó magamon nevetni, és jó vizes nadrágban kifeküdni a napra a fehér-kék csónakok közé. Az egyik orrának íve épp a városháza árnyékára merőleges. Fényképezek, nyugalom van, a sejtjeim isszák a fényt, a vasárnapot, a csónak nevééről ekkor még nem jut eszembe semmi.

Elengedem magam, mint léggömböt a kisgyerek, aki a veszteség rémülete előtt még elgyönyörködik a nekirugaszkodásban.

A szilánkosra tört figyelem sebeit a „*dolgok átélésének oltalma*” (WB) képes beforasztani. Egy-egy összesűrűsödő pillanatra gondolok (most), mely úgy ragyogja át az embert, hogy felfénylik a világ minden részlete. Portbou ismerős volt, köveivel, kalitkáival, az izzadó poharakkal a napernyők alatt. Mindez egyszerre volt jelen, egyetlen hatalmas dobbanásban, akkor és ott a menetrend sipoló ideje volt idegen.

Így történhetett, hogy útban az állomás felé eltévedtem. A házakat nem tudtam szétválasztani, az utcák összegabalyodtak. Nem volt honnan hová, csak föl és le, jobbra és balra, előre és hátra.

Bárhova mozdultam, Portbou volt.

Aztán a sikátorok íve segített rajtam. Egyszer csak ráismertem: a fölfelé, az innen el. Az állomás magasából még visszaneéztem; Portbou egyetlen óra volt, amit ki kellett töltenem, hatvan perc szabadság két vonat között.

A hozzátartozás poétikája

(Takács Zsuzsa: A test imádása / India)

„Hol tartózkodjam, ha nem a testben, amikor / itéleted ideje eljön?”

(Takács Zsuzsa)

Minden jelentős költészet felveti az érvényesség problémáját. A versben való megnyilatkozásban az érvényesség az a vertikális aspektus, melyen keresztül a líra igazságkaraktere egyrészt érintkezik valami önmagán kívüli mással, másrészt a találkozásban egyszerre formát is ad ennek a másnak, azaz mint aktív erő fejt ki hatását. Ha azt mondjuk, Takács Zsuzsa költészetének egzisztenciális tétje van, akkor elsősorban arra az aktív nehézkedési erőre gondolunk, ami a verseiben megképződő szövegvilágok legfőbb poétikai összetevőjeként a személyiség/személyesség mögötti, mélységi sorozatokat megalakítja. *A test imádása / India* című kötet szövegvilága egy olyan individuális beszéd teremtettje, melyben a beszélői szubjektivitás (E/1) a reflexiosorozat többszöröződésében formálódik meg, s miközben a szerzői hang az antropológiai általánosság formájában tud megszólalni, mégis képes megőrizni individualitása egyszerűségét és utánozhatatlanságát. A kötet hét ciklus koherens rendszere. *A Maszk I., Maszk II., Kimozdulások, Gazdánk távolléte, Nyelvtan haladóknak, Dallamtöredékek, India* című ciklusok szintagmasora sajátos időbeliséget rögzít, amennyiben a *Maszk I., Maszk II.* ciklusok verseinek többsége korábbi kötetekből kerül ide, míg az India-ciklus egy készülő kötet verseiként, szinte hírmökként jeleződik. A kötet temporális organikussága, az életmű történéseibe való beágyazottsága rendkívül beszédes, és jól mutatja Takács Zsuzsa költészetének tudatosan építkező kibontakozástermészetét. Ennek a kibontakozástermészetű poétikának legfontosabb elve a megújítva megőrzés. Ez mind szerkezetileg, mind tematikát illetően azt jelenti, hogy a ciklikus sokszínűség ellenére a kötet egyik legfőbb összetartó alapja a belső tükröződések rendszere, melynek az egyes versek egymásra nézésük, egymásra fordítottságuk következtében valamifajta közös belső áramlás mozgástörvényeinek engedelmessé válnak. A kötet tematikus vezérfonalának alapelemeit *a test, a szerelem, a sors, a hit, a bennük érzékelhető belső törések, betegség, hit, újrakezdés, újjászületés* motívumrendszere adja. A motivikus tömbök közt rendkívül izgalmas, dinamikus szinekdochikus viszonyrendszer épül ki, mégis azt mondhatjuk, hogy a kötet fókuszpontjában a testtematizáció áll. A test Takács Zsuzsa kötetében antropológiai állandó. A recenzió azt igyekszik bemutatni, hogy ennek az alaptételezésnek a poétikai-szemléleti mozgások terén milyen katartikus következményei vannak.

Mindenekelőtt érdemes megvizsgálni a kötet szemlélet alapformáit. Mivel a könyv záró ciklusa, az *India*, véleményünk szerint a kötet szintézisét adja, a messzebről induló megközelítést több szempontból is érdemes felől kezdeni. Fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy az India-ciklus több irányból is megerősített különállása csak látszólagos. A Kalkuttai Teréz emlékére ajánlott húsz szonett ugyanis elsősorban a korábbi poétikai-szemléleti sajátosságok szerves következményeként válik Takács Zsuzsa költészetének meghatározó darabjává. Mintha a korábbi pályaszakaszok verseinek tudattalanja jutna levegőhöz ezekben a szonettekben, hogy velük együtt önmaga *teljes horizont-*

ját birtokba vehesse. Takács Zsuzsa maga is hangsúlyozza, hogy a témával való találkozás mennyire meghatározó volt morális és poétikai értelemben is: „*Én a Kalkuttai Teréz szövegeivel való találkozás után teljesen megrendültem. Kant kategorikus imperativusa jutott az eszembe arról, hogy valaki, nevezetesen egy jómódban felnevelkedett fiatal albán nő a hit sötétjében élve, évtizedeken át végzi a könyörületesség munkáját, pusztán akarata, ha tetszik, a lelkiismerete, a hithez való hűsége parancsát követve. Ez egészen magasrendű, kivételes élet. A háttérben meghúzódó elkötelezettség mégis rokon a művészi elkötelezettséggel, feltételezi a transzcendencia meglétét.*”¹

A Kalkuttai Teréz szövegeivel való találkozás komplex élményének hangsúlyozása is arra vall, hogy az India-ciklus a megszállás és a birtokbavétel történéseit rögzíti. Természetesen nem intertextuális értelemben (Kalkuttai Teréz naplójának és jegyzeteinek szövegbe ágyazásával), hiszen ez pusztán a poétika technikája, sokkal inkább valami mély, *immanens idegenség* kioldódásaként. Igaza van Halmai Tamásnak, amikor azt mondja, hogy nem szerencsés szerepversről beszélni a ciklus darabjai kapcsán.² Véleményünk szerint a ma oly divatos énalteregő alakzatának használata mélységesen idegen Takács Zsuzsa poétikájától. A szerepvers a másik hangjának megszólalása az énben (vagy az én megszólalása a másikban), s mint ilyen, a személyiség decentralizálódását jeleníti meg a többszöröződő szólásokban. Ennek éppen az ellenkezője történik az India-ciklusban: egy olyan koncentráció, melynek során a versekben ént mondó hangban a szerzői hang önmaga tisztább formáját nyeri el, mintha elérne a *mondás szíve közepébe*. A kötet egyik legszebb verse, a *Panasz*, ars poetica érvénnyel rögzíti az énkonstanciát, a beszélő azonosíthatóságát mint erényt és kötelességet: „*Mégis, akik merünk még egyes / számban beszélni, és pusztá együttérzésből / használjuk a többest...*” (127. o.). Takács Zsuzsa költészetének egyik legfontosabb mozzanata ez a mondó és a mondás összetartozását vállaló beszélői pozíció. Ebben az értelemben az énonosság, természetesen, nem az én kimondhatatlanságának (individuum est ineffabile) a reflektálatlanságát jelenti, vagyis nem egy közvetetlen lírai monológgal állunk szemben, hanem a sajátunk, mint idegennek a megtapasztalásával. A szonetteknek éppen az ad érvényességet, és éppen attól válnak felkavaró élménnyé ezek a versek, hogy a Kalkuttai Teréz vallomásaiban megnyilatkozó hittapasztalati megrendülést valami, a bensőben idegenként megtapasztalt táplálja és tartja fenn ugyanúgy, ahogy „*egy nő homályos útjain*” járó Takács Zsuzsa reflexivitásában is az énnel a sajáttal szemben megképződő idegenségtapasztalata az egyik legfontosabb versteremtő erő. Ez az inkonzisztencia ugyanis rendkívül termékeny erőket hoz mozgásba az érzékenység és a figyelem permanens koncentráltága által. Ebből fakad az a dichotomikus szerkezet, ami Takács Zsuzsa költészetének koordinátarendszerét a motivikus oppozíciók erőtereként teszi megragadhatóvá. A test-lélek, arc-maszk, külső-belső, hit-hitetlenség, élet-halál stb. egymás jelentéseit keresztező ellentétpárok valójában egy belső törésvonal felszíni vetületeiként értelmezhetők. A belső törésvonal az azonosságproblematikán belül képződik meg, s azt a kérdést veti fel újra és újra, hogy milyen morális következményei vannak az énben megnyíló (és megnyilatkozó), benne idegen hangként megszólaló ellenerőknek. Az első szonett első mon-

data talán akaratán kívül sodródik bele Takács Zsuzsa költészetének egész problémarendszerébe: „Föjlánlom a Hozzád tartozás megtapasztalását, / vak engedelmességemet.” (Föjlánlom 133. o.). A hozzátartozás nem egyszerűen egy életbe ágyazó emberi kapcsolat, hanem a létezés egyetlen autentikus módja, ami kivétel az én összes viszonylatára. Kalkuttai Teréz esetében az indiai nagyvárosok nyomornegyedeiben az Istenhez való totális elköteleződés jegyében realizálódik a *hozzátartozás* praxisa. Takács Zsuzsa költészetében a *hozzátartozás* a teljes azonosulás, feloldódás állandó és elérhetetlen vágyként vonatkozik az élet kis és nagy eseményeinek teljességére. A hozzátartozásvágy (a teljes hozzámartozás, hozzátartozás) Takács Zsuzsa számára olyan az egész létet átszövő, permanens kibontakozás, melyben drámai történések és felismerések teszik lehetetlenné az ember elemi vágyát, a teljes felajánkozást. A hozzátartozás azonban csak egyfelől föjlánlás és odaadás, másfelől és egyszerre igény is. Még a vak engedelmességben is csak úgy képviselhető és bírható, ha maradéktalanul jelen van benne a másik is. Akár csak irányító erőként vagy igazító jelként, de az elrejtettségéből, a maszk mögül mégis előállva. Ezen igény követelő volta a birtoklás vágya felől nyer megerősítést. Takács Zsuzsa könyvének alapkérdése az: hogyan bírhatja el az önmaga idegenségét is birtokló teljes föjlánkozás a másik felől mindig hiányként (idegenként) érkező felajánlást?

A Kalkuttai Teréz hitelbizonytalanságában végső formát nyert immanens idegenségkérdést a kötet megelőző ciklusai alapozzák meg és járják körül, csak más erőterben, más súlypontozás formájában. A kötet élére helyezett *Maszk I.*, *Maszk II.* című ciklus a szerelem és a test bonyolult, egymást erősítő és kioltó kölcsönösségét mint alapvető létélményt mutatja be. A nyitóvers egyben a kötet címadó verse is: A test imádása. Ez a merészségig őszinte vers olyan kitarulkozás, melynek hatósugara az egész kötetre kiterjed.

„Mikor már búcsúzóul szeretkeztek,
és nyitott szemmel figyelték a látványt,
kéjesen meg-megvonaglott, eltorzult
az arca, szinte sikoltozott az aktus
gyönyörétől,”

Takács Zsuzsa számára a test történelem, amely a föjlánkozás eseményei során az élet törvényeit tölti be. Az ember a testét kell, hogy adja. S ez a test a szerelemben önmaga követeléseit nyeri el, de mindig a másik test tükrében. A test imádása a teremtett lénynek azt a megfeszítettségét mutatja be, ami a nem-test számára a testi kiszolgáltatottságból fakad. „Hol tartózkodjam, ha nem a testben, amikor / ítéleted ideje eljön?” (153. o.) – kérdezi az India-ciklus egyik záró verse, az Ítélet ideje. Az, hogy a test a lét kivonhatatlan része, a lélek kibonthatatlanságával állítja szembe az embert. Mivel a test látó és látható, azért tapintó és tapintható is. Ez a *kitettség* a szerelem potencialitása is, hiszen a szerelemben az én mint látvány áll elő, aki maga is „nyitott szemmel figyel a látványt”. A ciklus versei (de a kötet egésze is) szívbe markolóan írják a bőr drámai esztétikájáról, a felszín és a feliratok (maszkok) történéseiről, arról, hogy a teljes testi azonosulás, extázis láthatóságában is megmaradó, láthatatlan nem-test idegensége miként keresztezi a láthatót.

„Sirt örömeben testükből
a szeretet sóhajtásszerű távozása miatt,
sirt, mert úgy vélte, az felel, akit most
büntetnek a hónapok óta érzett,
alattomosan terjedő fájdalomért, a lélek.”

A test imádása címként rendkívül érzékletes és pontos meghatározása annak az ellentmondásosságában megrendítő tapasztalatnak, hogy a test mint tárgy másik általi meghatározottsága hogyan fordul vissza önmagára, a látható és tapintható világ egyetlen kivonhatatlan, nem ignorálható jelenségére. A test Takács Zsuzsánál mindig kockázati tényező, akár a szerető testről, akár a beteg, romló testről, vagy éppen a másik testet felemelő, annak másságától viszolygó (vagy ahhoz vonzó) testről legyen szó. A test sajátos szembeállítottága a saját lélekkel, a másik testtel és másik lélekkel Takács Zsuzsa számára a folyamatos figyelem tárgya. „A fürkésző szemet elfedő tükörben föl- / tűnik alakod. Az arany keretet öltő / pillantásnak tetszel, vagy mégsem?” (Sértések, bizonyos tükrök 15. o.) Az élet/történelem által barázdált, felszántott test az igazi költészetben azonban mégiscsak e lera-kódások nélkül jelenik meg, olyan transzparens formaként, melyen átrajzolódnak vagy átütnek a lélek és a szellem mélyáramlatainak történései. A maszk levetközése a művészetben az én maradéktalan önbevallása, mintha a bőr pórusain, üregein át közvetlenül tárulna fel a belső (mint József Attila Ódájának gyönyörű fízológájában). A költészetben az ént mondó hang tiszta grammatikai formaként képes megalkotni a testet a maga mezítelenségében. Takács Zsuzsa költészetének finom érzékisége ebben a tekintetben is szinte demonstrálja a költészet hatalmát. A fiatal testtől, aki számára „nincs más kiút, / csak a szenvedély kielégítése” (Vonatút 10. o.) a „csupa ránc, csupa / sebhely öregasszony” (Ítélet ideje 10. o.) testéig követhető az a metamorfózis, ami a test történelmének egy-egy érzékletes képkockáját vetíti az olvasó elé. Hogy ennek az önfelmutatásnak a kockázatával mennyire tisztában van a szerző, jól jelzi az alábbi versrészlet:

„Ha kilyuggatott bőrünket nem vinnénk
szerelmi vásárra valahányszor, ha verseinkben nem
teregetnénk ki mások szeme elé: szégyenszemre.”

(Vonatút 10. o.)

Takács Zsuzsa költészete a kilyuggatottságában átlátszó bőr szűrőjén át íródik. Ez a nagyon sajátos fokalizáció úgy teremti meg az esendőség költészetét, hogy a feltároló drámaiság mindig tartalmazza a katharizis lehetőségét. Az, hogy Takács Zsuzsa versei a félelem és a részvét költészetét írják, talán leglényegibb részét adja a *hozzátartozás poétikájának*. Talán ebben az értelemben a legbeszédesebb az az utalásrendszer, amely az allúziók révén egy jól meghatározható irodalom (és irodalmiság) szöveglágába írja vissza a kötet verseit. Látens költői hitvallásnak tekinthető, hogy éppen Tolsztoj, Dosztojevszkij heroi-kus szenvedői, vagy a Naphimmuszban a világ elemeit az összetartozás lényéivé antropomorfizáló Assisi Szent Ferenc vagy a testbe kapaszkodásnak és a test megtöretésének (*disiecta membra*) költészetét író József Attila tragikus felismerésekben (anagnorizis) megszülető elemi élet-szeretete, életakarása válik a szerzői élettörténet kritikus pontjaiban továbblendítő erővé:

„Már célba vettek engem a franciák, jól tudom,
de utoljára összeszedem minden erőmet és
elhúzódom golyóik elől a nyögések, harci
kiáltások terét szegélyező erdőig. Térdre
esem a bokrok, a fű, a fölázott föld előtt.”
(A fölázott föld előtt 130. o.)

A szerelmi extázis verseitől a szenvedésben megszülető tragikus katarzisz verseiig mutatja fel Takács Zsuzsa az emberlét apoteózisait. Nem biztos, hogy a kötet ebben a vonatkozásban a testiségétől, a materiális létezésétől a lelkeségig, a spirituális önkiteljesítésig vezető utat emelkedésként rögzítené. Véleményünk szerint a kötet belső utalásrendszere nem teszi lehetővé egy ilyen koncepciózus teleológia beleolvását a versvilágba. Inkább arról lehet szó, hogy a saját bonyolult körülményeibe ágyazódó, keveredő szerelmi extázis ugyanúgy elmélyülhet a tragikus katarzisz felé, mint ahogy a szenvedés testi-lelki története elkerülhetetlenül taszítja az embert az erejének újrendeződéséből születő katarzisz felé. Ebben az összefüggésben értelmezhető a kötet újjászületés-motivikája. „Újszülött testem, kezdj új életet! – / *biztatod magad Hallják a biztatást / mind a zöldek a kertben. Fejüket / felütik, kérdezzetés megindul. / Zöld ruhában lépsz az utcára te is.*” (Bizonyos napszakok 13. o.) Takács Zsuzsa versvilágában minden nap a halál, a pusztulás és a születés, újjászületés lehetőségtereként adódik. Ez a nyitott tér teremti meg az egzisztenciális kockázat tétjeit, azt a súlyt, melyet korábban a versek nehézkedési erejének neveztünk. Úgy gondoljuk, hogy ez az egzisztenciára nyíló tér voltaképpen olyan erők rendszere, melyben az élet sorssá válhat. S Takács Zsuzsa verseiben az élet minden megjelenési módozatában sorssá lesz. Sors a test és sors a lélek, s éppen ennek a sorsazonosságának köszönhető, hogy a test és lélek összefüggése semmilyen tematizációban nem esik szét bináris szembenállássá, hanem a sorsazonosság közös hordozója és lenyomata lesz. Takács Zsuzsa poétikus sorsfogalmát ugyanis nem terhelik Walter Benjamin nevezetes sorsdefiníciójának baljós implikációi. A sors az élők bűnösszefüggése – mondja Benjamin³ azt hangsúlyozva ezzel, hogy a sors olyan tehertétel, amely az embert mindig egy irányba lendíti ki: visszaveti a bűnbeesés teológiai-metafizikai horizontjára. A sors Takács Zsuzsánál sokkal inkább a görög sorsfogalomra emlékeztet, legalábbis abban a vonatkozásban, ahogy a sorsot mondó Püthia az önmegismerésre szólít fel: Gnothi szeauton! A sors ebben az esetben megismerésként, még inkább felismerésként tétéleződik, tehát az élet eseményeinek rendjét mint dinamizmust felismerő viszonylatként. A sors a testi lét lehetősége. Ez a belátás egyrészt implikálja az ember végzetes magára-hagyatottságát, másrészt szinte rákényszeríti, beletaszítja a transzcendencia keresésébe. Ez a botlásokkal, kisiklásokkal terhelt szemléleti mozgás Takács Zsuzsa költészetében valószínűleg most szólal meg átütő érvénnyel, s ez nemcsak az India-ciklusnak köszönhetően van így. Már a kötet korábbi ciklusában is (szinte majdnem minden versben) érezhető az, hogy a verstörténések (a szenvedélyes szeretkezéstől Kalkuttai Teréz imáiiig) mindig mintegy a *transzcendencia árnyékában* történnek. Ez a leárnnyékolt eseménytörténet formálja és alakítja a Takács Zsuzsa-versek homályos, mégis éteri auráját. Sok versen keresztül lehetne illusztrálni ezt a transzcenden-

ciát megképző derengést. Ezek közül (más szempontból is) talán kulcsversnek tekinthető a Panasz című vers, ezért érdemes egészében idézni a szöveget:

„Belecsorbul bicskánk a megfaraghatatlan
fába. Hüvelykünk tenyerünk alá
fordul, vállköpenyünk beszakad, az álló-
munkától remeg a lábunk. Ezt akartuk
– mondjuk. Pedig volt kacagás elég éppen.
Szolgánkat, a testet nagyon szerettük.
Beleremegett a lelkünk is, amikor szült,
és szemünk sirtak az örömtől, látva
az előtt. Mégis, akik merünk még egyes
számban beszélni, és pusztá együttérzésből
használjuk a többest, bevalljuk magunknak,
hogy Istent csak feltételezni tudjuk, hiába
látjuk, hogy a forma, amelyet faragunk,
egyre inkább hasonlít egy keresztre.”
(Panasz 127. o.)

Ez a gyönyörű vers nagyon pontosan tárja fel a beszélő Isten-tapasztalatának lényegi természetét, ám a megfogalmazás pontosságának köszönhetően a szöveg ki is lép a személyesség köréből, és az emberi hittapasztalat általános szerkezetét ragadja meg. Azt a léthelyzetet, amely az immanencia felől egy folyamatos hiányérzetben realizálódva az Isten-lét megalapozhatatlanságának tapasztalatát erősítheti meg, mégiscsak ezen hiányérzet közepette megfogalmazódó kérdésekben, felkiáltásokban nyer formát. A sorsproblematika is ebben az összefüggésben ágyazódik a kötet verseibe. Látjuk, hogy a forma, amelyet faragunk, egyre inkább hasonlít egy keresztre. Ez a látvány valójában felismerés, abban a lehetőségben való részvétel, ami által az élet sorsként válik érzékelhetővé. A lehetséges hitmegalapozás éppen ennek a potenciális látványnak a felismerése és beismerése. „Minden szándékunk / az egyetlen hasonlat felismerése volt: a Város világgossága a Bárány” (Vedd figyelembe 149. o.) Az erről a tapasztalatról való költői beszéd azonban nem lehet a hitbevallás tiszta konfessziója. Takács Zsuzsa versnyelvének sajátosságait inkább az Istenről szóló hitbeszéd poétikája felől lehet a legjobban megragadni. A Panasz című versben is jól érzékelhetők e beszédnek a „döccenesei”, „göcsörtjei”, kerülőútjai, az Isten feltételezettségéből fakadó nyelvi bizonytalanság, a sors- és hittematika nagy formátumú kidolgozása mégis az India-ciklusban valósul meg. A ciklus Kalkuttai Teréz életének töredékein, törmelékein keresztül a hit próbatételének verseit foglalja magában. A nyelvi valójában komplex álszonettek (Takács Zsuzsa műfajmegnevezése) a magánbeszéd valóságosságát, a napló intimitását, a misztika motívumkincsét és a tárgyias tényközlő beszámoló regisztereit is képes egy nagyon hiteles nyelvi megnyilatkozástípus forrásává tenni. Mintha a kötet korábban kiépített hálózatának egészé lendülne mozgásba, kezdene még intenzívebben hullámszítani. Az India-ciklus nemcsak motivikus szintézis, hanem a reflexivitás és a beszélői perspektíva olyan súlypont-áthelyeződése is, amely a korábbiakban nyert összes beszélői léttapasztalat érvényességét és drámaiságát őrzi. A többi ciklushoz képest a legjelentősebb változás a megvilágításban van. A transzcendencia által leárnnyékolt tér alakjai és árnyai is sokkal élesebbek, mintha nagyobb szögből vagy erősebb intenzitással esne be a

fény a ciklus versvalóságába. Ez az érzésünk abból fakad, hogy a ciklus szemléleti terében az emberi esendőség, egzisztenciális határlét drámaisága folytán még kiéleztettebbé, még kockázatosabbá válnak a kereső kíváncsiság kérdései. Kalkutta és Bombay nyomornegyedek sötétjében minden kontrasztosabbá válik, az antropológiai perspektívák is tisztábban rajzolódnak ki:

„Hol tartózkodjam, ha nem a testben, amikor itéleted ideje eljön? A csupa ránc, csupa sebhely öregasszony kék-fehér szegélyes fátyola alól föltekint a báránnyelű égre.

.....

A mélységek felé: magasba emelve göcsörtös ujjait jelentkezik Neked.

„Itt vagyok, ahova helyeztél, Istenem.”

(Itélet ideje 153. o.)

Az India-ciklus verseiben az a *pőre ittlét* szólal meg, amely rég szembesült mindazzal, ami van, és azzal is, ami nincs, és ebben a kitisztított reflexiós térben igyekszik a korábban felajánlott hozzátartozást a lehető legérvényesebben megvalósítani. A ciklus fikcionált tere a reflexió tere. A Kalkuttai Teréz által bejárt földrajzi tér az első szonett-től kezdődően, mint metafizikai tér válik bejárhatóvá vagy bejárhatatlanná. „Hazafelé tart a testem. Mozgó vonaton írok. / Budapest vagy Bombay végül is mindegy.” (Hazafelé tart a testem 143. o.) A tér közös. Ez a térközösség azonban elsősorban nem a szenvedés közössége, nem az emberi elesettség szívbemarkoló látványának univerzalitása, hanem annak a *tapasztalatszerzési lehetőségnek a rögzítetlensége*, amit az ember újra és újra hiába próbál elleplezni, kiüzni a látványteréből:

„Pedig a betűid vagyunk mindannyian
Bárány. Könyvedből léptünk elő, és
Megsemmisülni oda igyekszünk vissza.”

(Betűid vagyunk 147. o.)

Ez a koncentrált, lényegi felismerés a hozzátartozás poétikájának centrális mozzanata. Egyszerre antropológiai, etikai és poétikai belátás is. A könyvben betűként materializálódó, testetlenné váló lét az emberi kultúra olyan szimbolikus reprezentánsa, melyben immanencia és transzcendencia egyszerre lel otthonra. A kép metaforizációs mozgása azonban jelzi azt, hogy nem megnyugtató, nem egy mindent elsimító felismerés-ként akar rögzülni, hiszen a felismerésén belül nyilvánvaló mélységi törések is felszínre kerülnek: a betű olvasója maga a betű. Ezért az önmagát olvasó írás nem tud a vakság következményei elöl kitérni. Nagyon tudatosnak tekinthető az idézett verset követő szonett kezdete (és címe): „*Vak vagyok, sejtetik, míg mindenki lát körülöttem. / S valóban: mondható-e emelkedésnek, ha házam / összeomlott, és én a leprások közé megyek haza?*” (Vak vagyok, sejtetik 148. o.) A megírt és a megíratlan könyvek egyként zárják be az embert, aki valahogy mégis kimarad belőle. A Takács Zsuzsa-vers mégis visszairódás tud lenni a Könyvbe, mert a hozzátartozás betűit írja. Ezen recenzió tapasztalat felől is olvasható a kötet záróverse, az Endorphin, s innen nézve a jutalom verseként hangzik fel. A hozzátartozás vágyában való kitartó hűség, amely Kalkuttai Teréz újra és újra India nyomornegyedeibe

űzte, az életben fejti ki erőit, de a versben nyer formát. S jelentős formát csak jelentős erők hozhatnak létre. Takács Zsuzsa kötetének olvasása után az ember saját bőrén érzi e jelentős erők örvényeit – a katarziszt.

„Honnan ez a vendégség-ézés
bennem, a tekintetek világos feketéje?
Hogy aki azt mondta, ne gyertek, nincs

mondanivalóm, és jegesen koccantak
fogai, ha beszélni kényszerült, most
táncol és énekel. – Mozdulni sem merek.”

1 Györfly Ákos: Nem megnevezhető, ki teszi ezt velünk.

Interjú Takács Zsuzsával, <http://www.prae.hu/prae/articles.php?aid=2432&cat=3>, 2009. december.

2 Halmai Tamás: A test imádása. Új Forrás, 2010/9.

3 Walter Benjamin: *Sors és jellem*. in: W. Benjamin: *Angelus novus*. Budapest, Magyar Helikon, 1980. fordította: Tandori Dezső. 63. o.

(Magvető Kiadó, 2010)
Komálovics Zoltán

Vers születik, azért ünnep van (Vasadi Péter válogatott verseiről)

Majdnem jól sikerült: az innen-onnan első filozófus (tudniillik, hogy ő vette volna magára elsőnek a kalandos sorsú fogalmat: filozófus), Parmenidész tanköteményében a poéta pompás járművön, kocsihajtó Napleányoktól övezve kél útra az Éjszaka és a Nappal kapujához. A kocsit, melyet a vágy kancái vonnak, beavatásra szállítja utasát: „Mindent meg kell tudnod: / úgy a meggyőző igazság rendületlen szívét, / mint a halandók látszatait, melyekben nincsen igaz bizalom.”

Majdnem jól sikerült; az *út-szó*, írja Parmenidész, a *van*: egy és folytonos. No de utóvégre is: Parmenidész okolható érte a legkevésbé, hogy az emelkedett elme, idővel később, majd annyiszor kudarcot vall. S aligha az ész alkalmankénti kompromittálódásának folyamánya, hogy az eleait követő bölcselők és költők oly számszerűen éltek át realitásként a semmit. A fánum diktál? S ha az, hányszor fogja még tollba mondani, hogy az érzett lélettől, az ember kíváncsiságrajongásától a teljes testi-lelki felsültségig vezető út gyakorta néhány lépés csupán? S hányszor kérdez még vissza dacosan a teremtmény? A semmi, az irracionális – mik ezek? Az önsanyargató szellem látásai? Vagy az annyiszor meggyalázott lét kicsit sem túlzó, visszautasíthatatlan evidenciái?

Súlyos eszmék lévén bizonyosan megérik az áldozatot. S hogyan másképp, ha nem kútfőiket minél tüzetesebben fűrkészve jöhet napfényre igazságuk? Vasadi Péter is a részleteknél kezd. Bár az ő költészetének lényegi alapja a legnagyobb merészség, azaz a teremtéshez való engedelmességgel szegődés. S e kötődéstől nem függetlenül: valami változhatatlan, régtől gyűlő, jóformán szemlélet-té vált állandóság, mely nemhogy ütközne a külszín jelenségeivel, ellenkezőleg: itt a líra tömör formulái alatt határvilágok találkoznak – a test és lélek felületi dolgai emelkednek fel az örök emberhez. A kicsiny és közeli va-

lóságok felfedezőjénél, Vasadinál tehát az örökkévaló – merthogy ő ennek bányászpolgára is egyben – nem elvont vigasztalás, hanem saját tapasztalatokból következő, át-élt (ha úgy tetszik: átszenvedett) élethit. Másképp szólva: meg nem szabdalt igény, hogy e teremtett világon semmi sem jelentéktelen. És semmi sem jelentéktelen. Mint-ha e hit mélyén Parmenidész vélelme, hogy a létező: egyedüli egész, s nem törik, nem szakad szét, egy teljességgel belső, absztrakt, távoli napként ragyogva. E naphoz képest Vasadi elosztályozott verseiben minden egyéb ősfilozófiai kinyilatkoztatás legföljebb nosztalgikus ábránd; dehogynem mozog a létező; a „lényeknek csak nyomkövetői vagyunk”. Ami pedig a szerző élethitét illeti, a *Válogatott verseinek* nyitányául jelölt *W. B. üzenetei*-ben elcsattan erről egy mondat, mely költészettan gyanánt is olvasható: „A látszatokat pokol / penésze üli, a / menny magja / nyavalyádban van.” Nyavalyádban? – a küzdésben, az akaratban, a feltétel nélküli hit lírájában.

A külső élet alakilag cselekvés, csupa kép és emlék, a lélek ereklyéinél pedig alig akad hathatósabb ellenszere a semminek. Az emlékeficites sorsok sivarak, sőt bizonyos értelemben nem is sorsok, inkább a vakvéletlen stációi. Hogy Vasadi Péter számára miféle visszhangok váltódnak ki a túnt időből, arról eleget elárul a favágóhoz írott ódája: „Hát nem feledünk. / Forgassa csak a lélek / dallama kürtjét: / van olyan árok, / mit a rög nem, / csak a sírás tud / betemetni.” Sírás, a továbbiakban csontzene, tántorgó angyal! Szó sincs itt arról, amit az ember elsőnek felfedezni vél? „Éneked örült, de / a föld domborodik / ki belőle.” Hol az elevenség, a lendület, az ígért; egyáltalán: hol van Vasadi átélt, átszenvedett élethite? Feltehetően abban a meggyőződésében, hogy az élet a maga lehelesterű, csip-csup kicsinységétől istenes tágasságáig folytonos kontroverzia; egyszerre megrázó és gyönyörű. Talán igaz, hogy a lényeg fénytől övezve, néma magányban fészkel. De igaz az is, e fényt, az óriás dolgok és a kicsinységek fenséges ragyogását semmi más, mint az elűtő háttérzsin teszi láthatóvá. A természetes éleslátás kontrasztra vágyik. S aki felhúrozta az emberi idegrendszer, a rezonanciáért hűrozta fel, arányok és árnyalatok játékaért; azért, hogy differenciált érzések, megoszló és megosztható gondolatok kapjanak hangot a költészetben. Vasadi Péter éppen így csodálkozik rá önlelkére és a világra, s milyen gyönyörűen mondja el ezt *A látszat lebontása*, egy harmadik személyű alanyak adva az elragadtatás pillanatait, mikor „a folyton ünnepelelt burok / lomhán lecsúszik, szétszakad / alázuhan; / közel s távol víz nem dörög / s nem is csobog / mégis kinéz tengerre ablakon”. Mi teszi végre sajátossá Vasadi Péter megszólalásait? Bizonyára az, hogy imponderabilis sejtéseit, belső, lelki élményeit oly jellegzetes versnyelven: a tárgyias próza és vele összevont asszociatív képiség stílusában formulázza. És e stíl, ha az írás úgy kívánja, teljesen spontán ingamozgást végez az élet közvetlen jelenségeinek festésétől akár a legsűrűbb metafizikáig.

Érdemes megnézni, hogy Vasadi Péter alkotást és erkölcsöt bonthatatlanul egybetartó költészete a modernség hányféle forrásából ízlel. Kitűnően szerkesztett verseit nem feszíti-e a montázs dinamizmusa? Nem sejkik-e át sorain megannyi kiáltó expresszió, vagy Bretonéknek, az államok gárdistáinak merész (avagy tán nagyon is végiggon-dolt) fantasztikum? „völgyesedve, mint a katlan / vesz körül a csönd, bezárva / térre nyíló ajtóm zárja / időkulcsa

elhajtva / tért az idő ki nem nyitja / rámborul az éber álom” (*Visszatekintő*). Nem sejkik-e át sorain a francia iskola egy osztályának, a René Char-, Paul Chaolut-félék szelid s konok alázata, mely a lényegre törést példázza, azt, hogy a költő szellemi lényének a lét gyökéig járatosnak kell lennie. „Most a csönd körös-körül / gyűrűzni kezd. (...) Ha van benned, mi meglazult, / hadd dőljön el. Jó lesz gyökérnek. / Atomjaidra szét kell hullanod. / Örülj neki. Majd átsugárzol.” (*Panasz.*) S különben: nem sejkik-e föl soraiból a modernisták általános gyónási vágya; nincs-e meg Vasadinál is a bevallást illető törekvés? Az, hogy a huszadik-huszonegyedik század költője, pláne a moralista, szinte kényszerül magán- s köztörténetét bevallás módjára adni. S motívumaira tekintve nem talál-ni-e meg közöttük a költői beszéd közösségre vonatkozó perspektíváit, szociológiai és történeti utalásokat? (*Stigma, Magyar költők, A miniszterelnök.*)

Értsünk szót: Vasadi Péter már jó ideje senki más, mint ő maga. Akiben a mű nem sok vagy kevés külön-álló tanúságtétel, hanem szakadatlan alakulás, mely formák, érzések és gondolatok egymásra következő rétegeiben teljeseedik ki. Önála egyfajta teremtésp próbának lehetünk szemlélői: mintha nem csupán elkülönülő versek sorát, hanem minden alkalommal egész költészetét is írta. (E vonatkozásban közeli rokonait jegyzik az Újhold lapjai, Pilinszkytól Nemes Nagy Ágnesig és Rába Györgyig.)

Talán szokatlanul hangzik, de Vasadi Péter lírájának is, mint voltaképpen minden nagy költészetnek, a tovább már nem bontható esszencia minél artikuláltabb kifejtése a célja. Az ilyenféle vállalkozás (azaz a vers belső élete: az ihlet, az élmény általi megszólítás, a folyton munkában lévő képzelet, a költészet újbóli és újbóli visszaszerzése) odaadást, elmélyedt műhelymunkát feltételez. Nem a gyengeségnek enged, aki odaadással, szeretettel eltelve fog hozzá a jóvátehetetlen ösbűn és következményeinek elemzéséhez. Az élet zuhanató mivoltát és nagyszerűségét töviről hegyire ismerő költő olvasója hamar rájön, hogy Vasadi Péter szeretetgyakorlatában egyöntetűen jelenik meg valóság és világiasság, testiség és lelkiesség. Talán ez az egyetlen viszony, sőt ethosz az, amelyben az ember lehetséges ambícióinak teljes realizációját nyerheti. A szeretetet vagy az odaadást azonban valamiféle orvoslás gyanánt azonosítani: téves – a szeretet közelebb áll a mindentudás szomjához, s ezzel közelebb az ember drámájához, mint a dráma elodázásához.

A dráma a kint és a bent, az érzéki és a szellemi kodifikálásaiban és rögtönzéseiben követhető nyomon. S abban a szüntelenül kifejlő, visszahogadó s újra kifejlő reményben, hogy a drámából nincs eleve kizárva a katarzis. A kézről kézre továbbadott szeretet azt jelenti, hogy – névvel, név nélkül – csakis a folytonosságban bízhatunk: „fess föl betűidet a félszer meszelt falára. / kik átszállnak fölöttünk, rádismerjenek”. Ha a költészet ok (azon az alapon, hogy egészen egyedít tud kifejezni a valóság-ból), úgy alighanem Isten épp e kettős attitűdöt: a testinek-térbelinek és a szellemieknek a megajzolását hagyta a költőkre. A válogatott kötet csaknem valamennyi darabja ez áldott érdeken, az egyéni és az általános kölcsönös-ségén épül. S az életmű klasszis darabjai azt a külön üzenetet hozzák, hogy itt az írás nem kizárólag művészi feladat – magatartás is. Az elhívás egyfajta testet öltése: vers születik, azért ünnep van.

Csodálat fogja el az embert, hogyan váltogatja a szerző

a dalt a gondolati líra bonyolult észkonstrukcióival, úgy, hogy egyformán hiteles használója mindegyik formának. A Vasadi-vers tele van mozgással, határozott, erős színekkel, néha már-már tapinthatóan körüljárhatónak tetszik, máskor szavainak távoli asszociációi keltik a szépséget. De övé a fenséges, a méltóságteljes mozdulatlan világa is. Érzékiség és mérték jellemzik; finom és nemes érzékenységében előkelő ironia bujkál. Nemigen akad manapság költő, akinél az elegancia, a hajlékony mondat oly súlyokat tartana, mint nála. S annyi jelentést adna túlról, mint ő, ki a közvetlen, mindennapi valóságot és a sejtelmek homályos honát egyöntetűen gazdag verstárgynak látja.

Vasadi Péter felfogásában az írás megismerés; a szó talán valamelyest mélyebb értelme szerint: kivetkőztetés a látszatokból. Nem a végeستől kíván végtelent: a világtól kíván többet, mint amennyit e világ adni látszik. *Illuminált bizonyosságról* beszél; arról, hogy „van mersze végigtapogatni szemmel a művét”; hogy „miféle tűz, vérbő pokol, üdv, gyönyörűség, / honnan az ádáz szerelem”; hogy a „pásztorok nem tágítanak Betlehemből”; arról, hogy miénk lesz a szó: „Mind igébe fordul. / S bennük az Életet / mi fogjuk kijelenteni.” Másrészt az *élő semmi* izgatja, a *semmi domborodó melegágya*, a tenyérbe hozott veszteségek. Ellentétei felől egy olyan bölcsesség felé tart, amelyben (mint mondja) „Végre egybeesem. / Végre az Egybe esem.” Az idő ablakából szemléli a világot, mely tart valahová, egy másik ágon azonban a világ maga a *létapály*, miközben ki tudja, hányadik mélypontját éli: „Gyökérrel fölfelé, lefelé koronával / alul van a fényrengeteg.”

Az igazság napvilágra hozása a költészetben; ott, ahol ez igazság súlyegysége az érzés, nem egyszerű, holott belsőleg igenis a végső, illúziómentes egyszerűsítésre kell vezetnie. Arra a nagy egyszerűsésre, amely a formára nézve kifelé többnyire egy sokrétű, bonyolult alakzatot eredményez; s Vasadi esetében e forma szinte a kezdetektől érett kivitelben jelentkezik. S mélyül, tisztul, szélesedik máig; avval, hogy egyre plasztikusabban és tömörebben ad hangot a több tudásnak. A szó szerepe nem az, hogy ékítsen, hanem az, hogy áthasítsa a napok tényeit, s az ürességet lebirva, új térrel gyarapítsa a tudást. Ez nagyjából egyenértékű azzal, hogy a költő a valóság utánzása ellen lázad. A művészet, az alkotás – mondta állítólag Picasso – lemossa a lélekről a mindennapok porát. Igen, a legjobb műveiben épp erről van szó; a szépség a közönséges porszem s a transzcendencia feszítávolságát tölti be. És Parmenidész visszaköszön: „...az egész valószínűnek tűnő elrendezést elmondom neked”.

Nosztaigia volna ez az ősemény? Vasadi Péter egyfelől gyöngédséget, másfelől evangéliumi erőt sugárzó költészete mindenestre maga köré gyűjt bennünket, hogy megérezzük, s amennyire lehet, megértsük a *valószínűnek tűnő elrendezést*, abból is elsősorban sajátmagunkat.

Éppenséggel úgyszintén a megértésből következik a válogatott versek társ gazdájának, Végh Attilának szerkesztői alkalmassága: mélyen és messzire belátja ő a Vasadi-életművet, és elég érzékeny is ahhoz, hogy a bőségből, Vasadi Péter verseiből egy kis kézbesimuló könyvet komponáljon. Lehetett volna másképp is; ő a megjelent Vasadi-kötetek rendjén mérte föl a pályát. Hogy kompetens ember: a megjelenésre kiválasztott minőségi művek bizonyítják. Nyilvánvalóan először, másodszor és harmadszor is a szerzőnek köszönhetően emi-nens írásesemény a könyv, de a szerkesztőjét is rangban

tartja. Kivált, hogy Végh Attila egy alig polemizálható nagyságot ragad meg, elemez és indokol a versekhez csatolt tanulmányértékű utószavában.

Komoly meggondolnivaló, sőt: több is annál, és pedig éppen egy étellel több, amiről könyve zárólapiján Vasadi Péter így nyilatkozik: „Én most ezt az / érett személyt mérlegelem, / mint az egyetlen kozmoszt, / mely kinyújtott kezembe / adatik.” Milyen egyenes és fesztelen bejelentés! Mint teológia: túlmegy az én értelmén. Mint szólni hitelesen vágyó lírikus, tökéletesen tisztában van vele, hogy a test mindent csakis nehézkedésével és saját magán át bír felfogni s kifejezni. Halljátok hát az ígét, mely a kozmosz és Ó – és rajtam keresztül: a kozmosz, rajtam keresztül: Ó.

S tényleg: nyújthat-e magasabba, elnézhet-e meszszebbre az ember, ha költő?

(*Írott Szó Alapítvány – Magyar Napló, Budapest, 2009*)
Kelemen Lajos

Egyensúly

(Kelemen Lajos: *Föltett igaz*)

A költészet csatái a nyelven belül zajlanak. Különböző végeredményekkel, mik kaotikus bőséggel áradnak. Épp e bőség magyarázza, hogy a művek immár nem annyira önértékük révén emelkednek a figyelem fókuszába, hanem a mítoszcsináló és -generáló tudatbefolyásoló ipar működésének köszönhetően. A kritikairás ebben a helyzetben egyre nehezebben felel meg feladatának. Művek, értékes művek sikkadnak el. Az értő figyelem hálója szakadozik. A homályba hullt, észre alig vett alkotások (ne áltassuk magunkat) többnyire azok, melyek ellenállnak a könnyű olvasásnak. Ilyen mű Kelemen Lajos *Föltett igaz* című válogatott és új verseket tartalmazó könyve is, amely szigorú rostálás eredményeként jött létre. A válogatás szintje mellőzve a *Virraszt a kéz* című első kötetet (Kozmosz, 1979), a *Közel a város* (1990), a *Hegyi verseny* (1995), a *Telepesek* (2002), illetve az újabb termés versanyagára támaszkodik. Az öt ciklusra (*Napcsoda, Történet, Műsor, Mi, itt a kép szélén, Signum pacis*) tagolt könyv miközben kipusztult életformákat, a természet apró rebbenéseit, városi jeleneteket, helyszíneket, múzeumi emlékké kövült pillanatokat (*Óramadár, Elhagyott gyárudvar, Zártkert, Fejvadász, Western, Egyszarvú, Egy őslény-tankönyv margójára, Telefonfülke, Rovargyűjtemény, Karácsonyi fantázia*), s nem utolsó sorban bibliai jeleneteket, helyzeteket (*Napcsoda, Getsemáné, Izsák, Zakeus*) ábrázol, valójában létfilozófiai töprengéseket közöl. Csupa nehezen megnevezhető, befejezett múlttá, emlékanaggyá vált fakutumot. S épp ez a körülmény, a tárgyiasított valóság „visszajátszása” kvázi történeté, s az ezt kísérő érzelmi reflexió jelenti e líra értelmezési tartományát.

E „visszajátszás” során, érdemes erre is fölfigyelni, a tárgyak, események nemcsak önmagukban, nemcsak önmagukért fontosak, hanem azért, mert metafizikai jelzésük, jelentésük van. A költő ezt a rejtett jelentést bontja ki. S ezen a ponton vissza kell utalnom e líra sajátos, a képiséget és a fogalmiságot egymásba tükröző nyelvkezelésére, arra az alkotót jellemző sajátosságra, mely nem

tévesztendő össze a mindinkább elszaporodó, a spirituális torzképét kínáló verskísérletekkel, melyek a fedezetlen csekként kibocsátott homályosságának metafizikai tartalmakat tulajdonítanak. Holott a metafizikai tartalom végső értelme szerint sokkal inkább világosság, mint homály. A létezés nagy rendszerét megértő, megsejtő ember szavakon inneni és túli mozdulata, amellyel a létezését végtelenül meghaladó kozmikus törvényszerűségekre mutat rá, mi több, képes az élő és élettelen világ történéseibe illeszkedő módon az elfogadó szeretet és a bizalom megélésére. Ez a fajta világtátelés – a magyar líra spirituális megújulása – Pilinszky János nevéhez kötődik. A létezés drámáját kifejező költészete könyörtelen intenzitással jelöli ki, máig érvényesen, a „pokol és a menny közé szorított” evilági térben az emberi kreatúra helyét. Ezzel szemben létezik egy másik fajta – az előbbinél oldottabb, inkább hétköznapi, mint ünnepélyes, kifejezetten meditatív jellegű költészetfelfogás is. Az utóbbi lírai modellt Kalász Márton költészete képviseli, amely nemcsak a magyar költészetben gyökeredzik, hanem eltéphetetlen szákkal a német irodalomban is. A Hölderlintől Rilkéig, illetve Uwe Gressmannig húzódó szellemi fonal magától értetődő módon kapcsolódik össze Kalász Márton létfilozófiai töprengéseivel, melyben a szemlélődés, mint az isteni jelenlét felismerése tételeződik. A drámai létmegélés viharait ez a szemlélet lecsendesíti. Így jut el a keleti vallásokban és a nyugati misztikusoknál egyaránt fölfedezhető spirituális derűhöz. Ez a szemlélet, mint ez az eddigiekből következik, nemcsak költői állásfoglalást jelent, hanem világnézetet, létstratégiát, az üdvözülés modelljét. Kelemen Lajos költői tájékozódására ez az éppen csak felvázolt lírafelfogás maradandó hatást gyakorolt.

Kelemen Lajos indulása idején, s ezt enigmatikus, többszörös absztrakciókban gazdag, sajátosan egyénített költői nyelve igazolja, tüntetően került az igénytelenséget leplező költői nagyotmondás buktatóit. Mélyebbet akart mondani, csöndesebbet. Lírája ily módon a csöndes elmélyülés felé fejlődött, abba a tartományba, amely jószerével észrevétlen maradt a provokatív, vagy csak túl hangos, túlságosan felszínes beszédmódokkal szemben. S igaz, ami igaz, az a fajta elmélyülés is ritka holló, mely képes fölfejtetni a stiláris absztrakció rejtvényét, holott... De magyarázat helyett álljon itt a költő korai korszakát reprezentáló egyik verse, az *Öregasszony*: „Testében isten iszonyúan néma. / Viszi neve mögül a végzet, / leaggatja csontjáról bőrét, húsát, / szerelmeit. Elnyílt. / Pára száll, ajakra kék hideg. // S a szörnyű béke törmeléke az / asztalon: hajtű, keszkenő, / pirulák.” Ezt a verset a válogatás a következő formában közli: „(1) Elnyílt. // (2) ... pára száll, ajakra / kék hideg... // (3) ...szörnyű béke törmeléke / az asztalon: / hajtű, / keszkenő, / pirulák”. A két vers összehasonlítása sokat elárul az első és a második kötet megjelenése közötti érlelődés természetéről. A másodiknak idézett változat elhagyja az első erős érzelmeket keltő stiláris gesztusait (pl.: „iszonyúan néma”), naturális kitételeit („leaggatja csontjáról bőrét, húsát”), hogy a lépülés teátrális történéseinél anyagtalanebb, elvontabb metafizikai jelentést ábrázolhassa. Hogy ebben az esetben éppenséggel melyik változat ad többet az olvasónak, azt olvasója válogatja. Ám ennél fontosabb, hogy hatásosan példázza a költői szemlélet alakulását, a költő áldozatoktól sem visszariadó útját, amely, ha nem is mond le a látványelemekről, ám azokat egyre inkább, mint utaltam rá, az ember és Isten közötti párbeszéd

jelzéseiként használja. A költészet lényegét ugyanis a valóság mögött sejteti. Ám az se tagadható, hogy ez a sejtett „igaz” is csak földi olvasat. Erre utal a nyelvi határsértés energiáját felhasználó, elvont, filozofikus tartalmakat sugalló, a posztmodern címadás divatját idéző kötet cím: *Föltett igaz*. Hogy mit ért ezen a költő, azt a *Dominiom* fejezi ki. Így: „Mállik csak szét akár a föld / a föltett igaz // s te eszméleted terjengős szünetei / múltán mégis ehelyütt keresed / mondván / ímhol az élet”. A „föltett, föltételezett igaz ebben az értelmezésben szétporlik, nem tekinthető állandónak. A versén épp ezt, a gyarló, végső bizonyossággal nem rendelkező fogalomrendszert panasolja. Mégis megpróbál saját létezésére kívülről, valamilyen elképzelt, tételezett isteni örökkévalóságból(?), léten túli időtlenségből(?) tekinteni. Ennek megfelelően a versek bizalmas, én–te jellegű párbeszédeként értékelhetők, ahol a másik fél hangja nem hallható ugyan, de a beszélő a láthatatlan fél szempontjait is képviseli. A tájszók, illetve a közlést megszakító reflexiók ebben a filozofikus, a tudat határait tapogató lírai közegben hatékonyan oldják a drámai komolyságot és alkalmat adnak más versekben is egyfajta emberi közvetlenség kifejezésére.

A lírai én hol tágabb, hol szűkebb láthatára annak megfelelően változik, hogy az idő melyik rétegébe pillant bele. A teremtés kihalt és eleven állatait szemlélve az idő láthatatlan, önmaga előtt is rejtett célját pillantja meg. Az *Egyszarvúban* így: „Tolja fura képét, / megy, amerre szarva néz, szellem, / talányos állatod, / legelve, játszva, mint a többi vad, / kóborog az ősz-sanyarta fák alatt –... „A vers íve a furcsa lény lépteit követve magát a törzsfjlődést, az életet fenntartó s ön- és fajfenntartás nem éppen lírai témájáról beszél magas líraisággal. Végkövetkeztetése: „hány és hány lehetetlen alakodban loholsz, / jössz-mész, szellem! – / bár teli a tér, alig hagy helyet / a tények szemete.” A verstéma, mint az elveszett idő exhumálása egyben az emberi szellem céljának és jelentésének kutatása. Az emberi idő e lírában a rétegesen egymásba hullt tajakat, világokat megpillantva magát a teremtés titkát értelmezi. Kelemen Lajos költői láthatára tehát messze meghaladja az én véges életét. Bármilyen kicsiny is az az edény, amivel a tenger vizét merjük, vagyis a végtelenséget, mégis alkalmas arra, hogy közelebb kerüljünk esendő, véges érzékeinkkel a létünket meghaladó végtelenséghez. A tenger igazi jelentéséhez. A lényeg tehát a költői szemlélet, mely a fent és a lent, az itt és az ott, az én és a te, az immanens és a transzcendens közötti léte-zést éli. Nem csak egy-egy ünnepi pillanatra, hanem állandóan. A létfolyamat egy-egy kimerévített pillanata ugyanis nem fejezheti ki a végtelen időperspektívában működő teremtés logikáját. A költő pedig ezt a logikát kísérli meg tetten érni. Értelmezni. Avagy eltűnődni *minéműségén*. Hova és merre indul, kanyarodik? Hova, merre és miért? A *Játszma* című vers e különleges költői küzdelem állásáról ad hírt: „Lépteted bábuidat, Istenem, / körbe-körbe – // lássuk hát, a táblán, // a remény e csupaszított szerencsemezején / melyik figurád épp hol tart – / önjáró / egy is leg-alább maradt? / s ha próbaként kicsit magamra hagysz, / kiderül // ez élén pörgő kockalétben újabb dobásra, / játszmánkban / lehet-e még tétem – // köszönnék ennyi esélyt, / aztán úgyis / te következel.” A teljes terjedelmében idézett vers pontosan mutatja, hogy ez a líra milyen gondolati csapáson halad. A költőt folyamatosan a hétköznapi időkereteket felülmúló időtáv érdekli. Mindebben nem

nehéz észlelni a bibliai tartalmakat. Példázhatja ezt a *Konkoly* következő részlete: „...ahány szál búza a rendeken, / szinte ugyanannyi konkoly is – / közös végül aratásunk, / s az épp egy őszi nap, Uram, / mikor irgalmad s hatalmad egyszerre / megmutatkozik?” Az utalás Rilke versére megrendítő távlatokat nyit. A profán valóság (*Gengsztertanya, Mészárszék, Nyomornegyed* stb.) lírai oppozíciót képez a szakralitás fogalmaival jellemezhető eszmei valóság között. Mindezzel együtt a kétfajta létminőség titokzatos együttélése, egyik minőség átcsapása a másikba, végső soron egy fejlődő és alakuló emberi világ és történelem képét mutatja. Hogy a reménynek van-e és milyen helye ebben a létmódban, arra vonatkozólag az *In dubio* kérdőjellel és felkiáltójellel átértelmezett megállapítása lehet irányadó: „...mit mondjak mint elsősülött, / ki üdvözülni / eszmébe bújva megkísérelt, / hogy ne, mégse költs ki; // földet, se mennyet ne hozz világra ide?!”

Kelemen Lajos lírai világa bármennyire is kiegyensúlyozott, alapvető rétege mégis az idő és az elmúlás folytonos tudata. Az én magát a nagy egyetemesség részének látja. Egyik verscímét idézve „*mi, itt a kép szélén*” vagyunk, létezünk, de ez a tudás, az én és az univerzum arányainak megpillantása nemcsak örömteli, hanem legalább ennyire félelmetes is. „*Iszonyú minden angyal*” (Rilke). A személyes létezés fontossága mögött az univerzum végtelen titka, a határtalanság keltette szorongás tériszonya néz farkasszemet a létezővel. Mindennek ábrázolása – ezt ki kell mondani – Kelemen Lajos költészetét máris magasra emeli. Abba a szférába, ahol a líra magasrendű szellemi találkozás a személyiségünket meghaladó Valósággal. Önmagunk rejtett énjevel.

(*Napkút Kiadó, 2010*)
Baán Tibor

„Még ég a villany, még lélegzem, élek”

(Szabó T. Anna: Villany)

Az elmúlt mintegy tíz év lírai termését számba véve, a *Fény* (2002), a *Rögzített mozgás* (2004), valamint az *Elhagy* (2006) kötetek verseit lapozgatva az az érzésünk támad, hogy Szabó T. Anna poétikai világa egyre erőteljesebb nyelvi jelölők mentén szervezi egésszé az idill és a tragikum, a harmónia és a pusztulás ambivalenciáját felmutató (valahogy mindig hasonló köröket érintő) léttapasztatatót.

Már az is metaforikus jelentéssel bír, hogy a verseskönyvek lakonikus címe nyomán jelölik ki alkotói pozíció és a befogadói alapmagatartás koordinátáit. Statikuság és a végtelen terek felé áhítozás igénye, röghöz kötöttség és a hétköznapióság fojtó tragikumából való kilépés lehetősége: ime a költő határozott alapvonalakkal kijelölt világának visszatérő kérdései a *rögzítettség*, a *fény* felé irányultság, a *mozgás* (elmozdulás), a *villanyfény* metaforikus hálóját felmutató artikulációban.

A kötet hatvanöt költeménye kilenc hosszabb-rövidebb, tematikailag ugyanakkor sok-sok elágazást rejtő ciklusba rendezve tárja elénk az *Elhagy* kötet után ismét igen erőteljes énpozíciót felvállaló költő élményvi-

lágát. A korábbi versgyűjteményekkel ellentétben Szabó T. Anna ugyanakkor nem jelöl ki kizárólagos pontokat, melyek nyomán az olykor impresszionisztikus köntösben megjelenő gondolati tartalmak talán elvárható, a kötetet egységé szervező keretrendszerüket megkapják. A versek jelentős része az árnyék és a fény paradox (és mégis oly szükségszerű) küzdelmét, a haláltudat árnyékában kiteljesedő élet alapvonalait, lehetőségeit igyekszik körbejárni.

Különösen a kötet keretciklusaiként megjelenő egységek (*Ördögtrilla, Fénysáv*) erőteljes artikulációt képviselő verseiben mutatják fel a lét határhelyzeteit jellegzetes nyelvi jelölők (tükör, üveg, víz, hold, éjfél). A jelentésben, modalitásban egymást kiegészítő (megsemmisítő) toposzok közti párbeszédet „*a lélek iz-zószála*”, a (villany)fény konnotatív mezői biztosítják.

„*papíron a fény fonákja,*
(...) *Üvegderengésben lóbál / elfelejtett mélyvilágunk.*”
(Foncsor)

„*a mély / hányszor összezárult, elengedett.*
(...) *Atlépek-e még / glóriával a szakadék felett*”
(A majdnem)

„*Aki ír, maga ellen vall. / (...) Vibrál, mint a villany.*
Üres tárgyalóteremnek hadarja Isten védőbeszédét.”
(A néző)

A *Ritmus* című egységben a sorok „poétikai játéktére” viszonylag könnyen körülírható. Az ötleteket, benyomásokat rögzítő, a hétköznapióságban megtalált drámai mélységet kutató versek a női lét archetipikus jelei, szerepösszefüggései alapján irányítják az én (és a befogadó) tekintetét az interioritás pontjaira. A költemények jellegzetes tónusát az élet ajándéka fölött érzett – a létezés paradox voltát, olykor megoldhatatlan tragikumát is hangsúlyozó, vállaló – öröm artikulációja biztosítja. A sorokban olyan individuum szólal meg, aki saját szerepét nem önmagába zárt, elszigetelt szubjektumként, hanem a másik (a gyermek, az embertárs) megtalálásának reális lehetőségeként értelmezi.

„*magunk levetni, / elrúgni talpunk alól a földet,*
(...) *egymásra varrni saját halálunk.*”
(Nincs csak a)

Az én és a világ egészének relációjában (a formanyelv változásai mellett) ugyanakkor markánsan körvonalazható, a klasszikus formanyelvet tiszteletben tartó, ugyanakkor az impresszionisztikus-misztikus létélményt rögzítő nyelvi sajátosság, poétikai magatartás. Szabó T. Anna érzéki hatást keltő hangulatlírájának gyökerei a panteizmus felé mutató érzésvilágot sejtetik, a versek nyelvezete (különösen a groteszk-ironikus tónus erőteljesen reprezentáló, ám finoman távolságtartó *A csoda* ciklus) pedig a szakralitás, a meditatív élményvilág elemeit ágyazza a profanitás szférájába.

„*el nem ér / a künn, ahol a pénz pengéje leng,*
de legbelül csak gyertya, bor, kenyér,
(...) *a hajnal dereng, a szívben ünnepély.*”
(Ünnep)

„egy halott isten mégse csomagolja / a magba a fát,
[magzatba az embert,
nem vonhat minket híg aranyba reggel,”
(Ajándék)

A hétköznapok világát, a csendes idillt megidéző versek olykor a banalitás szférájához tartozó tárgyak felmutatásával értelmezik az én pozícióját. E sajátos lingvisztikai térben ott rejtőzik a vers beszélője, aki közvetlen vonatkozásba kerül a megszólított, megjelenített másik emberrel, szemlélője és elszenvedője, narrátora és szubjektuma lesz az egzisztenciális történet világának. Az én jelenlétének és elrejtőzésének finom lebegése, a labilitás nyelvi artikulációja az interioritás-tárgyiasság egymásba fonódását eredményezi. Az én kimondása, az öröm jelenvalósága, az elviselhetetlen létélménytől való menekülési kísérlet, a haragtól való megszabadulás narratívája mind-mind ott rejtőzik Szabó T. Anna rövid vallomásaiban.

„Zárt tér puszta tér / engedj magamba
kopár magamba hullnom”
(Fény, sötét)

„Zöld angyaltoll: egy kis fenyőág,
karácsonyszagú és meleg.”
(Az ünnep azé, aki várja)

A versgyűjtemény kompozíciós szempontból meghatározó egységében, *A csoda* ciklus darabjaiban visszatérő motívumként bukkannak fel az otthon miliójét reprezentáló, karácsonyhoz tartozó tárgyak. A címadó vers az ünnepi (ugyanakkor nagyon is hétköznapi) eseménysor megidézésével és a fenyőfa sorsát ecsetelő narratív toposz megjelenítésével a kötetben jelenlévő finom intertextuális játékok, a nyelvi jelölők közti sajátos retorikai-textuális kapcsolat lehetőségeit reprezentálja. A családi idill, az áhitat és az intimitás jelsorai mögött naturalis képsor körvonalazódik. A karácsonyfa-hulla egymásra vonatkozásának lehetősége tranzaktív interpretációs pontokat jelöl ki. A fenyőfáról hulló tűlevelek vértócsákká, a szülők gyilkosokká válnak. A narratíva központi részén Lady Macbeth szavait olvashatjuk, a családi idill így a rémdrámák világát idézi fel. A nyelvi elemek ikonikus jellege – úgy érezhetjük – különösen e domesztikus világ jelölőinek változatos jelentéskörében érezhető. A nyelvi ikonicitás a gondolkodás és a szöveg artikulációs szintje közötti kapcsolatot, a poétikai szöveg létrehozó mechanizmust is reprezentálja.

„csendben, akár az összeesküvők, / kivonszoltuk a
[sovány tetemet.
Csorgott róla a száraz tűlevél, / és nehéz, sötét
[tócsákban megállt
(mi gyilkoltuk meg, de ki hitte volna,
hogy az öreg emberben még annyi vér van)
felfürészeltük, nejlonszádba tettük, / úgy csempésztük
[ki éjnek idején,”
(A csoda)

Az idill az allúzió textuális ellenpontja nyomán kap sajátos színezetet. A szavak közti fonetikai és jelentés-tani kapcsolatok, a különböző vagy kétértelmű asszociációk, amelyek egyetlen szóhoz (*karácsony, ajándék*) kötődnek, a versek világában a személyes poétikai kép-

zettársítás lehetőségét jelzik, és csak ritkán jelennek meg strukturális alapelveként. A formai szempontból is kiérlelt versekben a metonimikus jelölők a disszonáns poétikai hangot erősítik, miközben a naturalista képalkotás és asszociációs tartalom erejét is felmutatják. A banális képsorokban – különösen a *Gyehenna* ciklusban – váratlanul bukkannak fel nyers poétikai képek az egzisztenciális csömör és keserű düh tárgyi regisztereiként. Főként ebben az egységben érezhetjük, hogy a versek látóköre kilep a két ember sorsát reprezentáló zárt terek világából, a személyes sors általánosabb képletként áll előttünk, megmarad azonban a világot birtokba venni próbáló ember esendő tragikumára, a másikkal tartozás pozíciójának bizonytalansága. Szabó T. Anna poétikai világa az új kötet tanúsága alapján ennek az ambivalens létélménynek, az idill és a felszín alatt lappangó bizonytalanság (olykor rettenet) összefonódásának üzenetét (is) reprezentálja.

A kötet határozott alapszerkezete ellenére ugyanakkor – különösen formai szempontból – sokszínű gyűjtemény. A költő kísérletező kedve, a spontaneitást, az impresszionisztikus léttapasztalatot rögzítő alkotói módszere izgalmas, alkotó és befogadó együttgondolkodására apelláló (vagy inkább a közös érzésvilág keresésére invitáló) lehetőséget kínál. A *Pordal* és a *Költői recept* ciklus furcsa, formabontó, emellett új artikulációs lehetőségeket kutató darabjai – a versritmika varázserejében bízva – mintha a sorok öntudatlan folytatására ösztönöznék a befogadót.

„Izzad húsz deka étel, / később nemcsak kenyérrel:
Hagymával, paprikával fogom fogyasztani.”
(Zsírpapír)

„Teleírva az ember. Ujjlenyomattal, /
[anyajegyekkel, sebhelyekkel. A bőr
árkaiban idő, pupillán / ciccakk sorok, az agy /
[iszapjában a belső tenger
viharainak nyoma.
(...) kész van a könyv, a kezdet óta kész.”
(Tipográfia)

A benyomásokból, emlékfoszlányokból építkező versek, sejtelmességük mellett – az *Elhagy* kötet alkotásaihoz hasonlóan – az intimitás világának mozaikdarabjaiként állnak előttünk. A poétikai formanyelvre jellemző változatosság és a feszes ritmikai keret mögött – egyfajta elbizonytalanító felismerésként – olykor ott rejtőzhet az az érzés, hogy a verssorokban csupán groteszk vagy éppen (ál-naiv pozícióból építkező, a költő világának alkotóelemeit felmutató nyelvi játékról van szó. Bár a paradigmakeresés egyfajta ironikus kanonizációs törekvésként is felfogható, az (ál)idill artikulálhatóságának kísérlete, az (ál)naturalista toposzok használatára érzésem szerint esetenként zavaróan hat: „Van perc, amiért mindent odaadnál” (Április); „hamu a föld a levegő jég / a sűrű szürke pókhálóból kinéz a halottak szeme / a kertet ellepi a róza / üdvözültekre pereg szirma” (Árnyékvilág); „Értsd meg magad, mint libegő, sosem-álló mozgását a fá” (Értsd meg); „Én nem szurkálók szereket, / az én szerem a szeretet” (Katonadal). Az egyes versek zárt narratívái hatásosabbnak bizonyulnak, mint a didaktikus zárlatokat (vagy éppen felüteseket) tartalmazó versszakok.

Szabó T. Anna verseinek koordinátáit tudatosan redukálja a személyesség, az intimitás keretei közé, ám az idill mögött lappangó irracionális, a szétforgácsoló

világ miliójét, a „közös bánat, az elrontottság” létélményét magunkénak érezhetjük. A kötet gyakran elsötétedő tónusa az én kimondásának és a létezés paradox rétegeztségének bátor artikulációjaként mutatja fel egy tudatos, nyitott poézis értékeit.

Nem tudhatjuk, hogy a néhol útkeresésként, kísérletként előtűnk álló szövegek a köteten kívül hol és hogyan találják meg helyüket az életműben, illetve a magyar líra fejlődéstörténetében, a *Villany* című kötetet azonban a tévedés kockázatát vállaló, az újratájékozódás felé nyitott szövegek gyűjteményeként olvashatjuk.

(Magvető Kiadó, 2010)
Horváth Imre

„Mindenből mese lesz”

(Méhes Károly: Túl élő)

Méhes Károly legújabb könyvében a gyermek, majd kiskamasz főhős életútját követhetjük nyomon, születésétől tizennégy esztendőös koráig, s az ő nézőpontjából családja története, hétköznapi élete rajzolódik ki. A *Túl élő* olvasásakor tehát nemcsak a családregény, hanem az önéletrajzi, sőt a fejlődésregény műfaji kódjai is érvényesnek mutatkoznak. A kezdőpontban a szülői ház bonyolult és izgalmas világának részletes leírását találjuk, a regény zárlatában pedig a narrátor elindul Pannonhalmára, a bencésekhez, s egyúttal kilép az otthon védett közegéből. A két pillanat közötti időtávot fogja be a regény. A szülőház teraszának állandó nyarát, napfényben fürdő, békét, boldogságot árasztó képét az ablaktalan előszoba hideg és sötét képe ellenpontozza, mintegy jelezvén, hogy a családi boldogságot hamarosan beárnyékolja valami. Végighúzdik ugyanis a regényen a halál közelségének motívuma. Először az édesapa súlyos betegségéről értesülünk, aki a prágai nászúton lázasodott be, ugyanis a kórbonctanon egy csúnya tüdőfertőzést kapott. Kórházba került, és egy ideig élet-halál között lebegett. Néhány oldallal később az elbeszélő már saját betegségéről számol be: „Két év sem telt el a megszületésemig, és a történet szinte megismételte önmagát. Csak éppen rögvést a kezdetekkor. Megszülettem, és halálos betegségbe estem.” (28.) Kisgyermekként csontvelőgyulladásra volt, és csodás gyógyulása végül egy speciális, még kísérleti fázisban lévő orvosságnak köszönhetően következett be. A narrátor a későbbiekben is visszaütal betegségére, és túlélőként tekint önmagára. A könyv címe első szinten ebben a jelentéskörben értelmezhető, miként azt Dérczy Péter is kimutatta recenzójában. (Élet és irodalom, 2010. március 19.)

Nem meglepő, hogy erős mintának bizonyul a prousti emlékezőtechnika és elbeszélésmód, s ily módon evidensnek tűnik az emlékezés folyamatát működésbe lendítő aprósütemény szövegszerű felidézése: „Fogalmam sincs arról, hogy a családban hallott-e valaki Proust regényéről, *Az eltűnt idő nyomában*ról, és az abban szereplő emlékidéző madeleine-süteményekről, de az biztos, hogy nagyanyám vanília aprósüteményéből, ami négyzetalakú volt és rettentően száraz, mindig akadt egy tálcára való a tálalóban.” (18.) Ugyancsak különböző benyomásokhoz, ízekhez, illatokhoz, színekhez, hangokhoz kapcsolódnak a *Túl élő* emlékfutamai is: „Tudom – főképp, ha nagyapával vagyok –, hogy én leszek az

első, aki kap valamit, egy kiflicsücsköt, és még ott, az illat kellős közepén íz is párosul mellé. Nem is kell több ennél. A friss kifli magában. Ahogy ropog. Egy falatka boldogság.” (62.)

Nyilvánvaló, hogy egy család múltjának rekonstruálása számos tényezőtől függ, így az emlékező személyétől, a visszatekintő aktuális pozíciójától. Vannak mozzanatok, amelyekre nem emlékszünk, vagy legalábbis másképp őrzi meg az emlékezetünk, mint ahogy valójában megtörtént. Ezen problémákkal természetes módon Méhes is szembesül. „És milyen hálátlan az emlékezet. Semmire nem emlékszem abból, milyen volt apámmal sárkányt eregetni. Csak a szomszéd gyerek és az ő apja van előttem egyre, az ő örömük, a közös futásuk az utca hosszán, ahogy a sárkányuk egyre magasabbra emelkedik” – olvashatjuk a regényben. (179.) Az így megmutatkozó hiátusokat, foltokat a narrátor a fantázia segítségével tölti ki, miként a kötet hátsó borítóján maga a szerző is megfogalmazza: „ez a regény mégis ugyanolyan fikció, mint bármi más. Egy családról szól, ami már nincs, csak a gyarló emlékezetben létezik. Ráadásul az emlékezet sok esetben alig különbözik valamiben a képzelettől. Amikor megpróbáljuk elképzelni, hogy mire is emlékszünk.” Szintén erre figyelmeztet a regény Singertől származó mottója: „... nem is lehet megírni valakinek az igazi élettörténetét. Az túllépi az irodalom hatáskörét. Egy teljes élettörténet, bárkinek az életéé, végtelenül unalmas és végtelenül hihetetlen lenne.” Érdekes csak abban az esetben lehet, ha a szerző saját élményanyagát regénnyé formálja, miként történik ez esetben is. A túlzott személyességet pedig az ironia alkalmazásával kerüli el, s nem hiányzik a humor sem. Méhes már korábban is épített a nyelvi humorra, szójátékai ezúttal is találóak, többnyire betöltik funkciójukat. Az elbeszélő számos csínytevése közül az egyik, amikor a mélyhűtőbe dugja el a nagymama szemüvegét, aki hetekkel később véletlenül talál rá összefagyott okuláréjára. „Lehetne itt vicceseket mondani, hogy nagymamának most aztán még fagyosabb lett a pillantása, illetve, hogy ezentúl még mélyebben a vesémbé látott, ám a dolgok nem egészen így függenek össze, jöllehet azt, hogy a szavak csavarintása is alakítja a világot, ki ne tapasztalta volna.” (11.)

Méhes egyáltalán nem bizonytalanítja el az olvasót a szerző és a narrátor személyét illetően, sőt, éppen a kettő azonosságát erősíti számos utalás, valamint a borító képe, amelyen a szerző látható. Sokkal inkább problematikusává válik az emlékezés és az elbeszélés módja. Az eleinte meglévő laza időrend felbomlik, sokkal inkább a mozaikos struktúra válik meghatározóvá, reflektálva a műfaj természetéből adódó alapvető dilemmákra. A narrátor azzal szembesül, hogy az emléknymok rögzítése, a családtörténet megformálása lineáris elbeszélésmód helyett történetzárványok segítségével lehetséges. Különösen jellemző ez a könyv utolsó harmadára, amelyet a családi együttlétek, közös étkezések, játékok, séták és kirándulások leírása tesz ki. Emlékezetes például az a jelenet, amikor az egyébként oly fegyelmezett apát „elkapta az ingyencukédsi vágy”. Egy dióbelet egy szelet Pick-szalámiba bugyolált, majd az egészét belemártotta a lekvárosüvegbe. „Amikor készen volt, e különös kreáció előtt kinyitotta a száját, és úgy kapta be, hogy közben, kissé bandzsítva leszte az étékkölteményt, mint aki egy pillanatra tudat alatt azzal is tisztában lett, hogy efféle életében először és utoljára ragadtatja magát, tehát örökre megjegyzendő, hiszen

ezzel az egy falattal kell leszerelnie annyi minden vágyát: a mohóságét, a túlzását, és talán a költőiségét is.” (215.)

Méhes kritikusi már a korábbi kötetek kapcsán rámutattak a szövegek történetközpontú szerveződésére, amely az új regény egyik attribútumaként is felfedezhető. A narrátor nagy kedvvel adja elő a vele és családjával megésett történeteket, mert hiszen „[m]inden öszszemosódik, mindenből mese lesz” – olvashatjuk egy helyen. (60.) A szerző ezúttal is plasztikusan formálja meg figuráit, akik természetesen elsősorban a család tagjai: az orvos édesapa, a pedagógus édesanyja, a nagyszülők, a nagynénik és nagybácsik. Kiemelkedik közülük az apai nagymama, aki „leélt 87 éve alatt sose engedett a szilágysági rátartiságból, abból az igazi, hétszilvafás nemességéből. Ennek része volt minden felületi külsőség, a lovas fogat, a szakácsnő, a címeres evőeszköz, de az egész hóbelevanc, a táblabíró dédpapával együtt csak egy mindentől messzi porfészek zsúptetős díszletei között tudott fényleni, és visszagondolva, arany békeidő ide vagy oda, inkább megmosolyognivalónak tűnik, mintsem csodálatot csiholó nagy cselekedetnek vagy akár csak keblet dagasztó (h)ösi hagyománynak.” (23.) Ugyancsak emlékezetes az anyai nagybácsi bemutatása. Sanyi bácsi „eleven valóságában is mesebeli figura volt”, Szekszárd aranyifjúságának egyik meghatározó alakja. „Füldözött a foci pályán és a vendéglátó egységekben elért sikerekben, mulatott, ivott, és láthatólag úgy vélte, ez már így is lesz a világ végezetéig, és jól lesz így.” (142–143.) Az ital azonban hamar tönkretette. „Ha innen, a végéről nézzük, anyámnak mindenképp igaza volt, Sanyi bácsinak, a valahai Sanyikának el kellett volna mennie Szekszárdról. Jóllehet, semmi garancia nincs arra, hogy másutt, más állásban ne ugyanez a sors várt volna rá – miközben azt sem lehet állítani, hogy élete nagy részében ne lett volna boldog. Az is egyfajta adomány, ha valaki meg tud elégedni azzal, ami a számára adatott.” (151–152.) De a családon kívül is vannak jól megrajzolt karakterek, akik csak egy-egy pillanatra bukkannak fel, mégis emlékezetesek maradnak. Ilyen Nusi néni, a „felvigyázó”, aki csak ült a heverőn és szüntelenül mondta a meséket, Szamosi bácsi, az iskolai gondnok, vagy a pattogatott kukoricát áruló cigány bácsi.

A bezártság és a szabadság utáni vágy több ponton tér vissza a regényben. Először akkor, amikor az elbeszélő egy nyári délután eltűnt otthonról. „Vajon a lelkemben mennyire maradt meg, mit okozott ez az első szabadságérzés, hogy igen, most *akkor is* megyek. Egyedül, magam, amerre látok. Nem megszöktem, nem menekülés ez, ellenkezőleg: kiteljesítem lényemet, kétéves vagyok, két év bezártság után végre enyém a világ.” (33.) Később, amikor édesanyját kísérte a kamarakórus próbájára, a német óvoda szomszédságába, hősünk átsétált az óvodába, amely ilyenkor kizárólag az övé volt. „Minden alkalommal éreztem a szabadság élményét. Sőt, merem állítani, a súlyát is. Azt, hogy mindez jár valamivel; mert bár úgy tűnhet – és lehet ennek is örüvendezni –, azt teszek, ami csak tetszik, ám mégsem mindegy, mihez is fogok.” (51.) A kötet korábbi kritikusa, Fekete Richárd veszi észre, hogy a bezártság élménye és a kisgyermek szabadságvágya általánosabb érvényűvé tágul a regény utolsó fejezeteiben. (Jelenkor, 2010. október) Ezt tükrözi a határ motívuma: „A határ az, ahol véget ér valami. Teljesen. Nem

elválaszt, hanem lezár. Sőt, leginkább úgy helyes: elzár.” (260.) A győri benzinkútnál, az útkereszteződésben található tábla balra Bécset, jobbra pedig Budapestet jelezte, mindkettőt nagyjából azonos távolságra. „Akárhányszor ott álltunk a kereszteződésben, apám – úgy is lehet mondani: viccelődve, ám inkább sóhajtásszerűen – megszólalt. Na, ma sem megyünk Bécsbe.” (260.) Néhány évvel később piros útlevelet kaptak, s a tavaszi szünetben Csehszlovákiába utaztak, majd pedig – újabb hosszas várakozás után – megérkeztek a kék útlevelek, és végre elindulhattak Bécsbe. Az apa „[ö]sztönös mozdulattal megtapogatta a zakója zsebébe helyezett világoskék útlevelet és a sokpecsétes valutakiviteli engedélyeket. Aztán kikanyarodtunk az ezerszer megírt országútra, ami ezúttal nem egyszerű országút, hanem a határhoz vezető út volt.” (263.)

A *Túl élő* mint önéletrajzi regény hangsúlyosan veti fel az önidentitás problémáját. Ennek központi motívuma a jelmez és az álarc. Az iskolai farsangon a főhős bohócnak öltözik: „ha már annyit bohóckodtam a nagy fiúk éktelen vihogása közepette, vágtam a majompo-fákat, akkor legyen méltó választott szerepemhez: bohóc leszek”. (96.) Ugyancsak a szerepváltás, az azonosulás vágya fogalmazódik meg abban a fejezetben, amelyben a narrátor vágyakozva figyeli a Szamuely utcán nap mint nap feltűnő tarka szoknyás, kendős, meztlábás cigányasszonyt (és a mellette haladó maszatos kisgyereket), aki botjával átvizsgálja a kukák tartalmát. „Zokogok otthon, hogy cigány akarok lenni. Végtelen igazságtalanságnak érzem, amit anyám próbál magyarázni fürdés közben, hogy ez lehetetlen, nem lehetek cigány, *soha*, ilyen az élet, sajnos, cigánynak születni kell.” (175.) Egyik délelőtt az elbeszélő egy egyforintost adott a cigányasszonynak, aki elvette a pénzt, kétszer ráköpött, a szoknyája zsebébe rejtette, majd szótlanul haladtak tovább. Amikor eltűntek, hősünk oda-szaladt a töltéshez, hasra vetette magát, és megcsókolta azt a pontot, amit a cigányasszony meztelen talpa utoljára érintett. „Éreztem az ajkamon a meleg, poros földet, de még inkább annak az emberi testnek a melegét. / Többet nem zokogtam, hogy cigány akarok lenni. Hiszen ettől fogva az voltam.” (177.) A szerepjátás gesztusa, a jelmez felöltése egyúttal az emlékezés folyamatára is rámutat: „Ilyenkor az emlékezetem játszik jelmezbálost. Felöltözik valakinek, aki csak volt, és aki már én vagyok, mert bennem él úgy, ahogy (és, bizony, úgy-ahogy), előlép a sötét semmiből, megpördül, mint egy rossz revüműsor önjelölt sztárocskája, harmadik ajtónállója, és elmondja azt az egy mondatát. Jó, legyen kettő. És él egy picit, bonyolult kémiai folyamatok érthetetlen láncolatának köszönhetően újra és újra bebizonyosodik, hogy nem vész el, csak átalakul, sőt, át sem alakul, csak közben nincs, aki emlékezzzen rá.” (196–197.)

Már utaltunk arra, hogy milyen problémákat vet fel a családtörténet megírása. Ezzel együtt az elbeszélőnek nemcsak feladata, hanem kötelessége is az emlékezés általi megőrzés. Még akkor is, ha családja nem feltétlenül híres, de – miként a hátsó borítón olvashatjuk – „különleges, ezért a története is az”.

(Orpheusz Kiadó, 2009)
Ménesi Gábor

„... mint akinek ezeket elmondani a dolga...”

(Joó József: *Maga soha nem sírt, Mosonyi bácsi?*)

Archaikus mélységből, demiurgoszi erővel törnek föl a szavak Joó József *Maga soha nem sírt, Mosonyi bácsi?* című könyvében, áradásukban történeteket sodornak magukkal, elkeverednek bennük a holtak és az élők mondatai, angyalok és ördögök tettei és cselekedetei. Egy nohaszigetként körülírt, Nyőgér, Sótony, Bejegyertyános térségeként megnevezett tájegység ős, buja gazdagságú, hol csilingelő, hol mélyen rezonáló szavai anekdotikus történetrészleteket vetnek az elbeszélés felszínére, ezekből mozaikként áll össze a régió hajdani élete: lakosokat, dévaj és groteszk eseményeket, nagy akarásokat és nagy bukásokat, örömet és fájdalmat, születéseket és szaporodó elhalálzásokat, elpusztíthatatlan hagyományokat görget a szöveg. Történeteket, szokásokat, amelyeket már föld alá döngölt az idő, ahonnan a szerzőnek a régió – a szülőföld – iránti, az elbeszélésen átsütő szeretete szabadtítja ki a múlt meg nem kövesedett, ma is képlékenyen élőnek tűnő történeteit.

A múlt és a jelen közt villódzó szövegfolyam néprajzi értékű feljegyzéseket is sodor magával, regölést, ráolvasást, varázslatosan szép helyneveket, a népi gyógyászat fortélyait. A népi vallásosság kutatói is szemezgethetnek a feljegyzett imádságokból, vagy a megőrzött babonákból. A szerző vélhetően riportalanyainak szavait is beleszótta elbeszélésének gazdag mintázatába, a hegyhát egykori lakói közül többeket fényképről idézett a műbe. A családi eseményeket megőrző kalendáriumból idézett bejegyzések pedig intim közelségbe hozzák a szerző által teljes intenzitásában és szenvedélyesen megélt múltat. Az öregeket a szociális érzékenységen messze túlmutató tisztelettel és szeretettel jeleníti meg: „...egyiptomi sárgák a vének, mint a kicséplelt szalma, ráncosak mint a padláson felejtett bagolytüdő, karácsonyor minden magány az övék, elmúlnak, egy-egy hideg csillaggal lehullanak, de előbb számba veszik az állatokat, teheneiket, lovakat, kecskéket, néven szólítgatják őket, körbejárják a búzaföldet, ahol kaszáltak, markot szedtek, kévét kötöttek, kepevárát emeltek, a zene harmonikából ömlött a felsöpört tánchelyre...” (29.)

A füzérként, vagy még inkább kezdet és vég nélküli regényként egymásba kapaszkodó elbeszélések jó részben leltárjellegűek, némely szövegrész szinte nem is egyéb lendületes felsorolásnál. A parasztgazdaság fészereiben, padlásán vagy pincéjében főlhalmozódott használati eszközök, a majd még valamire jó lehet meggondolásából megőrzött csorba, törött, szakadt tárgyak fölött tartott szemle mintha varázsvilágba rántaná be az olvasót. A szerzőnek különleges tehetsége van a felsoroláshoz, leltározáshoz. Általa nem csupán megjeleníti a leírás tárgyát, a helyet és a hozzá kapcsolódó kort, nem csupán megidézi az ábrázolt jelenvalóság hangulatát, hanem világot teremt a lajstromozás által. Nyelvi és atmoszférateremtő tehetsége révén páratlanul szuggesztív erőt ruház át elbeszéléseire. Amikor viszont szülőföldjének valamelyik lakóját beszélgeti – ezeket a részeket idézőjellel különíti el a narrátor mondat eleji nagy kezdőbetűt és pontot nem ismerő szólamától –, még varázslatosabbá válik az elbeszélés világa. Ezekben az idézőjelek közé feszített szövegrészekben a beszélő egyszerre csodás nyelvű mesemondó, a ter-

mészet titkai közt járatos sámán, esendő kisember, csapongó habókos. Egymással harmonizáló szólamaik súlyos mondatokban fonódnak egységbe, sodró lendületük mögött pedig egy szinte mágikus, metafizikus, a lét rejtelmét magába foglaló térség nyílik meg. És ebben az átmeneti, soha véget nem érő térségben kimondottan jól érzi magát a „nyőgér, a kun fejedelem fegyveres kísérelője” (113.), aki talán a múlt és a jelen világának egyensúlyban tartásáért felelős. Mai elnevezése: narrátor. Neki köszönhető a hegyháti világ megörökítése, ahol pengeéles ráció és szivárványos babona harmonizálódik, a tény és az irracionális valamiféle expresszív szürrealizmusban, túlhangsúlyozott kontúrok és a kárpit mögül leskelődő gyermekdemónok ködlenyomata révén jelenik meg.

Joó József írásművészetének a hasonló tematikájú könyvek szerzőitől megkülönböztető jegye, hogy stílusában képes egybeolvasztani szociográfiai érdeklődését a szimbolizmus hagyományain érlelt elbeszélői nyelvvel. Másoknál – az általam eddig olvasott regionalista kortársaknál – még nem talákoztam a folytonos módosulásokban az állandóságra figyelő tapasztalatnak és a nyelvi (teremtő-kifejező) erőnek ennyire szoros szimbiózisával. Azt se állíthatom, hogy nem látnám ennek az írásművészetnek a gyökereit. Látom, de ha ide leírom, hogy azok Adytól Tamási Áronig indáznak, nem sok kapaszkodót nyújtok a kötet leendő olvasóinak, mert a szerző stílusa valóban több, egymás mellett a mágikus realizmus fogalma mentén egyszerre expresszív, szimbolista, realista, hiperrealista, de mindegyik alapszólam egyetlen, a szülőföldért dobogó nagy szívből táplálkozik.

Történet történetre halmozódik a kötetben, elkeverednek benne élők és holtak, az író is gyakorta megjelenik, úgy járkal a maga teremtette elbeszélésben, mint erdő alján „a vastag nyakú, hegyes fülű, garázdálkodó, hóomlasztó farkasok [amelyek] régen gyökerestől tépdesték ki a hallgatásban álló fákat, fűjtattak, átmásztak a Hidegkút kerítésén, pofájukat rátapasztották az erdészház ajtajára, csikorgó karmaikat a fába beleakasztották, felhúzott ínynyel acsarogtak a bentiekre, nyüsszögött, vonyított kan és nöstény” (60.), ott baktat ő is mindvégig, szemüvegesen, a jelennel pörlekedve a kazlak közt, ahol egykor megkötözött szárnyú angyal keringett, közel a Farkaserdőhöz, ahol ma is boszorkányok rontják a legényeket.

Talán nem is tudnánk, hogy milyen tágas egy mikrovilág, ha olykor a Joó Józsefhez hasonló, remek tollú író, akinek éppen ez a dolga, nem mutatná meg nekünk, miként tájékozódhatunk benne.

(*Hegyhát Könyvek. BmeGB Könyvkiadó, 2010*)
Fekete J. József

„Egyetemeink”

(Lengyel András: *Képzeltet, írás, hatalom*)

Igaz, Lengyel András tanulmánygyűjteményének minden darabja folyóiratközlésre szánt dolgozat, sőt egy közülük akár kifejezetten személyes jellegű, konkrét megszólítotthoz intézett gondolatsornak tekintendő, összességében ezek az írások mégis leginkább egyetemi előadásszövegek benyomását keltik a recenzensben. Úgy tűnik, szerzőnk igazából nem a szaktudós kollégáknak szánta e munká-

it, de nem is az irodalomközeli érdeklődésű „civil” olvasók elvárásainak kívánna megfelelni. Témaválasztása és előadásmódja leginkább arra emlékeztet, ahogy egy méltán megbecsült egyetemi oktató tudását, kutatásainak legfrissebb eredményeit leendő utódainak, tanítványainak igyekszik átadni. Nem fél tehát ingyenc, illetve perifériális témákról beszélni, nem törekszik referátumszerű tömörségre sem, nem szerény demonstrálni elképesztő felkészültségét, a mondandója háttérben álló rengeteg aprómunkát – s a mindezekből adódó bizonyosságtudatát sem.

Egyetemen érezheti tehát magát az olvasó, ahol nagyrészt szintén a gorkiji értelemben vett egyetemokről, azaz a 20. század első felében meghatározóvá váló írók, bölcselek alkotói-világszemléleti értékrendjének, orientációjának kialakulásáról, szellemi kiteljesedésfolyamatáról van szó. Útmutatást kapunk magunk is egy lehetséges szemléletváltoztatáshoz a 20. századi modernitás magyar társadalomtörténeti-gondolkodástörténeti vetületeinek koherens egybenlátatása által, a szakmai utánpótlás-nevelés jegyében pedig sok direkt és indirekt ars poetica, metodikai útmutatást olvashatunk. A szerző a speciális témák kiválasztása mellett is hitelesen mutatja fel a komplex alapozottságú tudományos tevékenység modelljét: történet-szi, szociográfusi, irodalmári, filozófiai, alkotás-lélektani felvérteztsége mellett rendre példáját adja annak is, hogy filológusként mennyire naprakész, illetve, hogy mennyire elkötelezett a személyes dokumentumok, elsősorban az írói magánlevelek és visszaemlékezések olykor sok mellékszálát is magában foglaló összefüggérendszerének feltérképezésében.

A komplex szemléleti preferencia jegyében szerzőnk többször is kitér arra, hogy érvényes megközelítés, hiteles értelmezés nem támaszkodhat kizárólagos, egyoldalúan kanonikus szemléleti hozzáállásra (szektás pozitivisták, hermeneutika- és dekonstrukcióhívók többször is megkapják tőle a magukét; hogy maradjunk a kötetcímnél: ezeket rossz hatalmaknak tartja), s meglehetősen érzékenyen reagál akkor, ha a különböző „tudós” megállapítások háttérben a koncepciózus elhallgatás vagy bármely érdek fellelhetőségét vélelmezi. Az előszóban kinyilvánítja vitakészségét is, de ő maga nem törekszik provokatív lenni, inkább inspiráló hatású felvetései vannak, azt azonban – e valóban érdekektől vezérelt, médiamanipuláltan szemléletorientált közéletiség korában – részleges naivitásnak kell tekintenünk, hogy a jobb megértés-megismerés lehetőségét a különböző megközelítéseket igénylő és átlátni képes ideális befogadó mérlegelésére bízna.

A kötet terjedelmének harmadát három elméleti áttekintő írás teszi ki. Ezek szolgálhatnak például általános útmutatóul a jövőbeni filológus-irodalomtudós generáció számára. A mondandó érdekes, érthető, jól követhető, optimális vegyületét adja szubjektív hangsúlyadásnak és tényszerű, távolságtartó rálátásnak. Az utánpótlás itt aztán olyan nyelvi gesztusokat (manírokat, sőt olykor retorikus sallangokat) is átvehet saját szótárába, amelyeket majdani előadóként, tanulmányíróként a hatáserősítés szándékával maga is fel tud használni (l.: projiciált tükrökép, megkoncionált mű, plauzibilis vélemény, diametrális ellentét; „nem kétséges, persze”, „nyilvánvaló persze”, „az alighanem bizonyos”). De félre az iróniával, Lengyel András komoly elgondolkodást, tájékozódást tesz lehetővé az irodalmi történés szociológiájával, a magyarországi modernitás kulturális mélyszerkezetének

fél évszázados alakulástörténeti áttekintésével foglalkozó dolgozataiban.

„Az irodalomértés tehát, tetszik-e vagy sem, végső soron nem irodalmi kérdés, hanem a szociokulturális történések önmegértő aktusa. Az irodalom csak annyira értheti meg magát, amennyiben képes megérteni születése meghatározottságának történeti föltételrendszerét, mechanizmusait és mindenkor »idealista« alakzatainak valódi természetét s funkcióját.” Ezzel a tétellel Lengyel András olyan orientációt ad figyelmünknek, mely érdemben árnyalhatja azt az iskolás rutinból hozott gyakorlatot, miszerint a műalkotásról való beszéd előtt a korról, az életműről, a keletkezési körülményekről tájékozódunk szinte kötelességszerűen, mégsem a szerves (titkos) összefüggéseket, lényegét közelítve. Tájékozódásunk ilyen értelemben csak felületi természetű, pedig az értőbb műszemlélet lehetőségén túl ez a fajta rálátás olyan érdekességek és lexikálisan is fontos ismeretek birtokába juttathat, amelyek a személyes kötődés, a felfedezés-élmény erejével segíthetik a befogadót igazán alkotás- és alkotóközébe.

Személyes kapcsolatrendszer és társadalomtörténeti meghatározottság nemcsak az egyes alkotók és konkrét művek tanulmányozásának apropóján, hanem alkotóközösségek, irányzatok működésének átvilágításakor is főszerepet érdemel Lengyel András szerint, s ennek kapcsán alapos fejtegetésbe kezd a mindenkori marginalitás és kanonikus fősodor kölcsönös viszonyulásait elemezve. Olyan megállapításokat tesz, melyek valószínűleg minden érintett számára tapasztalati valóságként ismertek, de efféle árnyalásban és rendszerezésben még kevésbé tartották fontosnak interpretálhatóságát, metodikai logikájú kifejtését. Hasonlóképpen szólhatnak az íróéletrajzok igényes, teljes értékűsre törekvő koncepciójának felvázolására vállalkozó másik írásról. Az igazán avatott filológus-kutató itt szembesít bennünket azzal a meglepőnek, de igaznak is tűnő ténnyel, hogy a legteljesebb objektivitás mellett is törvényszerűen jelen van az életrajzi nyomok-információk rendezésekor a kutató részéről a konstrukciós karakterű relációteremtés. Egyetérthetünk mindazon elvárásokkal, melyeket szerzőnk saját, hiteles példája nyomán is jogosult felvázolni, azaz kétségtelen, hogy az interdiszciplináris, magas fokú felkészültség és készség elengedhetetlen a szakmailag komolyan vehető íróéletrajzok elkészítéséhez, az azonban talán kissé elfogult vélemény a részéről, amikor így fogalmaz: „Nem csoda tehát, hogy a tudományos életrajz kiszorulóban van a piacon. Ami életrajz mégis megjelenik, az többnyire a depersonalizáló elméletek pusztá illusztrációja, vagy az üzleti és piárszükségleteket kielégítő zsurnalizmus terméke. Ezek persze csak a hágiográfiáknak a kései modernitás alantas igényeit kielégítő reinkarnációi.”

A kötet legnagyobb terjedelmű, ezzel együtt legátfogóbb, illetve a legkomplexebb ismeretanyagot felvonultató tanulmánya (*A modernitás kibontakozása és törései*) hangsúlyozottan nem kívánja betölteni a „neospénót” szerepét, mégis korszakosan, jó szemmel követi és érzékeny figyelemmel tárja fel bő fél évszázad magyar kultúrájának társadalomtörténeti háttérét. Ha lendületből átsiklunk az olyan felvezető megállapításokon, mint „az idő nem lineárisan tagolódik”, vagy „a modernitás nagyon is változó”, akkor tartalmas áttekintésnek lehetünk erőnyerői, bár előfordulhat, hogy néhol vitába is szállnánk a szerzővel

(ami az *Előszó*ban rögzítettek szerint egyébként kifejezetten az ő szándéka szerint való, a kötet egészére nézve is). Olyankor például, mikor a modern Arany János-i szubjektumfelfogás megjelenését az *Őszikék*-ciklus és a *Családi kör* oppozíciójával demonstrálja (ha már kontraszthatást szemléltet és időrendiséget, talán érdekesebb lenne a *Kertben* – *Családi kör* hivatkozás, lévén ezek egyazon évben keletkezett, korábbi opusok), vagy amikor a más hangsúlyokat tartalmazó, rövid felvezetés után Lengyel úgy összegez, hogy „Szabó Lőrincben, paradox mód, a népi mozgalom legjelentősebb, ám a népiség külső rekvizitumaitól szinte teljesen független, antimodern modern költőjét kell látnunk”, illetve ha azt tekintjük, hogy az államszocializmus, az ellenkapitalizmus és az államkapitalizmus fogalmait hol távoli, eseti szinonimaként, hol ekvivalens jelentésértékű szavakként használja. Az áttekintés az irodalomközelség révén kapja meg igazi profilját, de a Mikszáth-, Vajda-, Komjáthy-, Kiss József-, Ady-, Herczeg-, Babits-, Kosztolányi-, József Attila-, Szabó Lőrinc-, Illyés-, Pilinszky- és Weöres-hivatkozások mellett az értelmiség más vezéregyéniségeinek és alkotókörének, illetve a politikai és társadalmi erőkné a szerepe is feltárul a modernitáfordulatok elemző szemléje során.

Szinte kézenfekvő, hogy a Radnóti-centenárium időszakában egy szegedi egyetemi tanár Radnóttal foglalkozzék. A kötetbeli három Radnóti-témájú írásból kettő ráadásul a Szegedi Fiatalok Művészeti Köllégiumának és az ottani Bethlen-körnek az egyetemista költő identitásformálódásában betöltött szerepét is taglalja. Szerzőnk részben Ferencz Győző, az általa is méltatott monográfus kutatási eredményeinek árnyalásával, pontosításával visz közelebb bennünket a fiatal költő kulturális alapú, irodalmi emlékezettől és kortársi irodalmiértékrend-összeccsiszolódásoktól is motivált valóságértelmezéséhez (l. a Radnóti-féle reagálásokat Fenyő László és Vas István verseire), erkölcsi integritásának újjászerveződéséhez, az identitásközöség és a szolidaritásközöség fogalmának és megélésének különbsége révén Radnóti identitásproblematikájának alakulástörténetéhez. Érdekes, hogy miután itt Lengyel korábban vonultatja fel effektív kutatási eredményeit, csak utána, bár aktuális visszacsatolásokkal tér ki arra, hogy a centenáriumi kampányok és lelkesedés mellett – vagy éppen ellenére – mi minden adóssága van, lehet még a Radnóti-kutatásnak. Szkepszise tán nem teljes mértékben indokolt, hiszen az évfordulós kiadványok jelentős része (így köztük a Műhely Radnóti-számának jó pár közleménye is) valóban hiánypótló szerepet tölt be, de jogos és érthető a filológus tudósok például az a személyes jellegű várákozása, hogy a teljes kritikai versszöveg-korpusz és a teljes Radnóti-levelezés mielőbb hozzáférhetővé és kutathatóvá váljék.

Az eddig említettekhez hasonlóan a kötetbeli József Attila-tanulmányok sem versközeli elemzések, műrtelmezések (l.: *Ignotus Neovojtinái és József Attila; József Attila és Illyés-Osvát vonzásában*). Kiderül belőlük azonban, hogy a „majdnem nyugatos” alkotó lírikusi és értekezői karakterének formálódásában olyan „egyetemek”, nyugatos „mentorok” is meghatározó szerepet töltek be, akiknek illetén hatását eddig kevésbé vagy más-hogy ismertük. Ignotus 1926-ban publikált költészetbölcseleti írásai, az úgynevezett *Neovojtinák* jól felismerhető nyomot hagytak József Attilában, aki nemcsak első ko-

moly, költői méltatását köszönhetette a már emigrációban élő ex-főszerkesztőnek, hanem levelezésükből vagy pl. *A művészet metafizikája*, illetve az *Irodalom és szocializmus* c. értekezésekből az is kitűnik, hogy irodalomesztétikai-nyelvszemléleti látásmódjuk és fogalomhasználatuk egyaránt közeli rokonságot mutat, például ami ihlet és valóság viszonyáról vagy a nyelv elevenségéről vallott téziseiket illeti. Lengyel annak valószínűségét is hitelesen alapozza meg, hogy a *Nincsen apám, se anyám* című kötet eredetileg avantgárd szemléletű koncepciója jórészt a *Tiszta szívvel* klasszikus versszerűségét méltató Ignotus hatására változott a modernség másik, a költő számára bensőbbé, érvényesebbé vált vonulatának irányába.

Tanulságos a József Attila–Illyés viszony kezdeti alakulásának nyomon követése a két fiatal költő Osváthoz való kötődésének tükrében. Ez a másik nyugatos „egyetem”, az intézményesült szerkesztő köztudottan felemás eredménnyel talált rá új tehetségekre. A felemás-ság nemcsak abban érhető tetten, hogy rossz költőket is reménykeltőként menedzsel, hanem például abban is, hogy míg a lírikus József Attilát valamiért tudatosan kirekesztette, addig a verskritikákat író recenzens ifjú egyidejűleg szinte mintakövetéssel tanulhatta el tőle a sorról sorra, szóról szóra haladó, javító szemlézés módszertanát, mely által nagyban elősegítette kritikai ars poeticájának és verseszményének kristályosodását, illetve elméleti felkészültségét is. Van viszont már némi bulvárjellege annak, ahogyan Lengyel András megkülönbözteti és szembeállítja a pályakezdő költőket. Egyrészt tudományosból anekdotikussá is válik itt a viszony feldeírása, másrészt meglepően és esendően emberközlelőlétközlelőből láttatja mindkettőjüket, miközben érezhető némi sarkosság és leegyszerűsítés Illyés személyiségének és munkásságának karakterizálásában (eszerint amíg József Attila „intellektuális függetlenségét lényegében minden körülmények között igyekezett megőrizni”, Illyés pályája a gyors és tartós siker mellett „a folyamatos intellektuális taktikázás” fogalmával jellemezhető). A tények persze adhatnak ehhez némi alapot, hiszen – statisztikusan is – dokumentálható a két költő előmenetelének, érvényesülésének, egymás iránti gesztusainak és véleményüknek, illetve költői-szakmai orientációjukban Osvát hatásának és szerepének különbsége.

Amennyire a szubjektivitás ellenére is adatszerűen pontosak a József Attila-dolgozatok, annyira labilisnak tűnik a Juhász Gyula és Zalai Béla kapcsolatát tanulmányozó, nagy filológiai háttérmunkára alapozott kutatás eredménye. Azt tudjuk, hogy a két egyetemista ugyanazokban a kortárs közösségekben fordult meg és formálódott, hogy a filozófus Zalai közvetlen hatással volt a Négyesy-kurzus főalakjaira, de ennél sokkal tovább Lengyel sem jut e tanulmányában. Hatalmas levélmennyiséget feldolgozva adalékolja Babits és Kosztolányi Zalai-képet, keresztivatközölásokkal másokat is (pl. Oláh Gábor) bevon a viszonyrendszer feltérképezésébe, de mivel közvetlen dokumentuma nem nagyon van a két célszemély kommunikációjának, ezért joggal állapítja meg, hogy a levél(műfaj) „nem annyira a valódi információcsere eszköze volt köztük, mint inkább a barátságot fönntartó rituálé”, s a megszokott bizonyossággesztusok helyett itt inkább a „közvetett adatokból tudjuk”, „az bizonyos, hogy nincs okunk megkérdőjelezni”, „joggal föltételezhető”, „csak részleges értelmezést enged”, „kézenfekvőnek lát-

szik ... amennyire megítélhető” reflexiókig jut el. Mondandója hatékonyságát az sem erősíti, hogy Zalai inspirációs szerepéről beszélve lényegében nem szemlélteti irodalmi hivatkozásokkal, művekre történő utalással a filozófus bölcséleti és bölcséletközvetítő hatását, habár azt egészében Juhász Gyula lírájának egy „jellegzetes szövegére” vonatkoztatja.

A kötet legnagyobb tematikus blokkja Kosztolányi Dezsővel kapcsolatban négy írást közöl. *A négerkedő Kosztolányiról* szólva egy érdekes nyomozás tanúi lehetünk: vajon mi módon és milyen mértékig vett részt az író egy dilettáns iparmágnás propagandadrámájának elkészítésében? Az adatgyűjtés és -kezelés szakmaisága és az interpretáció a néhol itt is tetten érhető anekdotikuság ellenére kifogástalan, az olvasót pedig szerzőnk közelebb viszi az esendő művészhez, akin itt még megértően mosolygunk, tudván, hogy a jelentős honorárium volt legfőbb motivációja a közreműködésben. (Ehhez képest kissé meglep, hogy a Mussolini-fordítást készítő Kosztolányival kapcsolatban szerzőnk ezt a fajta készítményt lényegében mellőzendőnek véli az ideologikus megközelítéssel ellentétben.)

Igazán örömteli, hogy *A szörny* című báb- és rímjáték bemutatásával Lengyel András egy méltatlanul háttérben maradt Kosztolányi-mű méltó és a kötetben egyedülként, abszolút műközeli elemzésre-értelmezésre vállalkozik. Bár a szerző nem teremt közvetlen kapcsolatot e tanulmánya és a soron következő írás között, mégis úgy tűnik, logikus, ha párban említjük a pusztító hatalom antropológiáját, arctalan emberarcúságát szemléltető mű bölcséletét, valamint a „latin világosság” kultúranropológiai, pályaképi vonatkozásait taglaló írás világszemléleti karakterológiáját. Vagyis annak a kérdését, kérdéseit, hogy mi indokolja a primitívizált, direkt igazságot hirdető, félelmetessé tett szörny szörnyként való megjelenítését, szemben az *Aurelius* c. novella vagy a *Néró*... kíméletlen ideologikus erőszaktevőinek etikailag felmentett, nem szörnyként láttató apologetikájával.

Párban kell szemlélnünk egyébként a Kosztolányi-blokk két utolsó tanulmányát is, 1.: *Kosztolányi „latin világossága”, Kosztolányiról, avagy „művészet, érdek, politika” viszonyáról*. Ennek oka, hogy míg az előbbi *Egy ideológéma rejtett összefüggéseit* igyekszik felszínre hozni, addig az utóbbi e dolgozat vitájára vonatkozó Lengyel András-i reflexiókat fogalmazza meg. Mivel e válaszcikk ars poeticus megjegyzésekben is bővelkedik, ezen a téren is kívánatosá teszi a két írás egymásra vonatkoztatását, szinte számon kérhetővé téve a kutatói elvek érvényes megvalósulását. Nos, a recenzens számára – és az elfogulatlan olvasó számára is – úgy tűnik, hogy érdemes mindkét vitapartner igazságai iránti nyitottsággal olvasni ominózus tanulmányaikat a Kalligram 2009. évi 2. számában, illetve e válaszcikk mellett a monográfia vonatkozó részeit (*Szegedy-Maszák Mihály: Kosztolányi Dezső*. 149–227.) A fő kérdés lényegében az, hogy mint befogadók milyen mértékig tekintjük Lengyel András érvei nyomán Kosztolányi „latin világosság” terminusát esztétikai-stiliztikai érvényű fogalomnak, illetve azon túl, a meghirdetett gondolkodástörténeti közelítésmód szerint ideológiai-világnézeti kulcskifejezésnek, „centrális jelentőségű önmagyarázó elvnek”.

A tanulmánykötet záró fejezete Hamvas Béla életművének korai, feltáratlan szakaszával foglalkozik,

és jó érzékkel, árnyaltan vázolja fel a filozófus gondolkodói és írói karakterét csakúgy, mint életműve gondozásának és recepciójának felemás mivoltát. E dolgozatban Lengyel egy hatrészes, 1939 és 1943 között lezajlott előadássorozat forrásanyagát értelmezi bőséges idézetmennyiség felhasználásával, így követve nyomon azt a folyamatot, melyben Hamvas műveltségesszménye, világszemlélete és stílusa az (ön)reflexív-integratív építkezés során ölt mind átfogóbb, komplexebb, egyszersmind immanensebb jelleget, kialakítva saját bölcséleti problematikájának egész pályájára érvényes arculatát.

(*Quintus Kiadó, 2010*)

Juhász Attila

Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde

(Győri Nemzeti Színház, Kisfaludy Terem)

A győri színház internetes oldalán többek között azt olvashatjuk a *Csongor és Tünde* című előadás ajánlójában, hogy ez a mű „rejtély, amelyet lassan kétszáz éve próbálnak írók, irodalomtörténészek, színházművészek, esztéták, filozófusok megfejteni”. A nagy művek veleje éppen abban áll, hogy sokféle megközelítésmód szerint a magunk számára értelmezhetjük őket. Kétségtelen tény, hogy Vörösmarty alkotása nem adja könnyen magát, még a jól kidolgozott és egy életre bebiflázott érettségitétel ellenére sem. „Minden egyes képből a végtelenbe nyílik kilátás” – írja róla Babits. Mégiscsak óriási szükség van tehát az egyéni gondolatalkotásra a lét értelmének megfejtéséhez. A látottak alapján most én is megpróbálkozom egyfajta értelmezéssel, kezdem rögtön a műfajjal. A drámai költemény a romantika korának sajátos szüleményű, „kevert” műfaja. A mives sorok, a patinás nyelvezet életre keltésekor a szép „szavaltat” elengedhetetlen, ám nagy kérdés, hogy elegendő-e kizárólag ezt elvárni a színpadra állításakor, illetve összeegyeztethető-e ez a szerzői akarattal? „A színi előadás tudni illik azon álló törvényszék, mely rögtönös tapsaival és gáncsaival sorsokat határoz a kiállított elméművek felett [...] A színi hatás, tehát drámai dolgozatoknál semmi esetre sem oly hiú vagy közönyös dolog, hogy azt megvetni, vagy veszteség nélkül elmellőzni lehessen.” Az első magyar nyelvű drámaelméleti munkában fogalmazta meg ezeket a gondolatait Vörösmarty. Az *Elméleti töredékek* című dramaturgiai tanulmánya jelentős fordulópont a hazai színjátszás történetében. Nyíltan elvetette ugyanis a magyar nyelvű színjátszás addig meghatározó, Bessenyei-féle programját, amely a drámát nyelvnemesítő irodalmi formaként fogta fel, s a színpadi hatást másodlagosnak ítélte. Szigethy Gábor rendező nem modernizálja Vörösmarty művét, a klasszikusokhoz méltó módon interpretálja. Azt gondolom, hogy ebben az esetben az a bizonyos „színi hatás” mégiscsak a nyelv kifejezőerejének köszönhető, s ez indít el számos utat a megértés teljessége felé. Van idő elgondolkozni a szavak súlyán, hiszen valljuk meg, lassan fejlődik a cselekmény. Ehhez persze intellektuális-szövegmondó színészekre is szükség van, olyanokra, akik a szavaltáson túl átlényegítik a nézők számára a drámai költeményben meglévő többretegű szimbólum-

rendszer. Öten vándorolnak a hármast út vidékén, keresve létük értelmét. Nagyon szép alakítást nyújt Gyöngyössi Katalin vén Mirigyként (nemkülönböztető előkelő, letisztult gondolatokat közvetítő Éjként), mesterkedései pontosan hatva idézik elő a szereplők eltévelyedéseit, a szálak összekuszálódását. Hangján, testtartásán is érződik, ő a megtestesült rossz, aki egyedül az ártó praktikáiban bíz, s minden nemesi törekvés akadályozójaként a legfőbb mozgatóerővé válik a történetben. S valljuk meg, a lelki szuggesztio nagyon nagy úr, sok esetben képes elnyomni a tettek erejét is. Fejszés Attila beváltja a hozzá fűzött reményeket Balgákként. A drámai hős földhözragadt párja, olykor szinte paródiája, de valójában akkor engedi a humoros jegyeket igazán eluralkodni, amikor Ledér kecseskedéseiben bíz. Bátyai Éva üde, tavaszi kacérság, kicsit még amolyan tanuló Ledér, de kézzelfogható, érzékelhető ebben az intim közelségű térben. Ilma szerepében Mózes Anita tenyeres-talpas jelenlétével oldja Tompos Kátya Tündéjének eszményi elérhetetlenségét, földöntúliságát, ellenpontoszza vágyai szárnyalását. Kapcsolata Balgával a reménytelen, plátói imádaton, költői sóhajtozáson túl a testiség jegyeit is magán hordozza. A pár azáltal lesz szerethetővé, hogy a népies humor nyelvét képviselik, amellett persze, hogy a karakterük is homlok-egyenest ellentétes gazdájukéval. Semmi bűbajos zeneiség, semmi fennkölt eszme-futtatás. Ketten együtt a két végső pólus egyikét jelentik együgyűségükkel, a lét filozofikus megfogalmazásait közvetítő Éjjel és a vándorokkal szemben. Hogy a társadalombírálat is kiérződjék – bár lényegében ez sem mozdítja előrébb a dráma menetét –, a világ hívságait megtestesítve lép elénk a pénz, a hatalom, a tudomány képviselője. A szeleburdi, civódó ördögfiak szerepétől olykor szabadulva ugyanaz a három színész játssza el az élet egy-egy boldogságalternatíváját. Pingiczer Csaba és Török András is inkább a saját

monológiát mondó, egyéni sérelmét kivetítő vándorként meggyőző, talán éppen azért, mert kevesebb színészi eszközt használnak, de azt hatásosan teszik. Látva az ördögök hebehurgya ugrabugrását, beigazolódik a kevesebb néha több mondás. A legmeggyőzőbben Maszlay István teszi a dolgát Tudósként, hosszú köpönyegben, könyvvel a kezében. Nem tudálékos, hanem kifinomult bölcseséggel, tapasztalattal megáldva. „Ki vagy te, aki bennem háborogsz? / Ész, vagy nem ész? Elő! Hadd lássalak.” Az általa megformáltakból látszik leginkább, hogy hár-mójuk személyisége nem fejlődik, hanem megváltozik a történet során. Reményvesztetté és kiábrándulttá lesz. Ha nem lenne megfelelő választás a rendező részéről a két főszereplő, itt rögtön leragadnánk a rezignált hangulatnál, hiába kapjuk meg a választ végül a boldogság mibenlétére. Tompos Kátya és Sárközi József mindketten többször bizonyították már, hogy kiválóan alkalmasak egy Csongor és Tünde kaliberű főszerepre. Bár mi tagadás, a barna hajú Tünde- és az őszülő Csongor-kép kissé eltér a megszokottaktól. Az viszont nem, hogy egy ősrégi toposzt feldolgozva, két, egymás mellől elsodródó szerelmes talál végül egymásra, különféle próbatételek és akadályok legyőzése után. A monológok, filozófiai szónoklatok sokaságát elsősorban ez a páros árnyalja, s teszi teljessé. Tompos Kátya titokzatos és megismerhetetlen eszménnyé formálja Tündét, Sárközi lényé a kitaró ragaszkodásról árulkodik, s az allegorikus helyszíneket bejárva egyre hajthatatlanabbnak tűnik. Indulásuk helyszínén, az aranyalmát termő fánál találkoznak ismét a szimbolikus nap végén, s hogy a szerelem a kizárólagos érték, mint végső parancsolat, úgy kristályosodik ki kettejük játéka által. „Éjfél van, az éj rideg és szomorú, / Gyászosra hanyatlak az égi ború: / Jőj, kedves, örülni az éjbe velem, / Ébren maga van csak az egy szerelem.”

Hanti Krisztina

Számunk szerzői

Baán Tibor 1946-ban született Rákosligetén. Költő, irodalomtörténész. A győri bencés gimnáziumban érettségizett. Legutóbb megjelent kötetei: *Konstelláció. Kollázsok és haikuk* (2009); *Nagylátószög. Művek, utak, irányok* (2010).

Bíró József 1951-ben született Budapesten. Költő, író, kritikus. Legutóbb megjelent kötete: *Mukkeum si* (versek, 2009).

Böhringer, Hannes 1948-ban született. Filozófus, a braunschweigi Hochschule für Bildende Künste tanára. Magyarul legutóbb megjelent kötete: *Daidalosz vagy Diogenész. Építészet- és művészettörténelmi írások* (2009).

Deák László (1946–2009) Budapesten született. Költő, író, szerkesztő. Legutóbb megjelent kötete: *Fogadom ajándékok, idő. Válogatott versek* (2010).

Egressy Zoltán 1967-ben született Budapesten. Író, költő, műfordító, újságíró. Legutóbb megjelent kötete: *Most érsz mellé* (novellák, 2009).

Fekete J. József 1957-ben született a jugoszláviai Omoravicán. Kritikus. Zomborban él, a Zombori Rádió magyar műsorának felelős szerkesztője. Legutóbb megjelent kötetei: *Perifériáról betekintő* (2008); *Élmélet helyett ko-reográfia. Újabb Szentkuthy-olvasatok* (2010).

Fisli Éva 1974-ben született Kaposváron. Az Eötvös Collegium tagjaként magyar-történelem szakot végzett az ELTE-n. Jelenleg a párizsi Sciences Po és az ELTE doktorandusza, a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Fénykép-tárának munkatársa.

Fried István 1934-ben született Budapesten. Irodalomtörténész, egyetemi tanár. Legutóbb megjelent kötetei: *Magyar irodalom(történet)* (2010); *Egy irodalmi régió ábrándja és kutatása* (2010).

Hanti Krisztina 1982-ben született Budapesten. 2005-ben szerzett diplomát az ELTE bölcsészkarán. Jelenleg ugyanott, az Irodalomtudományi Doktori Iskola Legújabbkori Irodalom programjának hallgatója. Szerkesztésében jelent meg: „de sosem mondta: most már elég”. Ünnepi kötet Vasy Géza 65. születésnapjára (társszerk., 2008).

Horváth Imre 1966-ban született Sopronban. Tanár, irodalmár, a PTE BTK tudományos segédmunkatársa. A dramatikusan és narratív teológia tárgykörében 2010-ben megjelent kötetei: *A Biblia – Talentum műelemzések; Narratívák* (Narratív teológia).

Juhász Attila 1961-ben született Téten. Költő, kritikus. A győri Révai Miklós Gimnázium tanára. Legutóbb megjelent kötete: *Eszkimószín* (versek, 2009).

Kelemen Lajos 1954-ben született Büssün. Író,

kritikus, a Magyar Napló szerkesztője. Kaposváron él. Legutóbb megjelent kötete: *Föltett igaz. Válogatott és új versek* (2010).

Kerék Imre 1942-ben született Háromfán. Költő, műfordító. Sopronban él. Legutóbb megjelent kötete: *Dombos út* (versek, 2009).

Komálovics Zoltán 1964-ben született Szombathelyen. Költő, kritikus. Győrött él. A pannonhalmi Bencés Gimnázium tanára.

Méhes Károly 1965-ben született Pécsen. Költő, író. Legutóbb megjelent kötete: *Túl élő* (2009).

Ménes Gábor 1977-ben született Hódmezővásárhelyen. Interjúkat, kritikákat publikál különböző irodalmi és kulturális folyóiratokban.

Mészáros Urbán Szabó Gábor 1978-ban született Győrött. Szülővárosában él. Prózaíró. Önálló kötete: *Nemmozgó* (novellák, 2009).

Rába György (1924–2011) Budapesten született. Költő, műfordító, kritikus. Legutóbb megjelent kötete: *Disputa önmagammal* (versek, 2010).

Sári László 1950-ben született Budapesten. Filozófus, keletkutató, a Magyar Rádió szerkesztője. Legutóbb megjelent kötetei: *A Himalája arca* (2001); *Reggeli beszélgetések Lin-csi apát kolostorában* (1999); *Az ifjú Lincsi vándorlásai* (2004).

Szabados György 1939-ben született Budapesten. Zeneszerző, zongoraművész. Számos lemeze jelent meg, legutóbb: *Bells/The Land of Boldogasszony* (2008). 2008-ban jelent meg *Írások I. – Tanulmányok és esszék c. kötete*.

Tábor Ádám 1947-ben született Budapesten. Író, költő. Legutóbb megjelent kötete: *A hurrikán háza* (versek, 2009).

Takács Zsuzsa 1938-ban született Budapesten. Költő. Legutóbb megjelent kötete: *A test imádása / India* (versek, 2010).

Tönköl József 1948-ban született Nyőgéren. Költő, újságíró. Győrben él. Legutóbb megjelent kötete: *Maga soha nem sírt, Mosonyi bácsi?* (2010).

Turczy István 1957-ben született Tatán. Író, költő, műfordító, a Parnasszus folyóirat főszerkesztője. Legutóbb megjelent kötete: *Minden ablak nyitva* (versfordítások, 2009).

Vasadi Péter 1926-ban született Budapesten. Író, költő, újságíró. Legutóbb megjelent kötetei: *Kenyeret adtal... Prózai írások* (2009); *Vasadi Péter válogatott versek* (2009).

Varga Mátyás 1963-ban született Zalaegerszegen. Bencés szerzetes, a pannonhalmi Bencés Gimnázium tanára, a Pannonhalmi Szemle szerkesztője. Legutóbb megjelent kötete: *halálsgyakorlatok* (versek, 2009).

A MŰHELY MEGVÁSÁROLHATÓ AZ ALÁBBI KÖNYVESBOLTOKBAN:

Győr:

Antikvárium (Kazinczy u. 6.),
Koncert Zenemű- és Hanglemezbolt
(Arany J. u. 3.),
Puedlo Könyvesbolt (Aradi vértanúk útja 8.)

Budapest:

Írók Könyvesboltja (Andrássy út 45.),
Gondolat Könyvesház (Károlyi Mihály u. 16.)

Debrecen:

Sziget Könyvesbolt (KLTE)

Hódmezővásárhely:

Petőfi Könyvesbolt (Andrássy u. 5.)

Nyíregyháza:

Kötet Könyvesbolt (Hősök tere 9.)

Pécs:

Zrínyi Miklós Könyvesbolt (Jókai u. 25.)

Sopron:

Cédrus Art Klub (Fő tér 6.),
Fekete Cédrus Könyvkereskedés
(Bunker Rajnárd köz 2.),
Vörös Cédrus Könyvkereskedés
(Mátyás király u. 34/F.)

Szeged:

Bálint Sándor Könyvesbolt (Aradi vértanúk tere 8.),

Folyóiratunk megrendelhető a szerkesztőség címén:

9002 Győr, Pf. 45.

Honlap:

www.gyorimuhely.hu

E-mail:

szerkesztoseg@gyorimuhely.hu

MŰHELY

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta
2011. XXXIV. évfolyam, 2. szám

Főszerkesztő:
VILLÁNYI LÁSZLÓ

Szerkesztők:
HORVÁTH JÓZSEF,
MÁRTONFFY MARCELL, SZAKÁL GYULA

Arculat:
KURCSIS LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár:
SZIKONYA GABRIELLA

T Á M O G A T Ó K :

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti Kulturális Alap

Győr Megyei Jogú Város Önkormányzata

Győr-Moson-Sopron Megye Önkormányzata

Széchenyi István Egyetem, Győr

Pannon-Víz Zrt. Győr

Hungaro-Len Kft. Komárom

Hotel Klastrom, Győr

Index: 25975 HU ISSN 0138-922 X. A szerkesztőség címe: 9022 Győr, Rákóczi u. 1. Levélcím: 9002 Győr, Pf. 45. Tel./fax: (96) 326-845. E-mail: szerkesztoseg@gyorimuhely.hu. Honlap: www.gyorimuhely.hu. Kiadja: a Műhely Folyóiratkiadó Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság. A kiadásért felel: Villányi László ügyvezető. Budapesten és vidéken terjeszti a Magyar Lapterjesztő Rt. és a Könyvtárellátó Kht. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Üzleti Ügyfelek Üzletág, Központi Előfizetési és Árusmenedzsment Csoport, 1900 Budapest. Előfizethető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, valamint e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu. A befizetéseknel kérjük minden esetben feltüntetni: Műhely c. folyóirat.

Előfizetési díj 2011. évre: 2400,- Ft

Szedés: Szikonya Gabriella • Tördelés: VISIONEXT Vizuális Stúdió, Győr

Nyomás, kötés: PALATIA Nyomda és Kiadó Kft. Győr • Felelős nyomdavezető: Radek József ügyvezető igazgató

MŰHELY

nka

Nemzeti Kulturális Alap

KULTURÁLIS

500,- Ft

FOLYÓIRAT

9770138922000 11002
